

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Сергій ВОНСОВИЧ

ТЕХНОЛОГІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

м. Кам'янець – Подільський

2024

УДК 32:01-02722(0758)

ББК 66.0я73

В73

Друкується згідно з рішенням вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, протокол № 5 від 30 травня 2024 р.

Рецензенти:

Бєльська Т.В., – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та економіки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського;

Почапська О. І., – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Кулик В.О., – директор Центру досліджень проблем громадянського суспільства (м. Київ)

Вонсович С.

В73 Технології політичних процесів: навчально-методичний посібник [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 104 с.

Навчально-методичний посібник підготовлений відповідно до стандарту вищої освіти за спеціальністю 052 Політологія, галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. У посібнику викладено програмний зміст курсу, розробленого на основі авторської концепції, що відповідає вимогам ОПП «Політологія». Окреслені методологічні і методичні орієнтири, завдання до семінарських занять сприятимуть опануванню здобувачами вищої освіти професійними знаннями з предмету «Технології політичних процесів».

Для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, викладачів вищих навчальних закладів.

ЗМІСТ

Передмова	4
Тези лекцій	
ТЕМА 1. Технології політичних процесів. Розвиток наукових уявлень про соціальні і політичні технології в політичних теоріях індустріальної епохи та сучасності.....	5
ТЕМА 2. Сутність і види політичних технологій.....	13
ТЕМА 3. Специфіка застосування політичних технологій в умовах демократичного і тоталітарного режимів.....	21
ТЕМА 4. Технології легітимації політичної влади.....	27
ТЕМА 5. Політичні рішення у владному процесі.....	34
ТЕМА 6. Ситуації для прийняття політичних рішень.....	38
ТЕМА 7. Процеси прийняття політичних рішень.....	40
ТЕМА 8. Політична імплементація.....	44
ТЕМА 9. Інформаційні технології у політичних процесах.....	46
ТЕМА 10. Політичне консультування.....	48
ТЕМА 11. Вибірчі технології.....	52
Плани семінарських занять, завдання для самостійної роботи та методичні рекомендації щодо виконання завдань	56
Форми поточного і підсумкового контролю та критерії оцінювання ..	83
Рекомендовані джерела та література	95

ПЕРЕДМОВА

Курс «Технології політичних процесів» передбачає докладне ознайомлення з однією з найбільш важливих складових прикладної і практичної політології. Впровадження цієї дисципліни у підготовку політологів має велике значення та актуальність на сучасному етапі становлення і розвитку політичної науки в Україні. Діяльність будь-яких суб'єктів політики оцінюється за її наслідками, що й становить актуальність проблеми ефективності політичних рішень, які ухвалюються на всіх рівнях політичної активності. Ефективність за цього вимірюється відношенням досягнутого результату до максимально можливого або раніше запланованого. Все це й передбачає адекватне ставлення до питання ухвалення політичних рішень: перед відповідними суб'єктами стоїть завдання оволодіти мистецтвом аналізу об'єктивних законів соціально-політичного розвитку та складання на цій основі політичних технологій як системи методів і прийомів, спрямованих на досягнення певного результату, що пов'язані єдиною логічною ланкою та послідовністю використання. Грамотне складання та використання політичних технологій вимагає певної наукової підготовки політичного діяча, з одного боку, і тісного співробітництва зі спеціалістами-політологами – з іншого. Певний рівень фахової підготовки, який містить навички складання базових політичних технологій, зважаючи на аналіз найбільш поширених політичних процедур, надається в межах цієї дисципліни. Метою курсу є оволодіння здобувачами вищої освіти знаннями щодо основних соціально-політичних процесів у межах сучасного суспільства з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних чинників, які впливають на їхнє розгортання, закономірностей і тенденцій, що визначають загальний напрямок та складові розвитку того чи іншого процесу, базові принципи, на яких ґрунтується практична участь суб'єктів у соціально-політичних процесах, механізми регуляції та практичні політичні технології.

ТЕЗИ ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Технології політичних процесів. Розвиток наукових уявлень про соціальні і політичні технології в політичних теоріях індустріальної епохи та сучасності

Зміст

1. Класичний період генези методологічних принципів аналізу проблеми соціальних і політичних технологій
2. Розробка проблеми соціальних і політичних технологій теоретиками постмодернізму
3. Розробка проблеми соціальних і політичних технологій : основні підходи

Рекомендована література

1. Вонсович С.Г. Використання політичних і психологічних технологій з метою впливу на суспільство. *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. праць. Кам'янець– Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. О. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець– Подільський: Аксіома, 2010. Вип. 7. С. 116– 127.

2. Вонсович С.Г. Аналіз політичних технологій тоталітарного режиму. *Політологічні студії*: зб. наук. праць. Кам'янець– Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України. Кам'янець– Подільський, 2010. Вип. 1. С. 63– 72.

3. Дал Роберт А. Поліархія. Участь у політичному житті та опозиція / О.Д. Білогорський (пер.з англ.). Харків: Каравела, 2002. 216 с.

4. Денисюк С. Технології політичні. *Політологія: енциклопедичний словник* / В.М. Денисенко, Л.Я. Угрин, Н.М. Хома; за ред. д-ра філос. наук, проф. В.П. Мельника. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 406 с.

5. Курас І., Михальченко М. Політичні реформи як гасло і реальність модернізації *Актуальні проблеми внутрішньої політики*. Київ: НАДУ, 2004. Вип. 1. С. 3-14

6. Поліщук О. О. Генезис категорії «політичні технології». *Політичне життя*. 2018. № 3. С. 59-62.

7. Поліщук О. О. Історія поняття «політичні технології». *«Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 1(28), 2016.С.186–195.

8. Столярович П. Виборчі системи та технології. Аналіз недоліки та переваги *Виборчі системи та виборчі технології: актуальні проблеми*. Київ: ГО «Молодіжна Альтернатива», 2010. 76 с.

9. Rappert В. «Assessing Technologies of Political Control.» *Journal of Peace Research*, vol. 36, no. 6, 1999, pp. 741–750.

1. Класичний період генези методологічних принципів аналізу проблеми соціальних і політичних технологій

Однією з найбільш актуальних проблем розвитку системи політичного управління України є розробка та впровадження нових соціальних і політичних технологій. Ефективність і результати здійснення соціально-політичних реформ багато в чому залежать від вирішення цього теоретичного і практичного завдання.

Одним із ключових факторів розвитку соціуму є розвиток технологій. Технології супроводжують людину з тих пір, коли діяльнісний початок у поєднанні з розумовим привели до появи сучасного *homo sapiens*. Технології пронизують усі сфери суспільства і поділяються на дві великі групи: власне технології – системна оптимально-раціональна діяльність, спрямована на управління (маніпулювання) об'єктами матеріального світу, і соціальні технології – область знань, спосіб здійснення і метод управління соціальними процесами. Технологічна діяльність відрізняється від діяльності як такої тим, що вона має чітко спланований характер. Вона допускає розмежування, поділ, розчленовування соціального процесу на етапи, фази, операції, а також координацію та етапність дій, спрямованих на одержання прогнозованого результату.

Момент виникнення держави слід вважати початком проникнення технологій у сферу політики. Раціоналізація процесу і механізмів державного управління, необхідність оптимізації процесу управління стимулювали наукові пошуки суспільного і державного ідеалу.

Філософські концепції державного устрою, створені давньогрецькими мислителями, стали одними з перших технологічних соціально-політичних проектів, уможливили політичних технологій державного і соціально-політичного устрою та управління.

У період Відродження і Реформації відбулися найглибші суспільні зміни, що докорінно вплинули на розвиток науки, технологій і принципів державного і соціально-політичного управління. Н. Макіавеллі слід вважати першим технологом влади й апологетом ідеї примата держави. Технологічний підхід до влади, обґрунтований Макіавеллі, відкидає принципи гуманізму і стає домінуючим у політичному управлінні. Раціональний розум стає суб'єктом управління і суб'єктом влади, а сцієнтизм стає підґрунтям нової парадигми соціального управління.

Актуалізація теми політичних технологій, як частини соціальних технологій, відбулася в період становлення індустріального суспільства. Розвиток капіталістичних відносин, зародження й удосконалювання інститутів демократії, що збіглися з початком епохи раціоналізму,

спричинили бурхливий розвиток політичних технологій, адекватних вимогам часу і нових умов.

Сучасні уявлення про політичні технології припускають бачення в них особливого типу соціальних технологій, реалізованих у сфері політики. Політичні технології розглядаються як: 1) царина знання про способи і процедури оптимізації політичного життя соціуму; 2) спосіб здійснення політичної діяльності на основі принципів раціонального розчленовування на процедури й операції та вибору оптимальних засобів, методів їх виконання; 3) метод управління політичними процесами.

Настання інформаційної епохи, становлення постіндустріального суспільства, радикальним способом трансформує не тільки уявлення про політичні технології, але й саму їх сутність. Постіндустріальне суспільство породжує індустрію політичної інженерії (системної, соціально-управлінської і соціально-перетворювальної діяльності у сфері політики, що поєднує політичну аналітику, політичні комунікації, політичне управління і політичне конструювання). Одна з найбільш характерних особливостей постіндустріального суспільства полягає в домінуванні технологій, насамперед інформаційних.

За нових умов інформаційного суспільства виникає необхідність у розробці і впровадженні інших, відмінних від індустріальних детерміністських, інструментів управління соціальним, політичним і економічним розвитком.

Політичні технології постіндустріального суспільства стали особистісно орієнтованими, спрямованими не тільки на задоволення соціальних, але й індивідуальних потреб, почали оперувати і груповими, і особистісними мотиваціями. Вони набули комунікативного характеру і з відмовою від принципу соціального детермінізму одержали у своє теоретичне підґрунтя нові принципи: нестійкості, нелінійного розвитку і самоорганізації соціальних систем.

2. Розвиток наукових уявлень про соціальні і політичні технології в політичних теоріях індустріальної епохи та сучасності

Розвиток наукових уявлень про технології, спочатку соціальні і пізніше політичні, безпосередньо пов'язаний з процесами раціоналізації мислення. Наукові уявлення про суспільство вперше були сформульовані представниками позитивістської філософії і пов'язані, насамперед, з ім'ям французького філософа Огюста Конта, якому належить авторство запровадження терміна «соціологія».

Становлення індустріальної епохи, бурхливий розвиток промисловості і формування капіталістичних відносин вимагали пошуків нових принципів

організації праці, аналізу виробничої діяльності, дослідження закономірностей нового індустріального суспільства. Нові соціальні умови потребували нових підходів до управління соціальними і політичними процесами в суспільстві і стимулювали розвиток політичних технологій, які пізніше одержали назву технологій демократії.

Контури нового капіталістичного суспільства почали формуватися після антифеодальних революцій у країнах Західної Європи, перш за все, після Великої французької революції. Інститути феодального суспільства інтенсивно руйнувалися, уперше за всю історію людства виникнення принципово нового суспільства відбулося в межах життя одного покоління.

Фундаментальні відкриття в галузі природничих наук, виникнення філософських, економічних і політологічних концепцій підготували основу для розвитку наук про найбільш складні форми організації соціальної матерії, які вимагали особливого типу мислення, «позитивного» мислення, як його називав О. Конт.

О. Конт задає вектор соціально-технологічного розвитку суспільства. Визначивши характерні риси індустріального суспільства, що формується, О. Конт ставить до нього як до форми громадської організації, яка набуває загального характеру.

Раціоналістична позитивістська концепція О. Конта стала підґрунтям уявлень про можливості соціальних трансформацій на основі наукового знання. У цьому сенсі його дійсно можна вважати одним із перших соціальних і політичних технологів.

Пізніше Герберт Спенсер, який є основоположником англійської соціології, розвив положення позитивістської соціології О. Конта. Його концепція, яка у цілому заперечувала активне втручання держави в процеси соціального і політичного розвитку, істотно вплинула на наукові уявлення про сутність соціальних і політичних технологій. Г. Спенсер збагатив соціальну науку уявленнями про соціальну мобільність, рухливість, еволюційний характер соціального буття і розвиток принципів соціального управління.

До уявлень про соціальні і політичні технології Г. Спенсер привніс ідею «органічного розвитку», невтручання в соціальні процеси. Заперечення соціальної інженерії як активного початку вплинуло на зміну розуміння соціальних технологій. Його концепція суспільства, що «органічно» розвивається, припускала також еволюцію принципів і технологій соціально-політичного управління, що відповідають суспільству даного типу.

У соціально-політичну теорію Г. Спенсер вніс положення про цілісність, системність і еволюційність розвитку соціальних технологій.

Філософ обґрунтовує постулат, відповідно до якого зміни відбуваються в суспільстві в міру того, як його члени природно пристосовуються до природного або соціального середовища.

Вплив на розвиток наукових поглядів щодо сутності соціальних технологій зробив засновник і видатний представник французької школи емпіричної соціології Еміль Дюркгайм Центральною соціологічною ідеєю, що пронизує практично всю творчість Е. Дюркгайма, є ідея суспільної солідарності. Вона пов'язана, насамперед, з відповіддю на питання: як сукупність індивідів може скласти суспільство, які зв'язки поєднують людей один з одним, як індивіди можуть забезпечити ті умови суспільного існування, яким служить консенсус?

У сучасному суспільстві підґрунтям для суспільного консенсусу, на думку Е. Дюркгайма, стає органічний тип соціальної солідарності, що породжується поділом суспільної праці і базується не на подібності, а на несхожості індивідів.. Перехід від механічної солідарності до органічної, тобто розвиток соціальних технологій, Е. Дюркгайм вважає не тільки історичним законом, але й головним показником прогресу.

Внесок Е. Дюркгайма в теорію соціальних і політичних технологій можна сформулювати таким чином: ним була розроблена комунікативна концепція суспільної солідарності, розкрита роль технологічних принципів поділу праці і теоретично обґрунтована можливість мирного вирішення соціальних конфліктів за допомогою комунікативних технологій соціальної

Значний внесок у формування ідейних основ соціальних технологій зробили видатні соціологи ХХ ст. М. Вебер, Т. Парсонс, П. Сорокін і Р. Мертон. Так, М. Вебер заклав основи теорії соціальної дії. Т. Парсонс доповнив ідеї соціальних змін і соціальних дій структурно-функціональним підходом. П. Сорокін проаналізував істотні сторони еволюційного реформування суспільства. Що стосується Р. Мертона, то він, розвиваючи ідеї П. Сорокіна і Т. Парсонса, досліджував універсальний характер функціональності. Завдяки цим ученим наука збагатилася поняттями, що забезпечують теорію і практику соціальних технологій:

- «соціальна дія» (М. Вебер);
- «соціальна мобільність», «соціальна поведінка», «соціокультурна динаміка», «соціальна стратифікація» (П. Сорокін);
- «структура соціальної дії», «стандартизовані очікування», «діяч», «ситуація», «орієнтація діяча на ситуацію», «потребові диспозиції», «типові перемінні дії», «узагальнена адаптивна здатність» (Т. Парсонс);

- «дисфункція», «типи індивідуальної адаптації»: «конформізм», «інноваційність», «ритуалізм», «ретритизм», «заколот» (Р. Мертон).

Макс Вебер істотно вплинув на розвиток соціологічної науки і наукових уявлень про соціальні і політичні технології. Погляди М. Вебера є підґрунтям неklasичного напрямку сучасної соціології і постмодерністських соціологічних концепцій. Наукова концепція М. Вебера вирішально вплинула на розвиток розуміння технологій влади і панування..

Основний внесок Т. Парсонса в теорію соціальних технологій полягає у створенні структурно-функціонального аналізу як наукового методу. Завдяки його ідеям у соціальних технологіях були виявлені системи, соціальні інститути, що мають структуру, які виконують у суспільстві певні ролі і функції та задовольняють специфічні суспільні потреби.

Карл Мангейм особливу увагу приділяє проблемі соціальних технологій. На його думку, соціальні технології є сукупністю методів, які впливають на поведінку людини і службовців і, в руках уряду, є сильним засобом соціального контролю. Специфіка методів, які дослідник називає технологіями, полягає не в тому, що їх досконалість і ефективність обмежують можливості розвитку сучасного суспільства. Основна тенденція цього розвитку полягає в посиленні централізації, концентрації влади та механізмів соціального контролю, що зміцнює владу меншості (отже, суперечить принципам демократії) і провокує настання тоталітаризму. Також К. Мангейм звернув увагу на небезпеку надмірної технологізації системи соціального і політичного управління.

3. Розробка проблеми соціальних і політичних технологій теоретиками постмодернізму. Розуміння соціальних технологій розвивалося під значним впливом філософії модернізму. Представники постмодернізму критикують раціоналістичну парадигму розвитку суспільства як антигуманну, детерміністську, що призводить до трагічних, тоталітарних наслідків. Якщо модерністське уявлення про технології є чітко детермінованим та вибудовує ланцюги причинно-наслідкових зв'язків, то постмодерністський підхід передбачає інші форми взаємодії: зв'язок станів, кореляцію і т.п.

З урахуванням цих настанов визначаються постмодерністські підходи до соціальних технологій – від цілковитого заперечення необхідності технологізації соціальної сфери, організація якої повинна спиратися на принципи самоорганізації, до застосування методів непрямого, побічного впливу. Останні стали підґрунтям концепцій комунікативного управління й активно застосовуються в сучасній рекламі і паблік рилейшнз.

Постмодерністські філософські погляди значно трансформували уявлення щодо сутності соціальних і політичних процесів та технологій. У сфері соціологічного і політичного аналізу прийнято говорити не про постмодерністське, а скоріше про постіндустріальне суспільство, тобто «інформаційне суспільство, для якого характерний примат теоретичного знання, що означає пріоритет наукових, а не промислових потужностей» (Одна з найбільш характерних особливостей постіндустріального суспільства полягає в домінуванні технологій, насамперед інформаційних. Постіндустріальне суспільство є надтехнологічним й у цьому багато дослідників убачають серйозні небезпеки).

Спочатку тема «постіндустріального суспільства» досліджувалась американським соціологом Девідом Райсменом і французьким соціологом Аленом Туреном, а потім була продовжена в роботах американського соціолога Деніела Белла. Приблизно в цей же період виникає концепція Олівіа Тоффлера, присвячена інформатизації, і її наслідкам та модернізації сучасного західного суспільства.

Д. Белл є одним з перших постмодерністських дослідників, хто обґрунтував різноманіття принципів, що є основою розвитку різних суспільних сфер.

Олівін Тоффлер створив концепцію «хвилеподібності» історичного розвитку – від доіндустріального до індустріального, а потім – постіндустріального суспільства. До контурів нової цивілізації О. Тоффлер відносив:

- розвиток інформаційних технологій, що якісно трансформують інфраструктуру суспільства і спосіб життя людей;
- «демасофіковане» (конфігуральне) суспільство, яке складається з багатьох «меншостей»;
- антиципаційну (завбачливу) демократію, що характеризується залученням безлічі громадян для здійснення функцій глобального управління;
- транснаціональні інститути, що вирішують глобальні проблеми управління суспільними процесами.

О. Тоффлером був розкритий новий принцип соціальної інженерії. Відповідно йому, інформація є джерелом знання, а знання – джерелом влади, тоді як влада знання реалізується за допомогою інтелектуальних, інформаційних, соціально-політичних технологій.

Проблема технології владних процесів міститься в центрі наукового пошуку французького філософа Мішеля Фуко. Аналізуючи соціальні аспекти влади, французький дослідник увів поняття дисциплінарного суспільства,

суть якого полягає в домінуванні технологій влади. Внесок М. Фуко в теорію соціальних і політичних технологій полягає в розкритті технологічних принципів влади. Влада, на його думку, перестала бути абстрактним засобом нав'язування волі і перетворилася на систему технологій, що діють як єдиний цілісний механізм.

Однією з новітніх теорій соціальних технологій є оригінальна теорія диференційованих соціальних систем Нікласа Лумана. Створюючи цю теорію, німецький соціолог уперше застосував у соціологічному аналізі системно-теоретичні методи, що використовувалися раніше лише в таких галузях знання, як загальна теорія систем, кібернетика, біологія або фізіологія.

Раціонально-технологічну комунікативну концепцію влади Н. Лумана слід вважати основною філософською базою сучасного розуміння сутності демократичного режиму.

Синтетичною концепцією, що об'єднала феномени влади технологій і комунікацій, вважається концепція німецького філософа і соціолога Юргена Габермаса. Її беззаперечне достоїнство полягає в розкритті у феномені влади комунікативних і адміністративних аспектів.

У технологічному аспекті Ю. Габермас вирізняє три основні типи технік: техніки, що дозволяють виробляти речі, змінювати їх і маніпулювати ними; техніки, що дозволяють визначати поведінку індивідів, пропонувати їм певні кінцеві цілі і завдання; і техніки, що дозволяють використовувати системи знаків. Таким чином, філософ формулює тезу про існування двох типів технологій, які властиві різним сферам суспільства. Перші – технології виробництва і технології підпорядкування, належать легальному, а другі – технології сигніфікації або комунікації – громадянському суспільству.

Оригінальна концепція німецького соціолога дозволяє об'єднати, здавалося б, несумісні положення: раціональне управління і переважно ірраціональну сферу вільних комунікацій, цілеспрямований характер технологій державного адміністративного управління і феномен «відкритого», громадянського суспільства, яке може існувати винятково в умовах вільного розвитку.

4. Розробка проблеми соціальних і політичних технологій : основні підходи

Існує декілька наукових підходів до аналізу політичних технологій. Використання метааналізу дозволяє виділити такі їх види: політологічний, діяльнісний, соціальний (або соціологічний), кротологічний, технологічний і комунікативний.

Політологічний підхід полягає в домінанті аналітичної і науково-дослідної діяльності; з позицій цього підходу політичні технології виступають переважно як технології політичного аналізу. Близький до нього **діяльнісний підхід** акцентує увагу на діяльнісному аспекті управління у сфері політики. **Соціальний підхід** характеризується трактуванням політичних технологій як частини соціальних технологій. **Кратологічний підхід** розглядає політичні технології як інструменти здійснення влади і боротьби за владу. **Технологічний підхід** підкреслює інструментальні аспекти політичних технологій, будь-то здійснення державного управління або аналітична діяльність у сфері політики. **Комунікативний підхід** трактує сутність політичних технологій як процес технологічної взаємодії і наголошує на його комунікативному характері, включаючи політичний маркетинг, технології політичних маніпуляцій, виборчі технології, політичну рекламу, PR і іміджмейкерську діяльність.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте проблеми соціальних і політичних технологій, показані теоретиками постмодернізму
2. Охарактеризуйте основні підходи до соціальних і політичних технологій

Тема 2. Сутність і види політичних технологій

Зміст

1. Соціальні технології: сутність, структура, функції і роль у суспільстві
2. Політичні технології: сутність, структура, функції і роль у суспільстві

Рекомендована література

1. Азарова Т.В., Абрамов Л.К., «Соціальні технології. Частина 1». ІСКМ, Кіровоград 2004, 104 с.
2. Боднар І. Р. Сучасні реалії інформаційного суспільства: проблеми становлення та перспективи розвитку: монографія Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2013. 320 с.
3. Вонсович С.Г. Розвиток трансформаційних процесів українського суспільства крізь призму політичної свідомості. *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. праць. Кам'янець– Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Інститут психології імені Г. О.Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець– Подільський: Аксіома, 2011. Вип. 13.С. 30– 39.

4. Вонсович С. Г. Вектори еволюції теорії легітимності як атрибута влади: минуле і сучасність. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Історія. Політологія.* 2021. Вип. 31-32. С. 94-102.

5. Вонсович С.Г. Ремінісценції теорії революції у ретроспективно-політологічному дискурсі. *Регіональні студії.* 2021. Вип. 27..С.111-115.

6. Соціальні технології: заради чого? яким чином? з яким результатом? За ред. В. Подшивалкіної. Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2015. 546 с.

7. Howard P. N. «Deep Democracy, Thin Citizenship: The Impact of Digital Media in Political Campaign Strategy.» *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 597, 2005, pp. 153–170.

8. Gainous J., Marlowe A. D., Wagner K. M.. Traditional Cleavages or a New World: Does Online Social Networking Bridge the Political Participation Divide? *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 26(2), 2013. pp145–158.

1. Соціальні технології: сутність, структура, функції і роль у суспільстві.

Основними поняттями, за допомогою яких визначається й описується сфера управління, у тому числі й політичного, є поняття «технологія» і «соціальна технологія».

З огляду на те, що категорія «соціальне» трактується багатозначно, різні трактування має і поняття «соціальні технології». У вузькому значенні слова соціальні технології являють собою технології, що використовуються для управління (регулювання або контролю) винятково соціальної сфери. У випадку, коли соціальні технології трактуються в широкому значенні слова, до них відносять технології управління (регулювання або контролю) найбільш важливими сферами громадського життя (економічною, політичною, культурною, ідеологічною, духовною, інформаційною тощо).

Соціальні технології можуть виступати в трьох іпостасях. По-перше, як **наука** про раціональну організацію людської діяльності, практики оволодіння силами природи, управління, регулювання або контролю за найбільш важливими сферами громадського життя. По-друге, як **сама ця діяльність**, організована відповідним чином та упорядкована за певними алгоритмами, зведена до ряду послідовних процедур. По-третє, як **результат** упорядкувальної діяльності, тобто як деякі **упорядковані сфери громадського життя** (економічного, політичного, культурного, ідеологічного, духовного, інформаційного, управлінського, освіти, дослідницької роботи, художньої творчості та ін.).

Системно соціальну технологію можна осмислити її як: - спеціально організовану **галузь знання** про способи і процедури оптимізації життєдіяльності людини в умовах наростаючої взаємозалежності, динаміки і

відновлення суспільних процесів; як *спосіб здійснення діяльності* на основі раціонального розчленовування на процедури й операції з їх подальшою координацією і синхронізацією і вибором оптимальних засобів, методів їх виконання; як *метод управління соціальними процесами*, що забезпечує систему їх відтворення у визначених параметрах: якості, властивостей, обсягів, цілісності діяльності тощо.

У сучасному суспільстві ефективність використання соціальних технологій може бути забезпечена лише завдяки науковим обґрунтуванням, тому технологізація управління соціальними процесами припускає вирішення таких завдань:

- формування переліку оптимально необхідних операцій, що забезпечують регулювання технологічного процесу (створення так званої технологічної карти);
- забезпечення стандартизації процесу управління за рахунок скорочення кількості операцій, зниження витрат на підготовку персоналу;
- знаходження оптимальних форм об'єднання дій замовників і виконавців;
- скорочення часу на виконання окремих завдань;
- чітке визначення межі дій кожного виконавця, використання механізмів стимулювання і відповідальності, максимального скорочення кількості спонтанних і помилкових дій;
- створення постійних інформаційних потоків, формування інформаційних баз даних і здійснення їх комп'ютерної обробки;
- ускладнення і, по можливості, розвиток суб'єкта управління в міру опанування (досягнення) заздалегідь визначених у технології завдань;
- зміна і визначення алгоритму соціальних дій, що створює стійкість соціального процесу;
- підвищення рівня соціологічної культури, створення об'єктивних умов залучення людей у соціальне управління.

Тому під **соціальною технологією** розуміється *не стільки жорстку регламентацію в організації і розвитку управління соціальної системи, скільки засоби стимулювання її до саморозвитку і самовдосконалення*. Отже, соціальна технологія повинна мати такі властивості, як *простота, гнучкість, надійність, економічність, зручність освоєння, привабливість мети, гармонійність і гуманістичність*.

Соціальні технології являють собою найважливіші важелі управління суспільством. Їх значущість визначається тим, що вони, будучи результатом докладання творчих зусиль людей до процесу соціального управління,

детермінують удосконалювання суспільства, тих або інших його сфер, оптимізують стан соціальних явищ і процесів.

До кінця ХХ ст. соціальні технології стали досить поширеним явищем. Нині спостерігається постійне зростання їх ролі і розширення функцій. Під функцією соціальної технології мають на увазі її призначення, здатність задовольняти певну соціальну потребу, а також результат, що виникає при її реалізації – об'єктивні зміни в суспільстві. Серед найважливіших **функцій** соціальних технологій слід виділити регулятивно-управлінську, нормативну, систематизуючу, а також функцію раціоналізації, стабілізації і саморозвитку. **Регулятивно-управлінська** функція полягає в тому, що технологія виступає засобами регулювання, управління і контролю соціальних процесів. Важливо, що це управління здійснюється за розробленою заздалегідь раціональною моделлю, що відповідає системі нормативів. Соціальний процес при цьому систематизується, вводиться в русло норм, набуває стабільного характеру. Особливо важливо, щоб соціальні технології сприяли реалізації внутрішніх потенцій розвитку соціальних систем або підсистем, стимулювали їхній розвиток.

Для розкриття сутнісних характеристик соціальних технологій, слід виділити ряд їх ознак, найбільш важливими серед яких виступають масштабність, новизна, ефективність, наукомісткість, складність, час життя, адаптивність, надійність і валідність.

Під ефективністю соціальних технологій розуміється співвідношення між позитивною віддачею від соціальної технології і витратами на її проектування, перевірку і впровадження, а також негативними наслідками від її реалізації. По суті, ефективність являє собою таку характеристику соціальної технології, що встановлює взаємозв'язок між цілями, результатами застосування соціальної технології і витратами на її реалізацію.

Сучасні соціальні технології відзначаються короткостроковістю, крім того, вони піддаються постійному удосконаленню, виявляють тенденцію до диференціації, індивідуалізації, відрізняються гнучкістю і високою адаптивністю до мінливих умов. Слід також підкреслити їх постійне ускладнення, насичення технічними, інформаційно-комунікативними й іншими компонентами.

2. Політичні технології: сутність, структура, функції і роль у суспільстві.

Політичні технології являють собою ту частину соціальних технологій, що використовується у сфері політичної інженерії; вони задіяні в здійсненні державної політики, у процесі державного управління, у боротьбі політичних партій у виборчому процесі, у процесах політичного реформування і

різноманітних політичних комунікацій. Політичні технології реалізуються в процесі функціонування політичних режимів, у сфері міжнародних відносин, знаходять втілення в процесі взаємодії держави і громадянського суспільства, є формою інституціоналізації політичного лідерства і служать інструментом лобіювання. Крім того, політичні технології застосовуються політичними елітами, їх ефективність визначає результати боротьби за владу, створення політичних партій і об'єднань і т.ін. Політичні технології наповнюють політику «інструментальним» змістом і формують політичні процеси.

У політичній науці під **політичними технологіями** розуміють сукупність принципів, методів і процедур, використовуваних суб'єктами політичної предметно-практичної діяльності. Політичні технології, ґрунтуючись на теоретичному аналізі взаємодії політичних суб'єктів, містять методологічні орієнтири і методичні рекомендації ефективного вирішення політичних проблем і досягнення визначених політичних цілей. У цьому визначенні підкреслюється науково-дослідний аспект політичних технологій.

Трактування політичних технологій як методів розв'язання політичних проблем, вироблення політики, її реалізації, здійснення діяльності підкреслює діяльнісний аспект.

Найчастіше сутність і зміст політичних технологій розглядають у зв'язку з політичним маркетингом, PR-технологіями, а також з виборчими технологіями. Цей погляд є не тільки найбільш поширеним серед дослідників, але й активно впроваджується в масову свідомість засобами масової інформації, особливо в період проведення виборчих кампаній.

У загальному вигляді **структуру технологій**, які використовуються в управлінні політичними процесами, можна подати так: мета політичного управління – знання – технологічні операції, прийоми, процедури і методики дії – ресурси.

Роль знання у застосуванні технологій має бінарний характер: **технологічне знання** (прагматичне, практичне знання про принципи соціального конструювання, спрямованого на дозвіл конкретної проблеми) вступає у взаємодію з науковим знанням (абстрактним, «ідеальним» знанням про сутності об'єктів). Завдяки цій взаємодії відбувається процес визначення необхідних технологічних операцій, прийомів, процедур і методик дії, що наповнюють технологію її інструментальним змістом.

Під **ресурсами політичних технологій** розуміється сукупність соціально-політичних, матеріальних, фінансово-економічних, інтелектуальних, адміністративно-управлінських, кадрових й інших засобів і можливостей (потенціалу), що забезпечують дієвість технології.

У сучасній політичній науці існує кілька варіантів класифікації політичних технологій за різними підставами. Автори праці «Технології політичної влади», класифікуючи політичні технології, виділяють технології політичної влади і технології політичних досліджень.

Класифікація технологій політичних досліджень має більш складну структуру. Особливою групою політичних технологій є **Інтернет-технології**.

Сутність політичних технологій розкривається в поєднанні таких аспектів: **когнітивного**: політичні технології – це галузь знання про способи і процедури оптимізації політичного життя соціуму; **соціального**: політичні технології – це особливий тип соціальних технологій, реалізований у сфері політики; **діяльнісного**: політичні технології – це спосіб здійснення політичної діяльності на основі принципів раціонального членування на процедури й операції і вибору оптимальних засобів, методів їх виконання; **управлінського**: політичні технології – це способи і методи управління в політиці (у тому числі в державному управлінні); **владного**: політичні технології являються інструментами здійснення влади і боротьби за владу; **інформаційно-комунікативного**: політичні технології є механізмами управління інформаційними процесами в політиці і носіями політичної інформації.

Політичні технології являють собою найважливіші складові життєдіяльності соціуму. Вони є результатом раціоналізації й оптимізації функціонування політичної сфери суспільства із задоволення тих або інших його потреб. При цьому вони відіграють різноманітні ролі. За місцем, яке вони займають у суспільстві, їх можна розглядати як: **політичні інститути**, тобто форми політичної раціональної спільної діяльності індивідів; **політичні процеси**, тобто зміни соціально-політичних явищ у просторі і часі; **політичну діяльність**, тобто перетворення об'єктів суб'єктами; **політичні системи**, тобто цілісні структурно-функціональні утворення; **політичні режими**, тобто сукупність методів і способів здійснення влади; **форму політичної комунікації**, тобто інформаційного обміну в політиці.

Сутнісні характеристики політичних технологій слід розглядати з урахуванням сфер їх застосування і ролі, які вони виконують у суспільстві.

Кожен із зазначених сутнісних аспектів політичних технологій уможлиблює вирішення специфічної когнітивної проблеми. Так, **інституціональний підхід** до технології вимагає розгляду її нормативної сторони, **діяльнісний** – перетворень, що відбуваються, **процесуальний** – операціонального змісту, **системний** – погодженості і цілісності компонентів самої технології, а підхід з **позицій політичного режиму** дозволяє простежити характер взаємодії державної влади і соціуму.

Специфіка політичних технологій полягає в тому, що вони є результатом докладання творчих зусиль індивідів до розвитку політичної сфери суспільства, до тих процесів і явищ, що в ній відбуваються. Політичним технологіям властива принципова складність, висока активність і динамічність, а отже, діалектичний взаємозв'язок раціонального початку (розуму, науки, цілепокладання) з ірраціональним (почуттями й емоціями).

Характерні ознаки політичних технологій, які вирізняють їх від інших соціальних і промислових технологій:

1. Політичні технології відрізняються варіабельністю, значною розмаїтістю і більшою складністю. Вони являють собою фрагменти суспільства, що перебувають у політичній взаємодії, із усім їх структурним і функціональним різноманіттям. Це складні і надскладні системи. 2. Їм властиві рухливість, варіативність і, порівняно з іншими технологіями, менша детермінованість. Вони являють собою, як правило, адаптивні системи, відрізняються гнучкістю параметрів і високим ступенем пристосованості до навколишнього середовища. 3. Політичні технології існують як визначені інституціональні утворення, що характеризуються реалізованими функціями, нормами і механізмами. Підкреслимо, що деяка соціально-політична система стає лише тоді політичною технологією, коли вона визначається як соціальний або політичний інститут. Це твердження однаковою мірою стосується як соціальних, так і політичних технологій. Фактично, самі політичні інститути стають технологіями реалізації деяких потреб людей, мають характер стабільності й існують відносно тривалий термін. 4. Політичні технології слід розглядати як системи діяльності. Характер цієї діяльності може визначати зміст технології, може виступати як механізм або умови її реалізації, а може стати її результатом. Діяльність додає динаміки політичній технології, робить її гнучким процесом. 5. Політичні технології наповнюють інструментальним змістом комунікативний процес соціально-політичної взаємодії, метою якого є досягнення або реалізація політичної влади.

Основою політичних технологій є визначені принципи, що детермінують особливості їх функціонування. Під цими принципами слід розуміти найбільш загальні правила здійснення технологічної діяльності в політиці. **Принцип** являє собою вироблену історично, узагальнену вимогу до діяльності, що додає їй деякої спрямованості, указує шлях здійснення ефективної діяльності, але аж ніяк не сам її алгоритм.

У діяльності принцип виконує ряд важливих **функцій**: указує на результат діяльності, що повинен бути досягнутий за її реалізації; формує деякі узагальнені нормативні вимоги до діяльності, реалізуючи нормативну

функцію; забезпечує деякий методологічний зміст діяльності, тобто виконує методологічну функцію.

Функціональні розходження між видами політичних технологій можуть бути розглянуті і через аналіз їх цілеспрямованості. Використання політичних технологій може бути спрямоване: на здійснення політичного управління. Досягнення і реалізацію політичної влади. Стимулювання політичних інтересів. Формування політичної організації, установлення політичного режиму. Формування політичної свідомості. Організацію політичної діяльності. Формування політичних відносин. Урегулювання соціально-політичних конфліктів. Процеси політичного розвитку. Підвищення політичної культури і вдосконалення політичної освіти.

Суб'єктами застосування політичних технологій можуть виступати як окремі індивіди, так і державні, соціальні або політичні інститути. Взаємодія між ними, безсумнівно, також має технологічний характер.

Якщо застосування політичних технологій спрямоване на оптимізацію управління політичними процесами, то вони виступають одночасно і як процес організації політичної взаємодії, і як процес оптимізації політичної діяльності, і як їх результат.

Причинами виникнення політичних технологій є: потреба в раціональному, простому та ефективному способі реалізації практичних цілей, які постійно виникають перед різними учасниками політичного процесу, у застосуванні влади та здійсненні управління політичними інститутами; зниження передбачуваності взаємодії різних політичних акторів та невизначеність ситуації у сфері перерозподілу державних ресурсів; регулювання протестної соціальної активності й інші форс-мажорні та кризові ситуації; потреба в застосуванні економічних і ресурсозберігаючих способів управління державним чи корпоративним майном, технічними й кадровими структурами; надання стійкості взаємовідносинам між учасниками того чи того процесу, що прискорює навчання персоналу передовим методикам задля досягнення цілей значною кількістю суб'єктів у різних і подібних умовах. Функціонально політичні технології спрямовані на досягнення цілей відповідно до інтересів, цілей і функцій суб'єктів, які можуть брати участь у стабілізації чи дестабілізації стану держави, організації виборчих кампаній, узгодженні інтересів у процесі розробки державних програм та оперативному інформаційному забезпеченні прийняття рішень.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність, структуру та функції соціальних технологій
2. Охарактеризуйте політичні технології

Лекція 3. Специфіка застосування політичних технологій в умовах демократичного і тоталітарного режимів

Зміст

1. Особливості функціонування системи політичних технологій в умовах демократії

2. Специфіка системи політичних технологій тоталітарного режиму

Рекомендована література

1. Вонсович С.Г. Аналіз політичних технологій тоталітарного режиму. *Збірник наукових праць. Політологічні студії*. 2010. Вип 1. С. 63-71.

2. Вонсович С.Г. Теоретичні моделі тоталітаризму та їх еволюція. *Політологічний вісник: збірник наукових праць*. 2004. Вип. 16. С.123– 132.

3. Вонсович С.Г. Латентність політичного транзиту в теорії конвергенції. *Materialy VIII Międzynarodowej naukowo– praktycznej konferencji. Nauka i inowacja 2012 (7– 15 października)*. Historia.Filozofia. Politologija. Przemysl. Nauka i studia. 2012 Volume 8.str. 86–89.

4. Гантінгтон С. Політичний порядок у мінливих суспільствах. Київ: Наш формат, 2020. 448 с.

5. Дяченко О. В. Особливості мовно-маніпулятивного впливу за різних типів політичного режиму. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 29-40.

6. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни: монографія. Київ : Вид. дім Києво-Могилянська академія, 2015. 497 с.

7. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії. Київ: Наш формат, 2019. 608 с.

8. Чалдині Р. Психологія впливу; пер. з англ. Микити Скоробогатова. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. 366 с.

9. Democracy in the Digital Age: Challenges to Political Life in Cyberspace by Anthony G. Wilhelm. New York: Routledge, 2000. 192 p.

1. Особливості функціонування системи політичних технологій в умовах демократії. Сутність демократії зводять до однієї або декількох основних характеристик, серед яких:

- ліберальна ідеологія;
- свобода особи і повага до її прав;
- верховенство права і повага до закону;
- рівність у правах усіх громадян, рівність можливостей, рівність перед законом і рівність у представництві;
- право брати участь в управлінні державою через визначені законом представницькі механізми;

- право брати участь в управлінні органами влади і здійснювати контроль над ними;
- індивідуалізм і капіталістичний спосіб виробництва.

Системний підхід до аналізу демократії дозволяє побачити в ній сукупність особливих соціальних інститутів і технологій, об'єднання яких породжує демократичний політичний режим. Побудова демократії і формування інститутів громадянського суспільства, забезпечення прав і свобод людини і створення системи цивілізованих ринкових відносин – усе це є нездійсненим поза правовою державою. Ідеал правової держави створюється і розвивається, насамперед, у протиставленні ідеалові середньовічної теократії, у напрямку ототожнення «світського» і «правового». Обидві вимоги мають єдине джерело: ***прагнення до єдиного й обов'язкового для всіх правового порядку.***

Сучасна демократія стала практичним і технологічним втіленням ідей відокремлення і суверенізації державної влади від церковної, суспільного договору як джерела державної влади, теорії поділу влади, уявлення про наявність невідчужуваних прав особистості, що належать людині і громадянину за правом народження.

Особливістю сучасної демократії є те, що її реалізація неможлива без дотримання правового режиму. Аналізуючи проблеми, пов'язані з технологічним забезпеченням демократії, особливу увагу слід приділити технологічним аспектам забезпечення правового порядку і реалізації прав людини. Сучасні політичні технології, використовувані демократичними режимами, спрямовані на вирішення цілого ряду завдань, серед яких:

- забезпечення правового порядку і реалізації прав особистості;
- установлення демократичного контролю над органами влади і, особливо, над процесами ротації;
- підтримка громадянського суспільства і встановлення взаємин між ним і державою (PR-технології);
- забезпечення ефективного державного управління.

Демократичний режим характеризується різноманітністю суб'єктів застосування політичних технологій. На відміну від тоталітарного режиму, ними є не тільки політичні лідери і державні інститути, але й соціальні інститути, що перебувають поза межами державного контролю. Ці інститути громадянського суспільства в демократичному режимі стають повноцінними «гравцями» у боротьбі за політичну владу. Це стосується політичних партій і інших об'єднань громадян, що мають структурувати розрізнені інтереси

громадян (електорату), перш за все політичні. Уся система представницької демократії базується на цій схемі.

До середини ХХ ст. були сформульовані три основні підходи до демократії:

- з погляду джерел влади (демократія – влада народу);
- з погляду цілей влади (демократія – влада, що діє заради або в ім'я громадян);
- з погляду процедур формування уряду.

Найважливішим з інститутів демократії, найважливішою її технологією визнаються вибори. На виборах реалізуються дві основні риси демократії: **конкурентність** і **реалізація політичної волі народу**, що визначає майбутній політичний курс країни.

Виникнення демократичної держави можливе за дотримання таких умов: наявність у громадян розвинутої правосвідомості, визнання більшістю свободи особистості як найвищої цінності, утвердження ліберальної ідеології, формування правового режиму, ефективне функціонування інституту приватної власності.

Розвинута правосвідомість громадян є ключовим чинником функціонування і дієвості правового режиму і, в остаточному підсумку - демократії. Правовий режим, що ефективно функціонує, є бар'єром на шляху охлократичної дезорганізації всієї демократичної системи і системи державного управління.

В умовах демократії важлива не стільки система зовнішніх технологічних дій, скільки внутрішній устрій душі, здатність самостійно управляти своєю поведінкою і мотивувати свої вчинки відповідно до загальнозначущих ідеалів свободи і права, органи державної влади зобов'язані докласти максимум зусиль для формування в громадян автономної зрілої правосвідомості.

Досягненням демократичного суспільства є розробка ефективних механізмів розв'язання конфліктів. Демократія не виключає конфліктів, однак вона механізми їхнього розв'язання переводить у площину пошуків компромісів, що максимально усуває можливість застосування насильства.

Становлення постіндустріального суспільства ініціювало пошуки нових технологій управління в політиці, у тому числі нових технологій демократичного волевиявлення. В цей період виникають ідеї удосконалювання технологій прямої демократії за допомогою проведення телефонних голосувань, телефонних або комп'ютерних референдумів. Розробляються нові організаційні технології демократії, покликані вирішити проблему представництва, що значно ускладнилася.

Сучасна демократія є складною системою протидії тоталітарним тенденціям і настроям у суспільстві. Розробка і впровадження технологій демократії в практику соціально-політичного і державного управління – складний і суперечливий процес.

2. Специфіка системи політичних технологій тоталітарного режиму. Двадцять століття породило принципово новий тип соціальної організації – тоталітарну державу, на озброєнні в якій з'явилися витончені технології політичного панування. Тоталітаризм не є історичною випадковістю або побічною гілкою історії.

Ж. Желєв виділив такі ознаки тоталітарної держави:

- насильницьке встановлення однопартійної системи, або «єдиновладдя»;
- зрощення партійної і державної систем управління державою;
- уніфікація громадського життя, ліквідація старої і побудова нової соціальної структури;
- авторитарний спосіб мислення;
- культ вождя, партії, нації, способу життя та ін.;
- відсутність громадянських свобод;
- політичний терор, основна технологія управління – насильство.

Первинним етапом створення тоталітарного режиму є знищення політичної опозиції, що знаходить своє вираження в діяльності політичних партій. Процеси, початі ліквідацією політичної опозиції, поступово захоплюють усі сфери суспільства, що раніше були невідконтрольні державі. Починається цілеспрямований процес ліквідації інститутів громадянського суспільства. Забороняється діяльність громадських і масових організацій, профспілок, національних і культурних товариств, релігійних організацій. Діяльність соціальних інститутів, що залишилися, суворо регламентується, має неполітичний характер, здійснюється в руслі офіційної політики.

Профспілки стають складовою частиною в загальному механізмі державної влади, одним з органів робочої державності, підкоряючись Радам як історично властивій формі диктатури пролетаріату. Опозиційні видання, що мають фінансову незалежність розпускаються або реорганізуються. Боротьба з політичною опозицією спрямовується на проникнення партійного контролю в систему політичного і державного управління.

За тоталітарного режиму відбувається злиття державного апарату з партійним. Влада переходить до рук партійної бюрократії, що виконує функції апарату державної влади, стає джерелом цієї влади, а також, джерелом права і невідконтрольна ні народу, ні контролюючим органам, таким як прокуратури і суди.

Повна єдність партії і держави – другий суттєвий момент у державотворенні. Відсутність механізмів демократичного контролю над владою і системи ротації влади веде до встановлення закритої системи державного управління і найбільшого поширення принципів кар'єризму, що стають основними в діяльності бюрократичного апарату управління.

Політизується система освіти, перед якою тепер висуюються принципово нові завдання інтернаціонального комуністичного виховання. Ліквідація неписьменності набуває політичного характеру і стає механізмом навчання правильного мислення за допомогою навчання читанню і письму. Відмова від навчання грамоті (політичної) розцінюється як злочин. Розширюється кадровий склад партії, а новою формою партійної демократії стає терор її верхівки проти бюрократії.

У сфері культури і мистецтва встановлюється система суворої цензури, створюються колективні установи, що об'єднують художників, письменників і поетів, і творча діяльність поза цих установ забороняється. Культура стає формою ідеології. У сфері науки активно розпочинаються процеси політизації. Створюються і видаються нові підручники згідно з класовою (СРСР) і расовою (Німеччина) теоріями, причому ці процеси відбуваються не тільки в соціальних, але й у природничих і точних науках.

Терор набуває характеру універсальної політичної технології, і здійснюється за допомогою позасудових репресій на основі особливого типу права. Завданням суду стає обґрунтування терору. Характерна риса **деспотизму** – суворість законодавства, характерна риса **тоталітаризму** – фіктивність законодавства. Технології тоталітарного панування можна розглядати не просто як продукт індустріальної епохи, але як становий хребет економічної могутності тоталітарної держави, що ґрунтується на рабській праці. Тоталітарна держава-партія – основний власник, у якій форма класової експлуатації замінена на державну. Кардинальна економічна відмінність тоталітаризму фашистського типу від комуністичного полягала у формальному збереженні приватної власності. Індустріалізація і мілітаризація проводилися фашистським режимом і великими корпораціями від імені держави. Громадяни позбавляються індивідуальності та будь-якої соціальної автономії. Єдиною основою для окремої людини залишається держава.

Тотальне охоплення всього суспільства, його повне підпорядкування державі були неможливі до ХХ ст. Техніка ХХ ст. не тільки вдосконалила диктатуру, але й надала їй більш ефективних засобів, без яких існування фашистської держави в кінцевому підсумку неможливе. Без радіо, телефону, телеграфу і кіно немислима: а) масова і всеохопна пропаганда; б) тотальне

стеження; в) механізація діяльності апарату; г) створення моторизованої армії і керівництво нею, а також щохвилиний контроль за її пересуваннями.

Однією з найбільш важливих характеристик тоталітаризму є феномен культу вождя (лідера, особистості, партії та ін.). Соціально-психологічна основа культу полягає в тому, що всередині групи виникає система жорсткої залежності і повного підпорядкування лідерові.

Технологічний підхід допускає розглядання культу як продукту політичних технологій, тобто штучно сконструйований і нав'язаний владою масам за допомогою маніпулювання громадською думкою й інтенсивною пропагандою об'єкт поклоніння соціально-релігійного характеру.

Ментальний підхід допускає розгляд культу як стану соціуму і громадської думки, що спонтанно виникає «знизу», породжуване масами за певних обставин (наприклад, криза, війна або революція).

Особистісний підхід визнає культ як результат прояву видатних особистісних якостей лідера, що став об'єктом загального поклоніння, тобто як вираження винятковості особистості лідера (теорія харизми).

До специфічних технологій ідеологічного «промивання мізків» слід віднести:

1. Створення нової мови – мови ідеології.
2. Створення системи політичної й ідеологічної освіти та самоосвіти.
3. Обов'язкове вивчення офіційної ідеологічної доктрини («істмат-діамат» у СРСР, расова доктрина у Німеччині, маоїзм у Китаї; рашизм у сучасній РФ).
4. Обов'язкове проведення ідеологічних занять в усіх суспільних групах, мета яких – роз'яснення офіційної політики і перевірка ідеологічної зрілості учасників.
5. Проведення величезного числа політичних заходів, перш за все зборів (облікових, партійних, виробничих, профспілкових і т.ін.).
6. Домінування в засобах масової комунікації ідеологічних матеріалів і неможливість відмовитися від споживання цієї інформації.
7. Індивідуальна і колективна робота з ідеологічно нестійкими індивідами-членами суспільства.
8. Формування в суспільстві фанатичної сліпої відданості режимові.

У рамках світоглядного підходу ідеологія розуміється як сформована в громадській думці і спрощена до рівня соціального стереотипу політична, державна доктрина або модель соціально-політичного розвитку.

У річищі технологічного підходу ідеологія розглядається як продукт інформаційних технологій, певних соціальних і політичних кліше, що

накладаються на суспільство і продукуються в масовій свідомості за допомогою пропаганди й агітації.

Безпосередньо до технологій ідеологічної обробки, пропаганди й агітації в тоталітарному суспільстві можна віднести все, що може бути використано як джерело інформування громадян; неважливо, чи передається інформація безпосередньо (кіно, газети, радіо, телебачення, публіцистика і т.ін.), або в символічному вигляді (свастика, червоні зірки, Мавзолей, музичні твори і т.ін.).

Пропаганда в тоталітарній державі являє собою специфічну форму інформаційно-ідеологічного контролю над громадянами.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте особливості функціонування системи політичних технологій в умовах демократії
2. Охарактеризуйте специфіку системи політичних технологій тоталітарного режиму

Тема 4. Технології легітимації політичної влади

Зміст

1. Легітимація політичної влади в контексті соціально-політичної теорії.
2. Сутність і структура легітимації політичної влади.
3. Легітимаційний процес та чинники його формування.

Рекомендована література

1. Бульбенюк С. С. Соціопсихологічна природа політичної влади: монографія. Київ: КНЕУ, 2013. 215 с.
2. Вонсович С.Г. До питання про формування тенденцій неототалітаризму як суспільного розвитку/ *Дні науки філософського факультету– 2006*: матеріали доповідей та виступів міжнародної наукової конференції (12– 13 квітня 2006 року): Київ. 2006. Ч. VII. С. 110– 116.
3. Вонсович С.Г. Особливості транзиту в умовах кризовості політичної системи: теоретичний аспект. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія.* 2014. Т. 22, вип. 24(2). С. 207-213.
4. Вонсович С.Г. Влада як ресурс спроможності держави: політологічний дискурс. *Літопис Волині.* 2023. №29. С. 142-147.
5. Висоцький О. Ю. Технології легітимації політичної влади: теорія та практика: монографія. Дніпропетровськ: Пороги, 2010. 318 с.
6. Калюжна Ю. І. Легітимація політичної влади: ціннісно-нормативні детермінанти. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки,*

культурологічні науки : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : ХНПУ, 2015. Вип. 2 (8). Ч. 1. С. 94–102.

7. Куриленко А.В. Значення символу для легітимації політичної влади в контексті діалогу влади та громадянського суспільства. *Політологічний вісник*, №87. 2021. С.194-205

8. Стрелков В. Методологія дослідження технологій делегітимації президентської влади. *Літопис Волині*, №22, 2021. С.83-87

9. Ferrara F. «Institutional Development: The Dynamics of Power and (De)Legitimation.» *The Development of Political Institutions: Power, Legitimacy, Democracy*, University of Michigan Press, 2022, pp. 1–16.

1. Легітимація політичної влади в контексті соціально-політичної теорії.

Одним із ключових понять політичної науки є поняття влади. Реалізація політики через владу трактує її як «влади над владою інших людей». Адже для політика важливим є: зацікавленість і уподобання влади, її виборювання, боротьба за владу (включення до процесу), здобуття влади (у різний спосіб), концентрація влади (за різних політичних систем/режимів вона є різною), роль і місце носія влади (автократія, адгократія, демократія, меритократія, деспотизм, тиранія, патримоніум тощо), утримання влади, можливість її передачі, легальність набутої утриманої влади, її легітимність тощо. За таких умов є потреба у визначенні критеріїв які можна розглядати у якості провідних чинників легітимації політичної влади.

Ними є психологічні фактори влади (Х. Лассвелл, Е. Кеплен); спонукання як важливий засіб реалізації владних рішень і технології легітимації владної волі (владного впливу за американським політологом Д. Креспінігом); політична мотивація і переконання. Переконання передбачає добровільний вибір людей, коли влада відмовляється (на певний час) від застосування силових методів впливу. Авторитет. Авторитет, на відміну від влади, засновується на згоді, повазі, добровільності і безумовності визнання влади, виконувати накази, зреалізовувати чужу волю без застосування сили. Тому авторитет як складова політичної влади легітимізує її, роблячи привабливішою в очах громадськості та одночасно надаючи певне моральне виправдання іншому соціально-психологічному вияву влади - пануванню.

Для розуміння легітимності політики виділемо ряд підходів. Так, прибічники правового підходу визначають її як відповідність існуючим правовим нормам за чого легітимація політики збігається, по суті, з поняттям «легалізація політики», де легалізація означає узаконення.

Представники соціологічного підходу (Г.Єллінек, М.Вебер) вважали, що легітимність політики визначає реально існуючі соціальні відносини, очікування людей, їхні інтереси, на яких ґрунтується визнання соціуму. За Т.Парсонсом легітимність політики полягає в її передбачуваності, надійності виконання її суб'єктами (політиками) своїх обов'язків, реалізації певних завдань, що відповідають очікуванням тих, хто їх підтримує, виконуючи обов'язки в рамках своїх соціальних ролей. Представник соціально-процедурного підходу Н.Луман вважає, що легітимність політики полягає у загальному визнанні рішень, затверджених через певні правові процедури. Тобто, легітимність політики визначається через довіру до процедур вироблення політичних рішень, незалежно від їх ефективності. За консенсусно-комунікативного підходу (К.- О. Апель, Ю. Габермас) легітимною політика є тоді, коли вона відповідає волі комунікативної спільноти, комунікативній раціональності, загальнообов'язковим суспільним нормам, значимість яких вільно визнається всіма членами поспільства.

Автор диспозиційного підходу, М.Фуко легітимність політики вбачає у її різних можливостях. За цього, легітимність може бути досягнута як своєрідний механізм, стратегія політики. Саме цей підхід найадекватніше відображає сутність легітимності.

2. Сутність і структура легітимації політичної влади.

Легітимність політики - це спроможність/ здатність різних суб'єктів політики впливати на соціальні відносини для реалізації власних інтересів за допомогою системи рішень, дій, інститутів та конкретних практичних заходів. При цьому як суб'єкти, так і їхні дії та системи реалізації рішень, мають політичну легітимність, якщо визнаються утримувачами (соціальних, організаційних, фінансових) ресурсів.

Політична легітимність виникає завдяки визнанню якостей і властивостей суб'єктів значимими, прийнятними для суспільства. Проте політична легітимність не означає тільки фактично соціально визнані можливості, але й потенційні. Якщо легітимність – це властивість, якість політики, що визначає можливості її реалізації, то процес набуття такої властивості, якості є її легітимацією. Іншими словами, **легітимація політики** – це процес створення, віднайдення можливостей для політичної реалізації, відкриття шляхів і перспектив для бажаної певному суб'єктові політики.

Суб'єкти легітимації за характером участі у здійсненні політики поділяються на суб'єктів обґрунтування і виправдання політики, та суб'єктів визнання (правильності) і підтримки політики. Процес легітимації здійснюється як взаємодія суб'єктів обґрунтування і суб'єктів визнання стосовно узгодження перспектив реалізації взаємних інтересів для

розширення владних (домінантних) можливостей політики, що проводиться, та її творців.

Легітимацію можна поділити на два види: істинну і симулятивно-маніпулятивну. Істинна здійснюється шляхом віднайдення об'єктивних можливостей реалізації певної політики. Симулятивно-маніпулятивна формується на створенні, конструюванні можливостей для успішного її здійснення. В реальності ми маємо справу зі змішаними типами, що включають у різних пропорціях «чисті» типи.

Істинна легітимація засновується на відповідності політики абсолютному, трансцендентному принципу. Для віруючих такий принцип уособлює, або втілює, Бог. **Симулятивно-маніпулятивна легітимація** засновується на виправданні через апеляцію до «здорового глузду», що обумовлює неадекватну оцінку, або на зверненні до почуттів, явно нерелевантним реальному станові речей, на симуляції бажаних очікувань, масової підтримки, режисуванні соціального визнання; вона включає чинник несвідомих очікуваних реакцій.

Структура легітимації політики включає три взаємозалежні елементи: суб'єкт, об'єкти та засоби легітимації. Суб'єкти легітимації політики, залежно від форми участі в її здійсненні, поділяються на суб'єктів обґрунтування і виправдання політики та суб'єктів визнання (правильності) і підтримки політики.

Суб'єкти обґрунтування і виправдання фактично є суб'єктами легітимаційної політики. При цьому суб'єкти визнання (правильності) і підтримки виступають, по суті, об'єктами такої політики. Суб'єктами ж можуть бути політичні діячі, партії, держави, міжнародні організації, транснаціональні корпорації. Об'єкти легітимаційної політики – це різні групи суспільства, їх впливові представники, громадські організації, громадська думка, партії, держави, міжнародні організації.

Взаємодія суб'єктів легітимації політики – це легітимаційний процес, що відбувається в певних часових і просторових рамках. В його ході здійснюється взаємне визнання суб'єктів і об'єктів легітимаційної політики, встановлюються легітимаційні зв'язки та орієнтації між ними, формуються системи переваг і легітимаційні ієрархії суб'єктів легітимації.

Основним джерелом легітимації політики є віра. Макс Вебер вважав, що характер об'єкта віри визначає тип легітимності порядку, панування і, відповідно, політики. Джерелом традиційного типу легітимності М. Вебер визначав віру в святість традиції; джерелом раціонально-легального типу – віру в законність (легальність) структур, нормативних правил, на основі яких здійснюється політика; джерелом харизматичного типу – віру в Божественний

дар суб'єкта політики і, як її різновид, довіру до особистості вождя, державця.

В умовах рвціоналізації світу на роль наставників і рятівників нації, держави досить успішно претендують політичні діячі з демагогічними, «пророчими», вождистськими задатками. Легітимність їх політики якраз і породжується переважно вірою в їх особливу особистісну обдарованість, в їхнє месіанство.

Забезпечуючи емоційне сприйняття політичної реальності, визначаючи громадську думку, політичну обстановку в суспільстві, віра стає джерелом, об'єднавчою засадою легітимації політичної системи загалом. Віра як емоційно-чуттєва, ірраціональна настанова має тенденцію до раціоналізації, обґрунтування логічними доведеннями, доповнення раціональними постулатами. За цього основою легітимації політики виступає вже не сама по собі віра, а довіра, що включає її разом з раціональними постулатами і розрахунками. Довіра, по суті, є похідною від віри і розуму.

Важливим для технологій легітимації влади є виокремлення двох взаємодоповнюючі рівні легітимації політики – інформаційний (духовний) і матеріальний. Перший – це царина символів, знань, технологій, ідей, теорій, цінностей, вірувань, переконань, стереотипів, уявлень, будь-яких мовних засобів в цілому, що визначають можливості легітимації. Матеріальний рівень – це інституції, управлінський апарат, організаційні та фінансові засоби реалізації політичного курсу.

З позицій технології найадекватнішою вважається типологізація легітимації політики за типами соціальної дії, запропонованих М. Вебером: цілераціональна (орієнтована на визнання політики з точки зору її кінцевої мети), цінніснараціональна (орієнтована на задоволення певних цінностей, норм і принципів), афективна (пов'язана з впливом на почуття та емоції), традиційна (орієнтована на архетипи, звички, стереотипи, традиції, ідеали «доброго старого»).

Легітимація політики здійснюється за допомогою цілої низки механізмів, що сукупно складають її механізм. Механізм легітимації – це взята в єдності система засобів, за допомогою яких розширюються і реалізуються можливості легітимації політики, досягається консолідація суспільства щодо політичного курсу, забезпечується згода керуючих і керованих, єдність волі еліти і мас, утверджуються статуси і ролі суб'єктів політики в здійсненні влади, встановлюється і стабілізується політична система суспільства.

Цей механізм повинен розглядатися не як сукупність його елементів (механізмів інформаційного, ідеологічного, психологічного, економічного, правового, морального, механізму соціалізації), а як система елементів,

функціонально сумісних, узгоджених між собою і системою в цілому, що постійно оновлюються для збереження основної функції – розширення сфери можливостей здійснення політики, забезпечення ефективності накресленого політичного курсу.

Інформаційний механізм легітимації є системою засобів інформаційного впливу на головних, другорядних і потенційних суб'єктів визнання політики, що забезпечують досягнення нових можливостей за рахунок зміни акцентів, контексту і значень подій, що відбуваються. Ідеологічний механізм – це висунення, обґрунтування і пропаганда ідей, що сприяють перевазі в політичному протистоянні і звільненню від чужого та шкідливого для успішної реалізації насущних інтересів ідейного впливу. Психологічний механізм легітимації – це система засобів встановлення сприятливої емоційної атмосфери для реалізації певної політики. Економічний механізм легітимації є системою фінансово-економічного стимулювання суб'єктів визнання політики. Правовий механізм легітимації – це система заходів забезпечення правових можливостей успішного здійснення наміченого політичного курсу, що включає гарантії дотримання прав людини. Моральний механізм легітимації полягає в морально-етичному обґрунтуванні, оцінці цілей, засобів, наслідків, значення політики, що проводиться. Соціалізаційний механізм легітимації являє собою формування дієздатного суб'єкта визнання політики шляхом ознайомлення зі змістом, цілями і значенням політики (просвітництво, агітація, пропаганда).

Процес набуття легітимності хоч і є особливим для кожного суспільства і держави, проте має й багато спільних рис.

Поняття «легітимність» характеризує не лише світ політики, а й усю палітру соціальних явищ і процесів та є поняттям соціальним. За веберівською концепцією, легітимація - це внутрішні виправдання суб'єктів соціального визнання значущості порядку владних відносин, а за бергеро-лукманською теорією, легітимація - це зовнішні пояснення та обґрунтування щодо суб'єктів визнання існуючої системи влади. Доцільно розмежовувати поняття, по-перше, легітимації як застосування технологій переконання в значущості політичної влади суб'єктами політики, та, по-друге, легітимації як визнання соціальними суб'єктами значущості політичної влади.

«Легітимаційна політика» є сукупністю технологій впливу на процеси суспільного визнання в інтересах пануючих чи опозиційних сил через зв'язування колективних та індивідуальних смислів, структурування знаків, символів, значень, образів, правил гри, комунікацій та досвіду в інтерпретаційно-мотиваційну систему сприйняття та взаємодії зі світом.

Різне визначення сутності легітимації політичної влади багато в чому зумовлюється нетотожним розумінням того, хто її здійснює, виступаючи її суб'єктом, активним, спрямовуючим началом - легітиматором.

3. Легітимаційний процес та чинники його формування.

Легітимаційний процес являє собою безперервний циклічний рух, який бере початок від суспільства як першоджерела влади і легітимності, проходить певні обов'язкові етапи й рівні, трансформується та, зазнаючи впливу багатьох факторів, досягає конкретного результату у вигляді легітимної чи нелегітимної моделі політичного режиму. Із настанням зворотного зв'язку, за чого легітимовані інституції влади починають реалізувати свої права й повноваження, делеговані їм суспільством. Вони зазвичай знаходять прояв у використанні технологій та методів впливу владних інститутів на життєдіяльність суспільства. Позитивна чи негативна оцінка суспільством дій владних інститутів зберігає або посилює їх легітимність чи, навпаки, позбавляє їх легітимності. За таких умов розпочинається новий легітимаційний цикл. Легітимаційний процес припиняється зі зникненням держави або коли суспільство усувається від державноуправлінської діяльності і прийняття політичних рішень. Можлива також ситуація прояву повної апатії з боку суспільства до процесу державотворення і державного управління, що стається тоді, коли державність не сприймається особистістю і суспільством як значима й необхідна. (Наприклад, за умови іноземної окупації та збереження лише формальної незалежності державних інституцій від окупаційного режиму). Уособленням легітимності і результатом легітимаційних дій та процедур є політичний режим. Політичний режим - це наочне відображення рівня розвитку суспільства в цілому, політичної культури, свідомості та суспільно-політичної активності і виваженості особистості, специфіки легітимаційних процесів, особливостей історичного розвитку держави та суспільства. Індивідуалізованість політичного режиму вказує і на індивідуальність легітимаційних дій та джерел легітимності. Політичний режим, після його встановлення, виступає також і як чинник впливу на процес легітимації, визначаючи її особливості, можливі напрями, специфіку та результативність.

Це відбувається під дією багатьох чинників, які з різною інтенсивністю впливають на процес легітимації, формуючи певні легітимаційні методи й технології, які пізніше обумовляють конкретну модель політичного режиму. Серед них можна виокремити: • впливовість дієвих самостійних інституцій громадянського суспільства. Слід зазначити, що громадянське суспільство є зазвичай визначальним фактором, що впливає як на процес набуття владної легітимності певними лідерами чи інститутами, так і на процес

державотворення загалом; • рівень розвитку та особливості політичної культури і політичної свідомості суспільства й особистості; • політична система держави, що склалася за конкретних суспільнополітичних та історичних умов; • властиві певному суспільству легітимаційні традиції, відображені в ментальності; • очікування суспільства, покладені в основу принципів делегування прав і повноважень органам політичного, державного управління чи окремим лідерам; • методи та ефективність дії органів політичного і державного управління; • вплив міжнародних інституцій, сформована громадська думка та приклад інших держав стосовно ефективності й демократичності владних легітимаційних процедур тощо. Під впливом зазначених чинників процес легітимації набуває особливих для кожної країни та суспільства рис і знаходить відображення у конкретизованих технологіях та методах. Наслідком практичної реалізації цих методів і технологій стає формування й встановлення конкретної моделі легітимності політичного режиму, характерних лише для певної держави, формування інститутів влади й початок їх владно-управлінської діяльності. В залежності від результативності й суспільного сприйняття методів владної діяльності інститутів управління, суспільство продовжує делегувати їм повноваження та легітимаційний потенціал або вдається до дій, спрямованих на делегітимацію органів управління, структур чи владних амбіцій і позицій окремих лідерів. Саме виникнення конфліктних ситуацій і поширення делегітимаційних процесів засвідчує наявність владно-легітимаційних проблем в конкретній країні.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте теоретико-методологічні засади дослідження легітимації політичної влади
2. Означте структура легітимації політичної влади у технологічному вимірі

Тема 5. Політичні рішення у владному процесі.

Зміст

1. Політична система України в умовах війни
 2. Зміна інформаційного простору
 3. Функціонування в умовах війни політичних інститутів, нових суб'єктів впливу, криза політичних партій
 4. Особливості управління людьми у нестабільному світі: українські реалії
- Рекомендована література

1. Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни : монографія / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 672 с.
2. Вонсович С.Г. Модернізаційні процеси в Україні: проблеми періодизації *Наукові праці Кам'янець – Подільського державного університету*: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викладачів і аспірантів: вип. 3, у 3 т. Кам'янець– Подільський: Кам'янець – Подільський державний університет, редакційно– видавничий відділ, 2004. Т.1.С.85– 87.
3. Вонсович С.Г. Демократичний транзит та його складові. *Нова парадигма: журнал наукових праць*. Київ: НПУ імені М. П Драгоманова, 2011. Вип. 100. С. 123– 131.
4. Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях / За ред. В.Кулика. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 328 с.
5. Подвірна Н.С. Вплив процесу глобалізації на прийняття політичних рішень. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках, Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія, Соціологія, Політологія* (3), 2016.С.65-74.
6. Тисячний В. Процес девіації політичної системи України в умовах її моноцентричності та воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 1(67), 2023. С.49-58.
7. Rubin P. H. «How humans make political decisions». *Jurimetrics*, vol. 41, no. 3, 2001, pp. 337–356.
8. Wojcieszak M. «Preferences for political decision-making processes and issue publics». *The Public Opinion Quarterly*, vol. 78, no. 4, 2014, pp. 917–939.

1. Політична система України в умовах війни.

Широкомасштабна воєнна агресія РФ проти України та запровадження воєнного стану суттєво позначилися на політичних процесах у країні. Цей вплив визначається не лише такими передбаченими Законом України «Про правовий режим воєнного стану» обмеженнями, як: призупинення виборів до органів влади всіх рівнів; заборона на проведення референдумів, демонстрацій, мітингів тощо; утворення військових адміністрацій. Існує чимало інших чинників, які зумовлені війною. Ці чинники технологічно формують внутрішньополітичний простір України, створюючи різні імовірні сценарії його розвитку у майбутньому. Тому, в процесі технологічних трансформацій актуальними є питання зміни мапи політичних акторів; сутнісних перетворень політичного поля України; збереження і розвиток демократичних інститутів в умовах війни та дії обмежень воєнного стану.

2. Зміна інформаційного простору.

Однією з особливостей періоду війни стала технологія «короткого часового горизонту»: учасники політичного процесу, експерти, медіа «знаходяться у порядку денному один-три тижні, і те, що сталося позавчора, вже не є важливим»; на телебаченні домінує один канал (що докорінно відрізняється від довоєнної ситуації конкуренції багатьох каналів, які належали різним власникам-олігархам); зростає активність в Інтернеті на платформах Facebook, YouTube, Telegram, Tiktok – і всі ці платформи юридично не є українськими.

Посиленню тонізації медіа середовища сприяє розвиток блогосфери. Можливо, що зростання попиту на соціальні мережі як альтернативу традиційним ЗМІ (зокрема, телебаченню) сприятиме диференціації партійної системи. Причина в тому, що ці канали комунікації є демократичнішими: вони не вимагають інвестування великих коштів і мають низьку собівартість, а отже – є більш доступними для використання громадянами.

3. Функціонування в умовах війни політичних інститутів, нових суб'єктів впливу; криза політичних партій.

Війна переформатувала політико-інформаційне поле України. В Україні діють основні гілки влади з розподілом повноважень відповідно до демократичних стандартів. З початку війни більшість партій не знайшли свого місця в умовах дії нових викликів і зникли з інформаційного поля країни. Війна спонукала до поляризації політичного простору, що може призвести у перспективі до того, що в Україні з'являться дві основні групи партій

Послаблення позицій олігархів, окрім нових можливостей на медіаринку України, створює ще одне поле можливостей – політичного представництва.

Особливістю зміненого війною політичного простору України, є трансформація ліній соціально-політичних розмежувань, або кліважів. Воєнні події закладають нові потенційні лінії суспільних і політичних розмежувань, а також відповідних дискурсів, навколо яких формуватиметься партійна система. Це, зокрема: *ступінь мілітаризації суспільства ; питання перемоги до кінця або миру з країною-агресором, що після завершення війни трансформується у боротьбу підходів до співіснування з РФ; модель економічного розвитку; міра відкритості/закритості українського суспільства для зовнішніх впливів.*

Скрижальями існування держави можна виокремити, по-перше, здатність до самоорганізації суспільства; по-друге, інституційна спроможність країни у кризовий момент. Політичний процес в Україні в умовах війни є нелінійним. З одного боку політика сьогодні у нелегальному становищі - опозиції «не з

руки» критикувати Президента, всі виступають за національну єдність. Зміни локації значної частини виборців. Це ставить перед владою завдання вироблення і впровадження механізмів.

Залежно від того, як і коли закінчиться війна, визначатиметься і територія та час відновлення демократичних (зокрема – виборчих) процесів в Україні.

Значимість і роль регіонів суттєво змінюється. Регіональний порядок денний є присутнім у воєнний час, причому це стосується не тільки прифронтової зони, але й регіонів «глибокого тилу». Важливим є урахування суспільних настроїв, зокрема - етнонаціональних відносин.

Політична система України у кризовій ситуації широкомасштабного вторгнення РФ продемонструвала ефективність і стійкість. Найслабшою ланкою системи виявилися політичні партії.

Важливим чинником трансформації України періоду війни стала деолігархізація суспільних відносин, що створила широкий спектр потенційних можливостей для змін як у політичному, так і у медійному просторі. Середовищем, з якого очікувано вийдуть нові політики, є Сили оборони України. Чинник появи військових у політиці є одним з найперспективніших і, разом з тим, найскладніших.

Третя група впливу, яка вже сьогодні сформувалася в Україні і має перспективи для політичної участі – це волонтери та інші громадські організації, багато з яких не лише мають потужну структуру всередині країни, але й створили свою мережу зв'язків у демократичних країнах-союзниках України.

Ключовим чинником трансформації політичного простору України вже сьогодні є саме українське суспільство, яке змінюється під впливом війни. Відкритість, конкуренція, лібералізація, демократичність, розвиток інститутів громадської участі – ці вимоги є критеріями європейської та євроатлантичної інтеграції України.

4. Особливості управління людьми у нестабільному світі: українські реалії. Інституційна нестабільність на національному і глобальному рівнях провокує суб'єктів світової і регіональної політики до формування нових правил гри, які б дозволили реалізувати та легітимізувати власний «порядок денний» у внутрішній та зовнішній політиці. Основні кластери маніпулятивного впливу, які використовуються у політичному просторі ключовими політичними акторами: «принципи за викликом» або догматичне навіювання; глобальні або «хмарні» фейки; технологія «постправди»; синдром соціальної глухоти; інформаційний калейдоскоп; мозаїчність; сенсаційність і терміновість; акцент на другорядному; контрольовані проблеми; інфікування проблемою; абстрактність майбутнього або «щастя

завтра; «штучні авторитети» або «корисні ідіоти»; емоційна сірість; технологія «інформаційного казана».

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте основні кластери маніпулятивного впливу
2. Опишіть зміну інформаційного простору

Тема 6. Ситуації для прийняття політичних рішень

Зміст

1. Політична ситуація та її структура
2. Центр (осередок) рішення

Рекомендована література

1. Воронов О. І. Теорія і практика прийняття державно-управлінських рішень в індетермінованих умовах: монографія. Одеса: Астропринт, 2017. 270 с.
2. Вонсович С. Г. Політична криза як фактор транзиту. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2013. Вип. 6(1). С. 54-58.
3. Олещук, П. М. Новітні політичні технології інформаційного впливу: монографія / Петро Олещук. Київ : Вадим Карпенко, 2018. 287 с.
4. Політичні технології в сучасних владних процесах: навчальний посібник / В. Ф. Смолянюк, С. С. Бульбенюк, Ю. М. Манелюк та ін. Київ: КНЕУ, 2021. 328 с.
5. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 817 с.
6. Прийняття державно-управлінських рішень в індетермінованих умовах: проблеми, сучасні методи, технології забезпечення ефективності: матеріали наук.-методол. семінару молодих учених Нац. акад. держ. упр. при Президентові України / під заг. ред. проф. С. К. Хаджирадєвої. Миколаїв: Смелянова Т. В. 2018. 265 с.
7. Wojcieszak M. Preferences for political decision-making processes and issue publics. *The Public Opinion Quarterly*, 78(4), 2014. pp.917–939.

1. Політична ситуація та її структура.

З середини ХХ століття поглиблене вивчення політичної влади та участі у прийнятті рішень запанувало на довгий час у політичній теорії. Поняття "політичні рішення" має свою структуру та зміст. Розвиваючи вивчення влади як участі у прийнятті рішень, багато вчених ще у 60-і роки ХХ століття почали аналізувати понятійний апарат політичного рішення. Американці Р. Снайдер, Г. Брак, Б. Сашн запропонували чотири поняття аналізу рішень: а) прийняття рішень як процес вибору способу діяльності, б) процес рішень як

кінцевий результат усього ходу прийняття рішень, в) осередок рішень, який розглядали як групу тих, хто приймає рішення, г) організаційні системи, тобто групи людей і відносини, а також дії, які з них випливають. У такому разі випадали поняття, пов'язані з мотивацією процесу рішень та його реалізацією.

Польський політолог А. Боднар запропонував п'ять основних понять і сім додаткових, француз П. де Лестнас зосередив свою увагу на понятті результатів прийняття рішень, а поляк Я. П'єтрась запропонував повернутися до п'яти понять аналізу осередку рішення, процесу рішення, самого рішення та реалізації рішення, додавши до них ще одне поняття – ситуацію для прийняття рішень.

Ситуація для прийняття рішень, або політична ситуація, це те, що визначається як система незалежних змінних, що змушує суб'єктів до діяльності, або як система змінних, незалежних від суб'єктів, але залежних від діяльності іншого суб'єкта.

За системного аналізу ситуацію для рішень розглядають також як систему входів, вимог до суб'єкта, тобто змінних величин, що відображають стан оточення системи. Для класифікації ситуацій у прийнятті рішень Я. П'єтрась наводить чотири основні критерії: свідомість, системність, емоційність, автономність поля рішення. Деякі дослідники пропонують поділити ситуації на девіаційні та інноваційні. У першому випадку суб'єкти рішень порівнюють дійсність з ідеальним світоглядним станом і стверджують дефект системи, у другому – свідомість суб'єктів рішень випереджує виникнення проблем, що змушує суб'єктів діяти на власний страх і ризик, вони виступають з різними новими пропозиціями.

Другий критерій полягає у системному поділі ситуацій для рішень на внутрішні та зовнішні, а також транснаціональні.

Третій критерій визначається емоційним забарвленням та напруженням в полі рішень.

Четвертий критерій визначається автономністю полі рішень. Ситуація для рішень може бути незалежною від суб'єктів рішень або залежною від їхньої дії. Новим критерієм класифікації політичних ситуацій є критерій ризику при прийнятті рішень.

С. Германн виділяє 8 ситуацій: кризову, інноваційну, інерційну, ситуацію обставин, рефлексивну ситуацію, делибералізаційну, рутинну та адміністративну ситуації.

2 . Центр (осередок) рішення

Політична еліта, як всяке складне суспільне явище, має свою структуру, що відображено в структурі центрів прийняття рішень. Розрізняють в державі

національний рівень еліти (політичне керівництво – законодавча, виконавча, судова влада), регіональний, локальний і місцевий рівні еліти. Центри прийняття рішень розрізняють за рівнями прийняття рішень, за місцем їх у політичній системі, за тривалістю існування, за внутрішньою структурою та здатністю до прийняття ризикованих рішень. За рівнем центри прийняття рішень поділяються на національні, міжнародні і транснаціональні.

За критерієм тривалості існування центрів прийняття рішень їх поділяють на сталі і тимчасові. За критеріями внутрішньої структури центри прийняття рішень поділяються на чітко ієрархізовані, ієрархізовані та неієрархізовані.

За критерієм здатності до ризику центри прийняття рішень поділяються на тих, хто приймає рішення з різним ступенем ризику, та тих, хто уникає ризикованих рішень. Управління складними суспільними системами в сучасний період представляє собою значні виклики.

Політична ситуація визначається як система незалежних змінних, що змушує суб'єктів до діяльності, або як система змінних, незалежних від суб'єктів, але залежних від діяльності іншого суб'єкта.

Поняття центр рішення відображає персоналістський аспект керівництва й управління, дає відповіді на запитання: хто саме приймає рішення та входить до центру рішень. Таке поняття має певні рівні, свою структуру, місце у політичній системі, час існування, та більшу або меншу здатність до ризику. Центри рішень політичних режимів входять у поняття «політична еліта». Необхідність існування еліт розкривають функції, які вони виконують у суспільстві: стратегічну, керівництва й управління, інтеграційну, регулятивну, організаційну.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте політичну ситуацію та її структуру
2. Дайте коротку характеристику центру (осередку) рішення

Тема.7 Процеси прийняття політичних рішень

Зміст

1. Основні рівні процесу політичних рішень
2. Акт політичного рішення
3. Раціоналізм та ірраціоналізм у політичних рішеннях, їх співвідношення.

Рекомендована література

1. Вонсович С.Г. Політичний транзит в контексті неототалітарного вектора світової політичної системи. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 118(1). С. 25-34.

2. Вонсович С.Г. Політична маніпуляція у міждисциплінарному контексті: основні підходи. *Регіональні студії*. 2024. Вип. 36. С.22-26.
3. Дерлоу Дес. Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішень: Пер. з англ. Київ : Наукова думка, 2001. 242 с.
4. Каменчук Т. О. Прийняття політичного рішення як результат здійснення політичної компетентності. *Політикус*. 2018. Вип. 2. С. 35-38.
5. Кирилюк Н. А. Державні політичні рішення як елемент інформаційної політики. *Соціально-гуманітарний вісник*. 2020. Вип. 36.С. 127-128.
6. Саймон Г. Адміністративна поведінка. Дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції . Київ : АртЕк, 2001. 392 с
7. Хмельников А. О. Ефективні політичні рішення: особливості контексту локального політичного менеджменту. *Політикус*. 2022. Вип. 2. С. 66-69.
8. Чабанна М. Неоінституційний підхід до аналізу процесу прийняття політичних рішень. *Політичний менеджмент*. 2010. № 2. С. 29-37.
9. Farnham, V. Impact of the Political Context on Foreign Policy Decision-Making. *Political Psychology*, 25(3), 2004 ,pp. 441–463.

1. Основні рівні процесу політичних рішень

Процес рішення починається з появи на вході системи певних нових інтересів, прагнень, нових політичних цінностей, а навіть викликів, що збуджує систему й веде до виникнення ситуації для прийняття рішень. Ситуація складається по-різному, і щоб вирішити проблеми, приймається рішення, яке поступово реалізується. У свою чергу, вирішення проблем зумовлює виникнення нової ситуації на вході системи, що вимагає нового політичного рішення та його реалізації. Вирішена або невирішена проблема створює ще одну нову ситуацію, яка, в свою чергу, вимагає прийняття наступного рішення тощо.

Колишній радник президента Дж. Кеннеді – Т.Соренсен запропонував такі фази процесу прийняття рішень. Перший – згода щодо фактів, які відомі, друга – згода щодо цілей, третя–точне визначення проблеми, четверта–формулювання вибору, опрацювання списку можливих результатів, запропонованих тими чи іншими вибраними рішеннями, п'ята – здійснення вибору, шоста – повідомлення про зміст рішення і реалізація рішення.

Розрізняють два підходи до проблеми визначення і моделювання процесу прийняття політичних рішень: *нормативний* та *емпіричний*. Ті, хто виступають за нормативний підхід, за основу беруть дедуктивний спосіб аналізу, ті ж, хто користуються емпіричним підходом, за основу беруть індуктивний метод аналізу. Перші вважають, що процес рішення є цілком раціональним, а їхнє бачення дійсності є адекватним до вимог дійсності.

Другі ж переконані, що потрібно узагальнювати вивчені процеси рішень і лише тоді можна буде побудувати правильну модель процесу рішення. Вони піддають сумнівам раціональність ЦР, відводячи велику роль у прийнятті рішень різним емоціям, стресам, ірраціональності.

2. Акт політичного рішення

Політичне рішення як обмежена в часі та просторі дія – це свідомий акт, суть якого полягає у виборі з двох варіантів. За змістом політичні рішення є системними рішеннями, спрямованими у підсумку на завоювання, утримання влади, тобто функціонування певного типу владних відносин у суспільстві на його різних рівнях. Рішення безпосередньо залежать від вчасної (оперативної) інформації, її достовірності та оптимальної кількості. Три важливих проблеми: перша – це оптимальність політичних рішень, друга – типи політичних рішень, третя – співвідношення раціоналізму та ірраціоналізму в політичному рішенні.

Немає цілком правильних, як і абсолютно неправильних рішень. Розв'язання проблеми полягає у пошуках найбільш відповідного вибору в даних конкретних умовах, за певний окреслений час і конкретним суб'єктом, ЦР. З погляду оптимальності рішень, їх можна поділити на цілком оптимальні, рішення частково оптимальні, задовільні рішення, рішення терпимі, рішення частково неправильні та рішення неправильні, помилки. Найпоширенішими є частково оптимальні, задовільні та рішення терпимі. Як твердить польський теоретик С.Завадський, оптимальні політичні рішення є ті, які відповідають трьом критеріям: аксіологічному, праксеологічному та суспільному. *Аксіологічний* критерій полягає в тому, що рішення повинні виходити із системи цінностей, яка є пануючою в цьому політичному режимі, тобто яких дотримуються великі й малі суспільні групи та політичні організації. ЦР ліберальних режимів виходять під час прийняття рішень з таких цінностей, як права людини й громадянина, ідеалів лібералізму, толерації тощо. Тоталітарні режими дотримуються цінностей домінування держави у суспільстві, віри у правильність політичного режиму та політики його інститутів, єдності та згуртованості суспільства тощо.

3. Раціоналізм та ірраціоналізм у політичних рішеннях та їх співвідношення.

Пізньолатинське *intuition* – означає «споглядання». Інтуїція має декілька значень, перше – позачуттєве сприйняття особливої дійсності; друге – вищий вид інтелектуального пізнання, осягнення нового знання, яке не спирається на докази розгляду розумом; третє – це безпосереднє чуттєве сприйняття світу; четверте – це містична цілісність проникнення у глибини індивідуальної свідомості, осягнення суті «Я», волі, життя, екзистенції. У

широкому сенсі інтуїція є сполучною ланкою між несвідомим і свідомістю. Це той момент у взаємодії суб'єкта й об'єкта, який хоч сам і не усвідомлюється, але зумовлює перехід тих чи інших елементів зі сфери несвідомого психічного у сферу свідомості. У такому випадку інтуїція становить не харизму певного суб'єкта, а притаманна кожній людині, яке залежить від досвіду індивіда, його знань, інтересів, потреб, цілей, що ставить перед собою людина, умов, у яких вона знаходиться. Тоді інтуїція простежується інакше, у когось під час вирішення буденних проблем, в інших інтуїція приводить до оригінальних рішень, навіть відкриттів.

У вузькому сенсі інтуїція розглядається як особливий, як правило, вроджений дар, яким володіє лише дехто (насамперед інтроверти), харизматичні особистості мають передчуття, це особливий чуттєвий рівень інтуїції, коли суб'єкт усвідомлює наявність у себе певного емоційного стану, який, не має чіткого предметного вираження. У давнину особливі жерці, під впливом галюциногенних приправ, впадаючи в напівсвідомий стан, ніби марили, передчуваючи ті чи інші події, явища й тенденції розвитку. Інтуїція – це також здатність до раптового усвідомлення, поєднання і перетворення змісту психічного, що було зсунуте у підсвідомість (забутого), що становить узагальнення до теперішнього життєвого досвіду особистості. Це, також, здатність до передчуття, передбачення, відчуття і розпізнання певних ситуацій і подій – минулих, сьогоднішніх і майбутніх.

Окремо можна виділити творчу інтуїцію, яка становить щось на зразок якісно нового знання, яке зовсім не впливало із зовнішніх умов. Творча інтуїція – вища форма інтуїції, її вищий вид – інтелектуальний, коли настає об'єктивація суб'єктивного, коли з'являється певний предметний зміст у свідомості людини. До чинників, які безпосередньо впливають на інтелектуальну інтуїцію, можна віднести знання суб'єкта, його рівень інтелекту, детермінований генетичне, життєвий досвід тощо. Велике значення тут мають також масштабність цілей і проблем, які потрібно розв'язати, ієрархія потреб та інтересів, що пов'язані із вирішенням чи невирішенням проблеми. Хоча такий рівень вважається і вищим в інтуїції, тим не менше, він тісно пов'язаний із чуттєвим рівнем, вони співіснують на практиці. Інтуїтивні рішення зріють поволі, це наче поступове накопичення кількісних змін, щоб в якийсь момент, раптово наступила якісна зміна – прийняття нового рішення.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте основні рівні процесу політичних рішень

2. У чому полягає раціоналізм та ірраціоналізм у політичних рішеннях?

Тема. 8 Політична імплементація

Зміст

1. Типи політичних рішень та особливості їх імплементації

2. Роль управлінської еліти в процесах імплементації.

Рекомендована література

1. Бакуменко В.Д., Руденко О.М., Туча В.В. Механізми імплементації політичних рішень в державному управлінні: Монографія. Київ : АМУ, 2015. 184 с.

2. Вонсович С.Г. Європейський вибір України. *Європа виклики для України*: збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу із міжнародною участю (до 100 – річчя від заснування Кам'янець – Подільського національного університету імені Івана Огієнка) Кам'янець – Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. С.28– 31.

3. Канеман Д. Мислення швидко й повільне. Як ефективно використовувати ресурс уваги та ухвалювати рішення в умовах невизначеності. Київ: Наш формат, 2017. 480 с.

4. Основи стратегічного прогнозування політичних ситуацій та процесів навчальний посібник. Воловик В.І., Лепський М.А., Гугнін Е.А., Кудінов І.О. та ін.; за заг. ред. М.А. Лепського; 2-ге видання. Запоріжжя: ЗНУ, 2015. 464 с.

5. Ситник Г. П., Зубчик О. А., Орел М. Г., Штельмашенко М. Г. Політико-правове забезпечення публічного управління та адміністрування: підручник / за ред. Г.П.Ситника. Вінниця: ФОП Кушнір Ю. В., 2020. 504 с.

6. Теорія прийняття рішень. підручник. / За заг. ред. Бутка М. П. М. П. Бутко, І. М. Бутко, В. П. Мащенко та ін. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 360 с

7. Morrell M.E. «Deliberation, Democratic Decision-Making and Internal Political Efficacy.» *Political Behavior*, vol. 27, no. 1, 2005, pp. 49–69.

1. Типи політичних рішень та особливості їх імплементації

Заключним поняттям процесу рішення є його впровадження (імплементація). Кожне рішення має за мету зміну наявної ситуації для нової, яку ЦР вважає вигіднішою та бажанішою. Правильна реалізація рішення передбачає гармонізацію сфери політичних цінностей зі сферою методів, засобів, за допомогою яких змінюють політичну дійсність. Існує декілька окремих випадків, що не вкладаються у пряму залежність: «добре рішення» – «добра реалізація» – «добрі результати».

Політичні рішення, будучи системними, приймаються для того, щоб реалізувати стратегію політичного режиму, держави і, як такі, дають у

підсумку низку повсякденних результатів, що загалом означає певний етап у вирішенні стратегічних завдань. Зрідка приймаються й стратегічні рішення, у результаті яких вирішуються загальносистемні цілі та досягаються далекосяжні міжнародні цілі. Виділяють певні типи політичних рішень. Якщо приймаються оптимальні рішення, які виконуються повністю, вчасно та з найменшими втратами, то отримаємо вирішення низки тактичних проблем, які дозволяють наблизитися до вирішення стратегічних завдань. Політичний режим формулює свою доктрину, складову політичної ідеології, має систему ідеалів, режимних цілей, керується системними цінностями, все це конкретизується у серії завдань та проблем, які необхідно вирішувати. Наступний тип рішень – це стратегічні рішення, розраховані на значний часовий вимір (15-25 років), реалізація яких наблизить до досягнення цих цілей.

2. Роль управлінської еліти в процесах імплементації.

Сучасні умови соціально-економічного прогресу потребують все більшої уваги до роботи з управлінцями, зокрема з керівниками і спеціалістами, формуючи кадрову політику. Вона будується на принципах добору, розстановки та виховання кадрів, що здійснюється за допомогою кадрового планування. Цей процес складається з таких етапів: оцінки наявності людських ресурсів (перевірка відповідності персоналу організації, її меті та цінностям; розрахунку майбутніх потреб працівників; вироблення програми забезпечення потреби в персоналі). Формування управлінської еліти реалізується за допомогою добору кадрів, правильного кадрового менеджменту, тобто визначення мети персоналу й кадрових служб, планування роботи працівників, організація роботи з ними, їх розвиток, аналіз ефективності використання, контроль за ними та облік витрат щодо утримання апарату управління.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте типи політичних рішень та особливості їх імплементації
2. Яка роль управлінської еліти в процесах імплементації?

Тема. 9 Інформаційні технології у політичних процесах

Зміст

1. Інформаційні технології у прийнятті рішень
2. Технології агітаційно-пропагандистського і маркетингового принципу
3. Комп'ютерні технології на інформаційно -політичному рівні.

Рекомендована література

1. Бульбенюк С. С., Манелюк Ю. М. Провідні напрями змін політологічного дискурсу на етапі розгортання «п'ятої інформаційної революції». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін*. Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. Випуск 21. С. 42-47.

2. Вонсович С.Г. Застосування технологій інформаційно– психологічного впливу в управлінні політичними процесами. *Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Кам'янець – Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. О. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої*. Кам'янець – Подільський Аксіома, 2008. Вип. 2. С. 75– 85.

3. Вонсович С. Г. Специфіка і перебіг політичного транзиту: центрально східно-європейський варіант. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. зб. наук. праць. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2013. Вип. 114 (II). Київ, 2013. С. 3–9.

4. Гапоненко В. А. Зв'язки з громадськістю: навч. посіб. / В. А. Гапоненко, В. А. Рихлік ; М-во освіти і науки України, Держ. ВНЗ Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. Київ : КНЕУ, 2015. 238 с.

5. Готун А. М. маркетинг у політичній діяльності: аналіз сучасних моделей та інструментів використання. *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 42(3). С. 21-30.

6. Климанська Л. Соціально-комунікативні технології в політиці: таємниці політичної «кухні». Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. 332 с.

7. Почапська О. І. (Не)безпека в цифровому світі. Навчальний посібник / Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2024. 59 с.

8. Хворост Х. В. Психологічні засади інформаційної позиції особистості : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 168 с.

1. Інформаційні технології вироблення і ухвалення рішень

Інформаційні технології, які використовуються, визначаються відповідними етапами інформаційно-управлінського циклу, кожний з яких задає суб'єктам свої специфічні завдання. На початковому етапі введення первинної інформації, яка може надходити як ззовні, так і зсередини системи управління, вживані інформаційні технології пов'язані з реєстрацією відомостей, думок, повідомлень і інших сигналів про проблемну ситуацію, що склалася або складається. Такі технології уможливають максимізацію збору формальних і неформальних, масових і спеціальних, використаних раніше або знов одержуваних даних про різноманітні соціально-політичні

проблеми. Це пояснюється тим, що після збору відомостей зберігається можливість або для їх використання у виробленні рішення, або для подальшого осмислення проблеми, так що зібрані дані залишаються для використання в інший час.

Враховуючи можливість непрогнозованого розвитку подій, а отже, і появи потреби в самій неординарній інформації, якій раніше не надавалося значення, всі технології, що використовуються, спрямовані на механічний «забір» повідомлень, насичення управлінської системи відомостями «про запас». Політичні суб'єкти повинні уникати такої централізації збору інформації, яка обмежила б джерела збору відомостей або при якій надмірність інформації понизила б її достовірність.

2. Інформаційні технології агітаційно-пропагандистського типу спрямовані на контроль за свідомістю і поведінкою людей. Використовувані прийоми і техніка інформування й комунікації з громадською думкою зорієнтовані на штучне конструювання як політичних реакцій, так і запитів населення. В цьому значенні найтипівішими способами і прийомами інформування, відповідними таким цілям і характеру агітації і пропаганди, є дезінформація і фальсифікація відомостей, а також маніпулювання свідомістю реципієнтів.

Термін «дезінформація» був введений вищим командуванням німецької армії в роки Першої світової війни для позначення тієї частини польової тактики роботи з супротивником, з метою введення його в оману. Ця тактика мала на увазі прямий обман супротивника, використання брехні, наклепу, напівправди, що приховували не тільки справжній зміст явищ і фактів, але й саме їх існування.

Політична історія дала численні приклади використання дезінформації не тільки як часткової технології, так і масштабного інформаційного курсу держави, що забезпечує здійснення значних політичних цілей.

Маніпулювання - це тип прихованого, неявного інформування і програмування намірів реципієнта, побудований на ігноруванні його волі і ставлення до нього як до засобу, знаряддя виконання чужих йому інтересів.

3. Комп'ютерні технології на інформаційно - політичному рівні.

В другій половині ХХ століття розвинені демократичні країни пережили дві революції у сфері доступу громадян до інформації, результатом яких постала масова освіта і масове телебачення. Видатну роль у перетворенні політичного простору відіграли: поява на інформаційному політичному ринку електронних ЗМІ, виникнення діалогових способів політичної комунікації, зростання швидкості передачі повідомлень, формування «електронних спільнот» (наприклад, користувачів мережі

Інтернет) тощо. Ці та пов'язані з ними явища і факти якісно змінили як умови, так і можливості конкуренції за політичну і державну владу.

Інформаційні технології зробили внесок і в занепад «соціального капіталу», оскільки теле-відео-аудіо-мультимедіа розваги дозволяли людям задовольняти свої потреби в емоціях і адреналіні, не виходячи з дому, сприяючи пасивному сприйняттю людьми інформації, скороченню ресурсів зворотного зв'язку і т.д.

Активно упроваджуючись у сферу політики, нові інформаційні і комунікативні технології не тільки якісно видозмінили, але й зламали багато старих уявлень, установок, стереотипів, форм поведінки, моделей взаємовідносин між індивідами і групами, політичними інститутами і структурами.

Питання для самоконтролю

1. Визначте роль інформаційних технологій у прийнятті політичних рішень
2. Охарактеризуйте технології агітаційно-пропагандистського і маркетингового принципу
3. Опишіть роль комп'ютерних технологій на інформаційно -політичному рівні.

Тема 10. Політичне консультування

Зміст

1. Причини виникнення і завдання політичного консультування
2. Форми і типи політичного консультування
3. Критерії ефективності процесу політичного консультування
4. Стадії і способи консультування

Рекомендована література

1. Бельська Т. Політична культура як ціннісна складова громадянського суспільства. *Публічне управління: теорія та практика*. 2014. Вип. 3. С. 66–72

2. Вонсович С.Г. Пропаганда як політична технологія тоталітаризму. *Політологічний вісник: зб. наук. праць*. Київ. 2008. Вип. 36. С. 193– 202.

3. Вонсович С.Г. Політичний аналіз і прогноз: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 228 с

4. Інформаційна складова державної політики та управління : монографія / С. Г. Соловійов та ін. ; заг. ред. Н. В. Грицяк ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, каф. інформ. політики та електрон. урядування. Київ : К.І.С., 2015. 320 с.

5. Охріменко О. О., Кухарук А. Д. Міжнародний консалтинг: навч. посіб. Київ: НТУУ КПІ, 2016. 184 с.

6. Політичне консультування як феномен масових комунікацій: монографія / А. В. Литвин, Є. В. Магда, Л. Є. Смола, Т. В. Фісенко. Харків : Факт, 2017. 200 с

7. Рубанов В.В. Предмет і функції політичного консалтингу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*, 2022, випуск 41..С.40-44

8. Свирид З.В. Типологія та функції політичного консалтингу. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Питання політології*. 2014. №. 26. С. 123–130.

9. Vonsovych S.G. Political Culture as a Structural Precondition of Political Transit. *Spheres of Culture: Journal of Philology, History, Social and Media Communication, Political Science, and Cultural Studies*. Lublin: Ingvarr, 2013. Vol. 4. P. 330–340.

1. Причини виникнення і завдання політичного консультування

Політичне консультування віднайшло свій статус у якості невід'ємної технологічної ланки і механізму забезпечення ряду політичних процесів. Особливо це є характерним у таких базових політичних процесах, як вибори і державне управління, де найбільш яскраво виявилася потреба у висококваліфікованих діях.

Посилення конкуренції на виборах, підвищення вимог виборців до кандидатів і ускладнення мотивацій електоральної участі окреслили потребу в більш ретельному плануванні і управлінні поведінкою виборців. Це вимагало знання електоральної психології, запитів громадян, їх типових реакцій на стандартні і критичні ситуації, а також багато інших параметри їхньої поведінки, здатної чинити вплив на їх політичні переваги і вибір. Така ситуація вимагала проведення спеціальних досліджень електорального ринку, узагальнення досвіду попередніх кампаній, планування і прогнозування дій з метою найефективнішого вкладення засобів і фінансування дій того або іншого виборчого об'єднання. Враховуючи спеціальний характер такого роду функцій, які не міг виконати сам кандидат або його найближчі помічники, їх виконання вимагало і підбір відповідних виконавців-фахівців.

Аналогічні процеси відбувалися також і в інших сферах політики, зокрема у сфері ухвалення рішень.

2. Форми і типи політичного консультування

Рефлексивне консультування передбачає як формулювання консультантом тих чи інших рекомендацій, так і стимуляцію саморефлексії

керівника під впливом вказаних порад і рекомендацій. У такому випадку консультант відіграє роль підказки, не тільки спрямовуючи діяльність керівника і коректуючи його уявлення і дії, але й спонукаючого своїми порадами його власні роздуми про різноманітні аспекти своєї професійної діяльності.

Консультант може надавати таку цілеспрямовану дію, демонструючи як рівень, так і зміст своїх знань і одночасно виявляючи пошану до знань клієнта.

Інший спосіб включає ігрове консультування, яке використовується в тих випадках:, а)коли консультант сумнівається, що його рекомендації будуть використані на ділі, б) якщо він не спроможний до кінця чітко і ясно викласти свої рекомендації і потребує для цього додаткової інформації, яка має конфіденційний міжособовий або приватний характер.

Консультант пропонує або «інноваційну» модель гри, розраховану на отримання нової інформації від учасників гри, відомостей, здатних привести до ухвалення або уточнення рішень; або організаційно – діяльній сну модель, яка допускає моделювання і уточнення ролевих позицій та мотивацій основних гравців. В основі лежить розрахунок на те, що розіграні дії примусять людей подивитися на ситуацію очима консультанта і стимулюватимуть їх повторити те ж саме в реальних умовах.

3. Критерії ефективності процесу політичного консультування

Провідне значення в цьому питанні має характер взаємодії клієнта і консультанта. Успішність їх взаємостосунків закладається очікуваннями клієнта від майбутньої зустрічі з фахівцем. У свою чергу, консультант випробовує вплив стереотипів стосовно клієнта, уявляючи його то «грошовим мішком», якому можна продати яку завгодно інформацію; то «наглядачем», який відстежуватиме кожний його крок і заважатиме роботі; то «приятелем», з яким можна домовитися про що завгодно, використовуючи свої здібності до дружнього спілкування тощо. Небезпека впливу таких образів, які передбачають першу зустріч клієнта і консультанта, полягає в тому, що вони можуть задати жорсткі і неадекватні рамки для їх подальшої взаємодії, перешкодити налагодженню конструктивної співпраці. Між клієнтом і консультантом повинен бути укладений своєрідний «психологічний» контракт, який сприяє створенню доброзичливої атмосфери співпраці.

4. Стадії і способи консультування

Перші контакти «замовника» і консультанта, вже після запрошення останнього для виконання робіт, відповідають підготовчому етапу

консультування. На цьому етапі розкривається коло задач, які мають вирішуватися консультантом під час первинного знайомства з організацією.

Консультант повинен з'ясувати справжні причини звернення до нього «замовника», оскільки нерідкі випадки, коли запрошення сторонніх фахівців переслідує інші цілі, наприклад, списання засобів, використання фігури експерта для вирішення особистих проблем керівництва, створення видимості в очах керівників про «наукове» забезпечення подальших рішень і т.д. Але найбільш поширені випадки, коли консультант запрошується для вирішення однієї проблеми (наприклад, зниження ефективності праці держслужбовців), а насправді в організації існує інша проблема (погіршення відносин персоналу організації і керівництва).

Консультант на цьому етапі повинен провести первинну діагностику проблеми, спрямовану на з'ясування проблемної ситуації, визначення сильних і слабких сторін у діяльності структури, яка його запросила. Для цього консультант проводить серію інтерв'ю з окремими членами колективу, керівництвом організації, здійснює групові мікроопитування, можливим є також анкетування службовців, а згодом узагальнює підсумки своїх попередніх спостережень. Складовою частиною такої роботи є ознайомлення консультанта з аналогічним досвідом. «Замовник», зацікавлений в успіху роботи консультанта, повинен керуватися міркуваннями більш повного інформування його про стан справ у проблемній сфері. Від консультанта не можна приховувати нічого істотного, що могло б вплинути на постановку цілей і їх майбутнє досягнення» є симптомом некваліфікованого відношення до роботи консультанта.

Із проясненням проблемної ситуації, консультант одночасно готує поле для своєї майбутньої діяльності. Зокрема, з'ясовуються критерії того, що можна вважати цілковитим або частковим успіхом у вирішенні ситуації і як вимірювати його професійну діяльність. У випадку групових форм консультування здійснюється підбір фахівців потрібного профілю.

Питання для самоконтролю

1. Поясніть причини виникнення і завдання політичного консультування
2. Які форми і типи політичного консультування Ви знаєте?
3. Охарактеризуйте критерії ефективності процесу політичного консультування
4. Розкрийте стадії і способи консультування

Тема. 11 Виборчі технології

Зміст

1. Виборчий процес і виборча кампанія
2. Структурові ланки виборчої кампанії
3. Тактика виборчої кампанії

Рекомендована література

1. Бахметьев А. С. Особливості проведення виборчих кампаній при різних виборчих системах. *«Політичне життя»*. 2021. № 4. С.4-9.
2. Вонсович С.Г. Пропаганда неототалітаризму: формування концепту. *Політологічний вісник: зб. наук. праць*. Київ. 2009. Вип. 37. С. 175– 185.
3. Вонсович С.Г. Комунікаційний аспект неототалітаризму. *Політологічний вісник: зб. наук. праць*. Київ. 2009. Вип. 40. С. 110– 119.
4. Зельман О. М. Виборчі технології та політична реклама як інструмент становлення політичного лідера. *Грані*. 2016. № 1. С. 30-34.
5. Нестерович В.Ф. Виборча кампанія: Словник сленгових термінів та виразів. Київ: Ліра-К, 2020. 648 с.
6. Поліщук І. О. Виборчі технології: сутність та різновиди. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2015. № 4. С. 106-112.
7. Ролінський І. Еволюція концептуальних уявлень про сутність виборчих технологій як чинника демократії. *Сучасне суспільство*. 2022, Випуск 1 (24). С.64-76.
8. Слободянюк Е. Шлях до серця виборця. Головна книга до виборчих кампаній: від місцевих до президентських. Харків. Фоліо, 2019. 250 с.
9. Шведа Ю. Вибори від А до Я: Настільна книга менеджера виборчої кампанії. Львів. 2015. 384 с.
10. Schuck P.H. «Campaign finance.» *One Nation Undecided: Clear Thinking about Five Hard Issues That Divide Us*, Princeton University Press, 2017, pp. 192–272.

1. Виборчий процес і виборча кампанія.

Вибори є невід'ємною складовою політичного процесу в сучасних демократичних суспільствах. Вони надають людині, яка йде у велику політику, можливість стати депутатом парламенту, губернатором або навіть президентом країни. Під час виборів до активного політичного життя залучаються прості громадяни, вони починають відчувати свою значущість, можливість впливати на персональний склад найвищих державних органів.

Технології, що використовуються на виборах, залежать від порядку проведення виборів і способу підрахунку голосів в кожній країні, які діють в державі і регламентують цей процес у правових нормах, правилах і традиціях. У правових нормах формулюються основні вимоги до кандидатів

у представницькі органи влади і на виборні державні посади; регулюється діяльність органів влади, що здійснюють проведення виборів; визначається статус виборців і виборчих об'єднань; встановлюються процедури передвиборної агітації і голосування, порядок визначення результатів голосування і способи оскарження їх.

У кожній країні виборчі норми мають свою специфіку, обумовлену історичними, культурними, політичними, соціальними особливостями розвитку цих країн. Існують загальні принципи, типи виборчих систем. Кожна виборча система володіє власною специфікою, що стосується вживання виборчих технологій. Прийнято виділяти три основні типи виборчих систем: пропорційну, мажоритарну (абсолютної і відносної більшості) і змішану.

2. Структурові ланки виборчої кампанії

Будь-яка виборча кампанія унікальна і не може бути з точністю відтворена через певний час. Політики стають учасниками у підготовці виборчої кампанії задовго до офіційного оголошення термінів виборів і офіційного старту передвиборної агітації. Перший крок - аналіз ситуації в окрузі. Передвиборні дослідження мають прикладний характер. Їх спрямованість визначається цілями організаторів виборчої кампанії і перш за все необхідністю привернути на свій бік максимальне число виборців. У процесі формування позитивного іміджу кандидата необхідно знати думки жителів виборчого округу про те, якими якостями повинен володіти кандидат, за якого вони стали б голосувати, які ідеї відстоювати для складання передвиборної програми. Для проведення агітації важливо знати, які міфи, стереотипи, переконання існують у масовій свідомості.

Перший напрям допускає всебічний аналіз ситуації в окрузі напередодні виборів. Для рішення цієї задачі приступають (залежно від масштабу кампанії) за 3-6 місяців до виборів. Деякі фахівці збільшують цей термін до року і більше. За цей час збирається інформація про округ (чисельність населення, його соціальна і етнічна структура; основні релігійні общини; структура промислового і сільськогосподарського виробництва; найбільші підприємства і фінансові установи; освітні установи, середній і дрібний бізнес і т.д.), а також про його жителів (інтереси, ціннісні орієнтації, запити, електоральні переваги, установки і т.д.). Зібраний масив інформації аналізується і на його основі пропонуються конкретні рекомендації щодо вироблення стратегії виборчої кампанії. Якщо ця задача вирішується своєчасно і професійно, то ефективність виборчої кампанії значно зростає, оскільки дії її організаторів починають формуватися з урахуванням реальних очікувань конкретних людей.

Другий напрям - це забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки виборчої кампанії, що вже розпочалася. Ефективний зворотний зв'язок дозволяє суб'єкту управління корегувати свої дії, вчасно помічати виникаючі проблеми, адекватно реагувати на випадки суперників. Ця задача зреалізовується у вигляді моніторингових досліджень, які дозволяють відстежувати коливання громадської думки і зміну ставлення виборців до кандидата, а також шляхом спостереження за діями конкурентів і інших політичних акторів, залучених до виборчого процесу.

3. Тактика виборчої кампанії

Стратегічний задум виборчої кампанії може бути реалізований тільки в конкретних справах самого кандидата, його команди і їх добровільних помічників. Вибір технологічних прийомів безпосередньо залежить від вибраної тактики, тобто сукупності прийомів і способів діяльності, які безпосередньо визначаються розвитком ситуації і намірами дійових осіб.

Призначення тактики - проінформувати населення про кандидата, основних цілях його програми, сформувані у виборців думки, переконання, оцінки, установки, які б орієнтували їх на підтримку саме цього кандидата. Різноманітні тактичні прийоми можна розглядати як конкретні дії/впливи на свідомість, мотивацію виборців відповідно до цілей організаторів виборчої кампанії. Якщо стратегія виборчої кампанії формується як пошук відповіді на питання, що треба робити, то тактика - як треба діяти, щоб досягти поставленої мети.

Тактичне мистецтво є уміння зробити так, як ніхто ще не робив, це постійна творчість. Адже кожна виборча кампанія допускає використання нових засобів боротьби за голоси виборців. Водночас, не дивлячись на різноманітність тактичних прийомів, які використовуються в передвиборній боротьбі, можна виділити такі напрями, які реалізуються усіма учасниками виборчого процесу.

В сучасному суспільстві кандидату і його команді доводиться вести виборчу кампанію в гострій конкурентній боротьбі за голоси виборців. Ця боротьба йде у трьох напрямках:

- просування позитивного іміджу кандидата і його програми;
- критика, викриття недоліків суперників;
- захист уразливих сторін кандидата і його програми від критики суперників.

У процесі будь-якої виборчої кампанії доводиться вирішувати питання про співвідношення цих трьох напрямів. Можна побудувати передвиборну боротьбу на пропаганді своєї програми. Цей шлях вибирають партії і

кандидати, які перебувають при владі і які досягли значних позитивних результатів. Можна вибрати як головний напрям критику, викриття конкурентів. Як правило, цей шлях вибирають опозиційні сили або кандидати, які, перебуваючи при владі, не змогли досягти позитивних результатів. Якщо в передвиборній боротьбі пріоритетним стає третій напрям - захист іміджу, програми, то це говорить про слабкість кандидата і його команди. Учасник передвиборних перегонів, який перейшов в оборону, приречений на поразку, оскільки проти нього починає працювати стереотип масової свідомості: «якщо виправдовується, значить, винуватий».

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте виборчий процес і виборча кампанія
2. Опишіть структурові ланки виборчої кампанії
3. Розкрийте тактику виборчої кампанії

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ

Семінарське заняття № 1

ТЕМА: Типи та роль технологій у політичних процесах.

МЕТА: З'ясувати розуміння студентами сутність, зміст, структуру і типологію технологій та їхню роль у політичних процесах.

Основні поняття: технології, політичний процес, маркетинг, нормативні, девіантні технології.

Питання для опрацювання.

1. Поняття політичних технологій та їх функції
2. Структура політичних технологій
3. Компоненти політичних технологій
4. Різноманітність політичних технологій та їх роль у політичних процесах.
5. Формування політичних технологій

Питання для дискусії

1. Коли виникає потреба у формуванні політичних технологіях?
2. Яку функцію у діяльності владних структур виконують аналітичні технології?
а) діагностичну; б) директивну; в) мобілізуючу? Відповідь обґрунтуйте.
3. Система прийомів, технік послідовного досягнення бажаного результату в тій чи іншій ділянці політичної діяльності. – це: а) політична стратегія; б) політична гра.

Завдання для самостійної роботи

1. Визначте, яку функцію у діяльності владних структур виконують аналітичні технології? а) діагностичну; б) директивну; в) мобілізуючу? Відповідь обґрунтуйте та опишіть.
2. Опишіть технічні компоненти політичних технологій.

Методичні рекомендації щодо виконання завдань

До завдання № 1. Зверніть увагу на види аналітики.

1. Первинна аналітика.
2. Вища аналітика.
3. Масова аналітика.

До завдання № 2. Під час виконання завдання, використайте такі компоненти політичних технологій:

У структуру політичних технологій входять три найбільш значні **компоненти**:

1. Технологічні знання.
2. Конкретні прийоми, процедури, методики дії.
3. Техніко-ресурсні компоненти.

Специфічна особливість технологічного знання полягає в тому, що в ролі його суб'єкта можуть виступати технолог-аналітик, замовник або виконавець. Зміст технологічного знання полягає в накопиченні свідчень про реальні об'єктивні умови – розміщення сил, актуальні проблеми, інтереси домінуючих соціальних груп.

На основі зібраної інформації та накопичення необхідного масиву знання складається план політичної діяльності.

Список літератури для самостійного опрацювання

Основна

1. Вайер А. М. Політичні технології як чинник процесу демократизації громадянського суспільства / А. М. Вайер, А. В. Іванова. *Актуальні проблеми політики*: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. редкол.), Л. І. Кормич (голов. ред.), І. М. Милосердна (відп. ред.); Південноукр. центр гендер. проблем. Одеса : Гельветика, 2020. Вип. 65. С. 33-40.

2. Політичні технології в сучасних владних процесах: навчальний посібник / В. Ф. Смолянук, С. С. Бульбенюк, Ю. М. Манелюк та ін. Київ: КНЕУ, 2021. 328 с.

3. Політичні технології регулювання міжетнічної та міжконфесійної взаємодії у новітніх українських реаліях: аналіт. доп. / Римаренко С. Ю. та ін; за ред. С. Ю. Римаренка; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАНУ, 2014. 186 с.

4. Козьма В.В. Особистість і політика: між традицією та модернізацією. Київ. Альфа -ПК, 2019. 328 с.

5. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 817 с.

6. Higgins L, and Marie-Christine L. «Biopoetics: technologies of the worldly self.» *Heterotopic World Fiction: Thinking Beyond Biopolitics with Woolf, Foucault, Ondaatje*, Academic Studies Press, 2022, pp. 99–238.

Допоміжна

1. Березовська-Чміль О., Кобець Ю. Політичний конфлікт гібридного типу: глобальний та регіональний виміри. *Науково-теоретичний альманах Грани*, 2020. 23(8), С. 93-101.

2. Використання інформаційних технологій в теорії прийняття рішень: навч. посіб. / О.Є. Лугінін. Одеса : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 238 с.
3. Воронов О.І. Теорія і практика прийняття державно-управлінських рішень в індетермінованих умовах: монографія. Одеса : Астропринт, 2017. 270 с.
4. Кіянка І.Б. Популізм в історії та сучасності: ідеологічні течії, рухи та політичні технології: монографія. Львів : Простір-М, 2016. 386 с.
5. Олещук П.М. Новітні політичні технології інформаційного впливу: монографія / Петро Олещук. Київ : Вадим Карпенко, 2018. 287 с.
6. Сучасні політичні технології: досвід та перспективи реалізації в Україні: матеріали Всеукр. відкрит. наук.-практ. конф. / редкол.: Ія Дегтярьова та ін.. Київ : ДКС-Центр, 2021. 174 с
7. Ус С.А. Моделі й методи прийняття рішень: навч. посіб. Нац. техн. ун-т Дніпров. політехніка. 2-ге вид., випр. Дніпро : НТУ ДП, 2018. 299 с.

Семінарське заняття №2.

Тема: Способи формування політичних технологій

МЕТА: виявити рівень усвідомлення студентами способів формування політичних технологій; формувати уміння і виробити навички використання способів формування політичних технологій

Основні поняття: суб'єктивний спосіб, аналітичний спосіб, політичний аналіз.

Питання для опрацювання

1. Суб'єктивний і аналітичний способи формування політичних технологій..
2. Особливості політичного аналізу.
3. Методи політичного аналізу.
4. Процес політичного аналізу.

Завдання для самостійного опрацювання

1. Складіть вимоги до умов і результатів формування політичних технологій
2. Складіть порівняльну таблицю нормативних та девіантних технологій.
технологій

Методичні рекомендації щодо виконання завдань

До завдання № 1. Зверніть увагу. Процес формування та функціонування технологій

Перший підхід передбачає виявлення знань про проблему, пошук оптимальних технік її рішення і технічного забезпечення.

Другий підхід виражає необхідність узгодження застосовуваних засобів з конкретними умовами місця і часу, в яких вирішується проблема.

Третій підхід розкриває значення і умови формування окремих параметрів досягнення цілей.

Під час формування параметрів політичних технологій враховуються не тільки завдання, але й тип і характеристики діючих суб'єктів, часові та інші найважливіші параметри умов діяльності. При цьому технології можуть задаватися «згори» правлячими структурами, а можуть формуватися в результаті узагальнення та раціоналізації живого досвіду суб'єктів, які постійно діють в подібних умовах.

Визначають і два способи формування політичних технологій - це **суб'єктивний** та **аналітичний**.

Перший (суб'єктивний) заснований на суб'єктивному (волютаристському) підході, в основі якого лежить конструювання оптимальної послідовності дій стандартів здорового глузду, практичний досвід суб'єкта і його інтуїція, симпатії та інші індивідуальні особливості його світосприйняття. Без таких компонентів практично ніколи не визначаються шляхи формування ресурсів їх досягнення. Проте в такому випадку ці компоненти блокують і обмежують застосування інших, зокрема, більш чітких аналітичних підходів.

Другий, аналітичний, спосіб формування технологій пов'язаний з використанням спеціальних аналітичних методів і процедур, які визначають основні параметри та умови ціледосягнення. Аналітичний тип формування технологій передбачає оцінку і характеристику: конкретних акторів, характеру їх функціонально-рольових і міжособистісних взаємин; діючих норм і регламентів діяльності; розстановки політичних сил; конкретних акцій і інтеракцій у контексті впливу внутрішніх (насамперед мотиваційних) і зовнішніх факторів; параметрів просторового і тимчасового характеру діяльності; специфіки навколишнього середовища; ресурсів і потенціалу діючих осіб. Під час вирішення цих завдань використовується все багатство методів, здатних максимально точно описати реальні відносини акторів і сформулювати відповідні рекомендації.

До завдання № 2. Доцільно звернути увагу на нормативні та девіантні технології.

Нормативні політичні технології – це способи діяльності, прийоми й методи, зумовлені існуючими в суспільстві (організації) законами, нормами, традиціями, звичаями.

Девіантні політичні технології – це способи діяльності, прийоми й методи діяльності, що відхиляються від вимог, законів, норм, традицій і звичаїв. До них належить цілий спектр так званих «сірих», «чорних» політичних

технологій: «злив» компромату на своїх політичних супротивників, шантаж, витік інформації, наклепи тощо. Під час виборів до органів вищої державної влади спостерігається використання цих технологій. Суб'єкти впливу і влади нерідко переходять до «зливу компромату», шантажу, витоків інформації, наклепу, а в окремих випадках - навіть до терору, організації змов, путчів тощо.

Дуже часто такі форми діяльності стають джерелами не тільки скандалів, але й криз, які змінюють протягом політичного процесу розстановку сил в суспільстві. В сучасному суспільстві з окремими такими прийомами боротися практично неможливо. Наприклад, враховуючи поширення сучасних засобів зв'язку, чисто технічно не вдається запобігти електронному шпигунству та іншим аналогічним прийомам діяльності.

Список літератури для самостійного опрацювання.

Основна

1. Використання інформаційних технологій в теорії прийняття рішень: навч. посіб. / О. Є. Лугінін. Одеса: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 238 с.
2. Олещук, П. М. Новітні політичні технології інформаційного впливу: монографія / Петро Олещук. Київ : Вадим Карпенко, 2018. 287 с.
3. Політичні технології в сучасних владних процесах: навчальний посібник / В. Ф. Смолянчук, С. С. Бульбенюк, Ю. М. Манелюк та ін. Київ: КНЕУ, 2021. 328 с.
4. Політичні технології регулювання міжетнічної та міжконфесійної взаємодії у новітніх українських реаліях: аналіт. доп. /Римаренко С. Ю. та ін.; за ред. С. Ю. Римаренка; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. Київ: ПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАНУ, 2014. 186 с.
5. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 817 с.
6. Сучасні політичні технології: досвід та перспективи реалізації в Україні: матеріали Всеукр. відкрит. наук.-практ. конф. / редкол.: Ія Дегтярьова та ін.. Київ : ДКС-Центр, 2021. 174 с.
7. Ferrali R, et al. «It Takes a Village: Peer Effects and Externalities in Technology Adoption.» *American Journal of Political Science*, vol. 64, no. 3, 2020, pp. 536–553.
8. Leeper T.J., et al. «Measuring Subgroup Preferences in Conjoint Experiments» *Political Analysis*, vol. 28, no. 2, 2020, pp. 207–221.

Допоміжна

1. Березовська-Чміль О., Кобець Ю. Політичний конфлікт гібридного типу: глобальний та регіональний виміри. *Науково-теоретичний альманах Грані*, 2020. 23(8), С. 93-101.
2. Використання інформаційних технологій в теорії прийняття рішень: навч. посіб. / О.Є. Лугінін. Одеса : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 238 с.
3. Воронов О.І. Теорія і практика прийняття державно-управлінських рішень в індетермінованих умовах: монографія. Одеса : Астропринт, 2017. 270 с.
4. Кіянка І.Б. Популізм в історії та сучасності: ідеологічні течії, рухи та політичні технології: монографія. Львів : Простір-М, 2016. 386 с.
5. Олещук П.М. Новітні політичні технології інформаційного впливу: монографія / Петро Олещук. Київ : Вадим Карпенко, 2018. 287 с.
6. Сучасні політичні технології: досвід та перспективи реалізації в Україні: матеріали Всеукр. відкрит. наук.-практ. конф. / редкол.: Ія Дегтярьова та ін.. Київ : ДКС-Центр, 2021. 174 с
7. Ус С.А. Моделі й методи прийняття рішень: навч. посіб. Нац. техн. ун-т Дніпров. політехніка. 2-ге вид., випр. Дніпро : НТУ ДП, 2018. 299 с.

Семінарське заняття №3.

Тема 3. Політичні конфлікти та технології управління ними.

МЕТА: поглибити і конкретизувати основні поняття теми, перевірити рівень усвідомлення студентами технологій контролю і управління політичними конфліктами.

Основні поняття: технології контролю, управління, політичні конфлікти, етапи конфліктів.

Питання для обговорення

1. Місце і роль конфліктів у політиці і політичних процесах.
2. Джерела політичних конфліктів.
3. Контроль та управління політичними конфліктами.
4. Загальне та особливе у технологіях урегулювання конфліктів.
5. Етапи виникнення конфліктів.
6. Етапи розвитку конфліктів.
7. Етапи закінчення конфлікту.

Завдання для самостійної роботи.

1. Визначіть та опишіть критерії етатизації процесу управління конфліктами.
2. Розкрийте та опишіть особливості аналітичного способу формування технологій.

Методичні рекомендації щодо виконання завдань

До завдання № 1. Зверніть увагу! Критерії етатизації процесу управління конфліктами.

Універсальні етапи інституціалізації конфлікту, легітимації, структурування груп і редукції. *Суть першого етапу* полягає в тому, що на ньому передбачається укладання дій сторін в рамках певних норм, орієнтація і відтворення яких забезпечить досить передбачуваний розвиток конфлікту в певних межах.

Другий етап спрямований на виправдання таких норм в очах правлячого режиму і суспільства. *Третій означає* виділення тих конкретних осіб (груп), які виступають в суперечці від імені спільноти і позиції яких зумовлюють зміст конфлікту, а отже, і свідомий вплив на ці позиції з метою їх необхідної зміни. **Завершальний** етап передбачає подальше послідовне ослаблення інтенсивності (вже пом'якшеного) конфлікту та його зміщення на менш значущий політичний рівень.

До завдання № 2.

Аналітичний спосіб формування технологій пов'язаний з використанням спеціальних аналітичних методів і процедур, які визначають основні параметри та умови ціледосягнення. Аналітичний тип формування технологій передбачає оцінку і характеристику: конкретних акторів, характеру їх функціонально-рольових і міжособистісних взаємин; діючих норм і регламентів діяльності; розстановки політичних сил; конкретних акцій і інтеракцій у контексті впливу внутрішніх (насамперед мотиваційних) і зовнішніх факторів; параметрів просторового і тимчасового характеру діяльності; специфіки навколишнього середовища; ресурсів і потенціалу діючих осіб. При вирішенні цих завдань використовується весь арсенал методів, здатних максимально точно описати реальні відносини акторів і сформулювати відповідні рекомендації.

Список літератури для самостійної роботи.

Основна

1. Використання інформаційних технологій в теорії прийняття рішень: навч. посіб. / О. Є. Лугінін. Одеса: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 238 с.
2. Кіянка, І. Б. Популізм в історії та сучасності: ідеологічні течії, рухи та політичні технології: монографія. Львів : Простір-М, 2016. 386 с.
3. Олещук, П. М. Новітні політичні технології інформаційного впливу: монографія / Петро Олещук. Київ : Вадим Карпенко, 2018. 287 с.

4. Політичні конфлікти та кризи: мобілізаційні чинники громадянської активності: монографія / Г.П. Щедрова, Г.В. Щолокова, Р.М. Ключник, А.О. Перфільєва, В.Ю. Медяник / за ред. Г.П. Щедрової. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. 200 с.

5. Політичні технології в сучасних владних процесах: навчальний посібник / В. Ф. Смолянюк, С. С. Бульбенюк, Ю. М. Манелюк та ін. Київ: КНЕУ, 2021. 328 с.

6. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. [для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України] / Г. І. Луцишин ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів: Львів. політехніки, 2015. 200 с

Допоміжна

1. Говлет Міхаель, Рамеш Магадеван. Дослідження державної політики: цикли та підсистеми політики. Львів, 2004. 204 с.
2. Кухта Б, Красівський О, Ліпенцев А. Політологія (Історія і теорія політичної науки): Курс лекцій. Львів. Кальварія, 2004. 272с.
3. Лесечко М.Д., Чемерис А.О. Рудніцька Р.М. Технологія прийняття управлінських рішень у державному управлінні та місцевому самоврядуванні. Львів, 2003. 166 с.
4. Реформування державної політики в Україні: теоретико-методологічні засади дослідження та впровадження / [авт. кол.: Ребкало В. А. (керівник) та ін.] ; за заг. ред. В. В. Тертички, В. А. Шахова ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ ; Львів, 2012. 351 с.
5. Соціальна конфліктологія: підручник / Л. Й. Гуменюк; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2015. 563 с.
6. Eijk Cees van der. «Political Conflicts.» *The Essence of Politics*, Amsterdam University Press, 2018, pp. 71–84.

Семінарське заняття №4

Тема. Етапи прийняття політичних рішень.

МЕТА: виявити рівень знань студентів до визначення етапів прийняття політичних рішень; формувати уміння визначити етапи згідно технології політичного процесу.

Опорні поняття: політичні рішення, технології формування державної політики, технології політичного процесу.

Питання для обговорення

1. Поняття і основні підходи до прийняття рішень
2. Особливості сфери державного управління

3. Технології формування державної політики.
4. Етапи прийняття рішень:
 - а) підготовчий етап;
 - б) етап постановки мети;
 - в) етап реалізації мети.

Завдання для самостійної роботи

1. Дослідіть процес прийняття рішення в адміністративних органах та опишіть його (приклад за власним вибором).
2. Опишіть етап підготовки до розробки управлінських рішень (наведіть приклад).

Методичні рекомендації щодо виконання завдань

До завдання № 1. У процесі самостійного виконання завдання, звернути увагу!

Модель прийняття рішень.

Модель містить такі блоки: підготовку до розробки управлінського рішення; розробку цього рішення та його прийняття (ухвалення).

Етап прийняття управлінського рішення виконується у наступній послідовності та складається з таких дій:

- колективна експертна оцінка (узгодження рішення);
- прийняття рішення відповідальною особою.

Етап реалізації управлінського рішення виконується у наступній послідовності та складається з таких дій:

- розробка плану дій (склад та послідовність дій, строки, ресурси, стимулювання виконання рішень);
- контроль реалізації плану (моніторинг, коригування планів);
- аналіз результатів розвитку ситуації після управлінських впливів (слабкі та сильні сторони, додаткові можливості й перспективи);
- додаткові ризики і цілі.

До завдання № 2. Етап підготовки до розробки управлінського рішення складається з таких дій:

- отримання інформації про ситуацію (аналітичний матеріал);

- визначення цілей (побудова дерев цілей та визначення критеріїв, ранжирування цілей за пріоритетами);
- розробка системи оцінювання (формування індексів та індикаторів, розрахунок рейтингів, розроблення умов тендерів, визначення порівняльних оцінок та пріоритетів);
- аналіз ситуації (виявлення факторів, які визначають розвиток організації, зокрема можливостей ресурсного забезпечення);
- діагностування ситуацій (виділення основних проблем та визначення їх впливу на досягнення бажаного стану організації);
- розробка прогнозу розвитку ситуації (застосування методів експертного прогнозування).

Список літератури для самостійної роботи

Основна

1. Березовська-Чміль, О., Кобець, Ю. Політичний конфлікт гібридного типу: глобальний та регіональний виміри. *Науково-теоретичний альманах Грани*, 2020. 23(8), С.93-101.
2. Використання інформаційних технологій в теорії прийняття рішень : навч. посіб. / О. Є. Лугінін Одеса: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 238 с.
3. Кіянка, І. Б. Популізм в історії та сучасності: ідеологічні течії, рухи та політичні технології: монографія. Львів : Простір-М, 2016. 386 с.
4. Олещук, П. М. Новітні політичні технології інформаційного впливу: монографія. Київ : Вадим Карпенко, 2018. 287 с.
5. Emina K. Public Administration and Ethics in Digital Era. PINISI Discretion Review. *Pinisi Discretion Review*, vol. 3, issue 2, 2020. pp. 243- 260

Допоміжна

1. Вайєр А.М. Політичні технології як чинник процесу демократизації громадянського суспільства / А.М. Вайєр, А.В. Іванова. Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. редкол.), Л.І. Кормич (голов. ред.), І.М. Милосердна (відп. ред.); Південноукр. центр гендер. проблем. Одеса : Гельветика, 2020. Вип. 65. С. 33-40.
2. Вонсович .С.Г. Пропаганда як технологія у виборчих кампаніях. *Матеріали XXXIII Міжнародної науково – практичної інтернет– конференції «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії»* збірник наукових праць./ [редкол.: В.П. Коцур (гол.ред.),С.М. Рик,Г.Л. Токмань,Н.В. Ігнатенко Переяслав, 2020. С.29– 31.
3. Вонсович С.Г. Вектори трактування політичного процесу в політичній науці *Політикус*, 2021. № 5. С.7–12.

4. Політичні технології в сучасних владних процесах: навчальний посібник / В.Ф. Смолянчук, С.С. Бульбенюк, Ю.М. Манелюк та ін. Київ : КНЕУ, 2021. 328 с
5. Політичні конфлікти та кризи: мобілізаційні чинники громадянської активності: монографія / Г.П. Щедрова, Г.В. Щолокова, Р.М. Ключник, А.О. Перфільєва, В.Ю. Медяник / за ред. Г.П. Щедрової. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. 200 с.

Семінарське заняття №5

Тема. Політичні рішення як перманентний владний процес.

Мета: допомогти студентам в усвідомленні теми заняття, формуванні потреби у професійному самовдосконаленні.

Основні поняття: політичні рішення, політичний процес, перманентний владний процес.

Питання для обговорення.

1. Зміст та структура політичного рішення.
2. Еволюція поняття «політичне рішення»
3. Державна політика Античності і Середньовіччя.
4. Державна політика часів панування доктрини *raison d'Etat* та рівноваги сил.
5. РАЗАmerica : від доктрини Монро до світового гегемонізму.
6. Різноманітність підходів до прийняття «аналізу політичних рішень»

Завдання для самостійної роботи

1. Опишіть підходи до аналізу результатів прийняття рішень, які домінують у сучасній політичній науці.

2. Запропонуйте робочу типологію теоретичних моделей, які описують і пояснюють прийняття державних рішень.

Методичні рекомендації щодо виконання завдань

До завдання № 1. Виконуючи завдання, використовуйте літературні джерела: Ус С. А. Моделі й методи прийняття рішень: навч. посіб. Нац. техн. ун-т Дніпров. політехніка. 2-ге вид., випр. Дніпро: НТУ ДП, 2018. 299 с. С. 123-127

До завдання № 2. Основні моделі прийняття рішень:

- класична модель;

- поведінкова модель;
- ірраціональна модель.

Класична модель спирається на поняття «раціональності» в прийнятті рішень. Передбачається, що особа, яка приймає рішення повинна бути абсолютно об'єктивною і логічною, мати чітку мету, усі її дії в процесі прийняття рішень спрямовані на вибір найкращої альтернативи.

Основні характеристики класичної моделі такі:

1. Особа, яка приймає рішення, має чітку мету прийняття рішення;
2. Особа, яка приймає рішення, має повну інформацію щодо ситуації прийняття рішення;
3. Особа, яка приймає рішення, має повну інформацію щодо всіх можливих альтернатив і наслідків їх реалізації;
4. Особа, яка приймає рішення, має раціональну систему впорядкування переваг за ступенем їх важливості;
5. Мета особи, яка приймає рішення, завжди полягає у тому, щоб зробити вибір, який максимізує результат діяльності організації.

Отже, класична модель передбачає, що умови прийняття рішення повинні бути достатньо визначеними. Маючи повну інформацію, менеджери можуть вибрати альтернативу, яка щонайкраще відповідає потребам організації. Проте на практиці на процес прийняття рішень впливають численні обмежуючі та суб'єктивні фактори. Сукупність таких факторів у процесі прийняття рішень враховує поведінкова модель.

Поведінкова модель. На відміну від класичної, поведінкова модель має такі основні характеристики:

1. особа, яка приймає рішення, не має повної інформації щодо ситуації прийняття рішення;
2. особа, яка приймає рішення, не має повної інформації щодо всіх можливих альтернатив;
3. особа, яка приймає рішення, не здатна або не схильна (або і те, і інше) передбачити наслідки реалізації кожної можливої альтернативи.

Ірраціональна модель ґрунтується на передбаченні, що рішення приймаються ще до того, як досліджуються альтернативи. Ірраціональна модель найчастіше застосовується:

- а) для вирішення принципово нових, незвичайних рішень, таких, які важко піддаються вирішенню;
- б) для вирішення проблем в умовах дефіциту часу;
- в) коли менеджер або група менеджерів мають достатньо влади, аби нав'язати своє рішення.

Список літератури для самостійної роботи.

Основна

1. Воронов О. І. Теорія і практика прийняття державно-управлінських рішень в індетермінованих умовах: монографія. Одеса : Астропринт, 2017. 270 с.
2. Використання інформаційних технологій в теорії прийняття рішень : навч. посіб. / О. Є. Лугіні. Одеса: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 238 с.
3. Основні підходи до аналізу та оцінювання державної політики: наук. розробка / Е. А. Афонін, В. В. Голубь, Л. В. Гонюкова та ін. ; за заг. ред. В. В. Тертички, Г. Л. Рябцева. Київ : Псіхея, 2016. 48 с.
4. Політичні технології в сучасних владних процесах: навчальний посібник / В. Ф. Смолянчук, С. С. Бульбенюк, Ю. М. Манелюк та ін. Київ: КНЕУ, 2021. 328 с.
5. Прийняття державно-управлінських рішень в індетермінованих умовах: проблеми, сучасні методи, технології забезпечення ефективності: матеріали наук.-методол. семінару молодих учених Нац. акад. держ. упр. при Президентові України / під заг. ред. проф. С. К. Хаджирадєвої. Миколаїв: Ємельянова Т. В. 2018. 265,
6. Сучасні політичні технології: досвід та перспективи реалізації в Україні: матеріали Всеукр. відкрит. наук.-практ. конф. / редкол.: Ія Дегтярьова та ін.. Київ : ДКС-Центр, 2021. 174 с.

Допоміжна

1. Беглиця В.П., Ярошенко В.М. Місце публічних консультацій у прийнятті політичних рішень. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія : Політологія. 2014. Т. 248, Вип. 236. С. 64-70.
2. Лисий А.О. Загальнотеоретичні підстави процесу прийняття політичних рішень. Державне управління та місцеве самоврядування. 2020. Вип. 1(44). С. 12–19
3. Подвірна Н. С. Вплив процесу глобалізації на прийняття політичних рішень. Вісник Дніпропетровського університету. 2016. № 3. С. 65–74

4. Олещук П.М. Новітні політичні технології інформаційного впливу: монографія / Петро Олещук. Київ : Вадим Карпенко, 2018. 287 с.

5. Сергієнко Т.І. Особливості та технології прийняття і впровадження політичних рішень в умовах сьогодення. *Гуманітарний вісник*. ЗДІА. 2017. Вип. 69. С.189–194

6. Хмельников А.О. Ефективні політичні рішення: особливості контексту локального політичного менеджменту. *Політикус*. 2022. Вип.2. С. 66–69

7. Ramli Y., Imaningsih E. S., Shiratina A., Soelton M. The Implementation of Digital Marketing that Influence the Political Decision to Vote. *Ilomata International Journal of Management*. 2021. №2(4). Pp. 282–292.

Семінарське заняття №6

Тема. Політична ситуація та її структура.

Мета: поглибити і конкретизувати основні поняття теми, перевірити рівень усвідомлення студентами політичної ситуації та її структури, виходячи із політичного аналізу; формувати вміння моделювати різні політичні ситуації.

Основні поняття: політична ситуація центр рішень, політична еліта.

Питання для обговорення

1. Політична ситуація та її структура у політичних процесах.
2. Суб'єкт (центр, осередок) рішень
3. Політична еліта як легітимно уповноважений представник у прийнятті рішень.
4. Місце центру рішень у політичній системі.

Завдання для самостійної роботи

1. За яких ситуацій і в яких формах проходить узгодження і координація роботи адміністративних і законодавчих органів при прийнятті рішень?

2. Проаналізуйте та опишіть механізми прийняття політичних рішень: структура і компоненти.

Методичні рекомендації щодо виконання завдань

До завдання № 1. Основні принципи координації – це взаємозв'язок і одночасність, ієрархічна підпорядкованість, узгодження, збалансованість, рівновага, резервування, єдність команд і дій, загальна ціль. **Механізми координації** – це способи досягнення її цілей. **Способами координації є:**

- візування та інші форми взаємного контролю;
- розподіл задач за ієрархією керування;
- створення комітетів і комісій, наради між відділами;

- поширення інформації, переговори, пряме спостереження, розроблення правил, процедур, графіків, норм, планів тощо.

Вибір механізму координації залежить від середовища, в якому системі доводиться функціонувати, від обраної стратегії, структури та інших функцій керування. Упорядкувати уявлення про координацію можна на основі таких теоретичних міркувань: у довільній системі в межах прийнятої структури серед потенційно можливих зв'язків (дій) існує такий їх набір, який забезпечить реалізацію місії (стратегії, цілей) системи якнайкраще.

Чотири механізми координації, розділені на два класи, які можна умовно назвати: 1) обмеження – звуження множини відомих (доступних) зв'язків: а) інструкції (норми); б) стандартизація (наприклад, стандартизація операцій); 2) інформування – розширення множини відомих (доступних) зв'язків: а) комунікація (наприклад, збори); б) координатор (керівник).

До завдання № 2. В процесі виконання завдання, зверніть увагу.

Політичне рішення – це здійснюваний в індивідуальній чи колективній формі процес визначення завдань політичної дії, етапів, способів її досягнення. Через конкретні політичні рішення політична влада втілює свою волю в управлінський процес відповідно до інтересів керівних груп.

Прикладом політичних рішень можуть бути закони, накази, розпорядження, постанови тощо. Вони бувають: загальнодержавні, регіональні та місцеві; колегіальні та одноосібні; стратегічні і тактичні. Існують також оперативні рішення, що їх приймають задля залагодження гостроактуальних поточних проблем.

Прикладом офіційного політичного рішення, що має історичне значення, є «Акт проголошення незалежності України», прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 р. Повний зміст цього документа розкриває структуру, зміст та інші характеристики його як політичного рішення.

Список літератури для самостійної роботи.

Основна

1. Використання інформаційних технологій в теорії прийняття рішень : навч. посіб. / О. Є. Лугінін. Одеса : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 238 с.
2. Політичні технології в сучасних владних процесах: навчальний посібник / В. Ф. Смолянчук, С. С. Бульбенюк, Ю. М. Манелюк та ін. Київ: КНЕУ, 2021. 328 с.
3. Новакова О.В., Пашина Н.П. П 88 Аналіз державної політики: навчальний посібник. Вид. 2-е, перероб.. і доп. Маріуполь: Вид-во Маріупольського державного університету, 2017. 304 с.

4. Олещук П.М. Новітні політичні технології інформаційного впливу: Київ : Вадим Карпенко, 2018. 287 с.
5. Сучасні політичні технології: досвід та перспективи реалізації в Україні: матеріали Всеукр. відкрит. наук.-практ. конф. / редкол.: Ія Дегтярьова та ін.. Київ : ДКС-Центр, 2021. 174 с.
6. Barbara Vis. Prospect Theory and Political Decision Making. *Political Studies Review*. 2011. №9(3). pp. 334–343

Допоміжна

1. Лисий А.О. Загальнотеоретичні підстави процесу прийняття політичних рішень. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 1(44). С. 12–19
2. Мазур О.Г. Політичне рішення і процес його прийняття: специфіка національних та суспільно-політичних умов. *Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Серія: Політологія. Севастополь*. 2013. Вип. 145. С. 128–132
3. Приймак В. М. Прийняття управлінських рішень: навч. посібн. / В. М. Приймак. Київ: Атіка, 2008. 240 с.
4. Сергієнко Т.І. Особливості та технології прийняття і впровадження політичних рішень в умовах сьогодення. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2017. Вип. 69. С.189–194
5. Ус С. А. Моделі й методи прийняття рішень: навч. посіб. Нац. техн. ун-т Дніпров. політехніка. 2-ге вид., випр. Дніпро: НТУ ДП, 2018. 299 с

Семінарське заняття №7

Тема. Моделі переходу до демократії. Основні рівні процесу політичних рішень.

Мета: з'ясувати рівень розуміння студентами основних рівнів процесу політичних рішень сформулювати вміння застосовувати на практиці процес прийняття політичних рішень.

Основні поняття: акти політичних рішень, моделі переходу до демократії, теорія ігор

Питання для обговорення

1. Рівні та фази процесу рішень.
2. Підходи до організаційного рівня прийняття рішень.
3. Моделі прийняття рішень.
4. Організаційний рівень процесу рішень.
5. Раціональний рівень процесу рішень.
6. Теорія ігор та її напрямки.
7. Емоційно-особовий (психологічний) процес політичних рішень.
8. Акт політичного рішення.

9. Раціоналізм у політичних рішеннях

10. Ірраціоналізм у політичних рішеннях

Завдання для самостійного опрацювання

1. Проаналізуйте еволюцію раціональної моделі прийняття політичних рішень.
2. Проаналізуйте чинники обрання стилю прийняття політичного рішення.

Методичні рекомендації щодо виконання завдань

До завдання № 1. При самостійному опрацюванні завдання, зверніть увагу на моделі політико-управлінського циклу, які спираються на евристичний принцип раціонального упорядкування процесів людської діяльності за допомогою логічно пов'язаних процедур і операцій. У рамках таких моделей процес прийняття рішень розглядається як цілісний процес, що складається з окремих узгоджених між собою стадій і динамічно розвивається в соціально-політичному просторі і в часі. Даний процес носить циклічний характер – останні фази кожного його циклу забезпечують "зворотний вплив" і створюють умови для циклу наступного.

До завдання № 2. У процесі виконання завдання, зверніть увагу на основні стилі прийняття рішення.

Стиль А1 (перший варіант *авторитарного методу* прийняття рішень). Керівник вирішує проблему чи приймає рішення сам, використовуючи лише ту інформацію, яка в нього є на цей момент.

Стиль А2 (другий варіант *авторитарного методу* прийняття рішень). Керівник збирає необхідну інформацію у підлеглих, а потім сам приймає рішення. У цьому випадку він може або розкривати підлеглим сутність проблеми, або ні. Таким чином, участь підлеглих у вирішенні проблеми обмежується лише наданням певної інформації.

Стиль К1 (перший варіант *консультативного* стилю прийняття рішень). Керівник повідомляє про суть проблеми підлеглих, проводить бесіди з кожним окремо. Потім, проаналізувавши отримані ідеї та пропозиції щодо вирішення проблеми, керівник сам приймає рішення, в якому можуть враховуватися або не враховуватися думки підлеглих.

Стиль К2 (другий варіант *консультативного* стилю прийняття рішень). Керівник збирає підлеглих, яких він вважає компетентними у вирішенні проблеми, і на зборах висуває проблему на колективне обговорення. Вислухавши колективні ідеї та пропозиції, висловлені під час обговорення,

він ухвалює остаточне рішення, яке знову ж таки може враховувати або ігнорувати думку підлеглих.

Стиль Г (груповий стиль прийняття рішень, або *стиль консенсусу*). Керівник збирає підлеглих, яких вважає за потрібне, і після обговорення ухвалює разом з ними остаточне рішення шляхом консенсусу. Вибір та ефективність того чи іншого стилю прийняття рішення залежить від конкретної ситуації та характеру проблеми. Тому найбільш продуктивним вважається ситуативний підхід до вибору стилю прийняття рішення, основним принципом якого є визнання важливості та корисності усіх стилів рішення. Для вирішення кожної конкретної проблеми необхідно використовувати найбільш придатний та доцільний стиль.

Список літератури для самостійної роботи

Основна

1. Воронов О. І. Теорія і практика прийняття державно-управлінських рішень в індетермінованих умовах: монографія. Одеса: Астропринт, 2017. 270 с.
2. Олещук, П. М. Новітні політичні технології інформаційного впливу: монографія / Петро Олещук. Київ : Вадим Карпенко, 2018. 287 с.
3. Політичні технології в сучасних владних процесах: навчальний посібник / В. Ф. Смолянюк, С. С. Бульбенюк, Ю. М. Манелюк та ін. Київ: КНЕУ, 2021. 328 с.
4. Прийняття державно-управлінських рішень в індетермінованих умовах: проблеми, сучасні методи, технології забезпечення ефективності: матеріали наук.-методол. семінару молодих учених Нац. акад. держ. упр. при Президентові України / під заг. ред. проф. С. К. Хаджирадєвої. Миколаїв: Ємельянова Т. В. 2018. 265 с.
5. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 817 с.
6. Лисий А. О. Загальнотеоретичні підстави процесу прийняття політичних рішень. *Державне управління та місцеве самоврядування*, 2020, вип. 1(44)С. 12-19
7. Binmore Ken. «Game Theory.» *Rational Decisions*, STU-Student edition, Princeton University Press, 2009, pp. 25–34.
8. Maschler M, Zamir S, Solan E - Game Theory. Cambridge University Press, 2020. 1025 p.

Допоміжна

1. Беглиця В.П., Ярошенко В.М. Місце публічних консультацій у прийнятті політичних рішень. Наукові праці Чорноморського державного університету

- імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія : Політологія. 2014. Т. 248, Вип. 236. С. 64-70.
2. Вайєр А. М. Місце політичних рішень в процесі розвитку сучасної України. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 63. С. 194–205
3. Використання інформаційних технологій в теорії прийняття рішень: навч. посіб. / О.Є. Лугінін. Одеса : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 238 с
4. Вінникова Н.А. Проблема транспарентності політичних рішень. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2015. Вип. 17. С. 93–98
5. Сергієнко Т.І. Особливості та технології прийняття і впровадження політичних рішень в умовах сьогодення. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2017. Вип. 69. С.189–194
6. Сучасні політичні технології: досвід та перспективи реалізації в Україні: матеріали Всеукр. відкрит. наук.-практ. конф. / редкол.: Ія Дегтярьова та ін.. Київ : ДКС-Центр, 2021. 174
7. Хмельников А.О. Ефективні політичні рішення: особливості контексту локального політичного менеджменту. *Політикус*. 2022. Вип.2. С. 66–69

Семінарське заняття №8

Тема. Особливості імплементації політичних рішень.

Мета: забезпечити розуміння поняття «політична імплементація», та розкрити її особливості у політичних рішеннях; формувати практичні уміння щодо реалізації політичних рішень.

Основні поняття: політична імплементація, стратегічні рішення, нормативні рішення.

Питання для обговорення

1. Типи політичних рішень в умовах політичних процесів.
2. Імплементаційний процес політичних рішень.
3. Типи деректив.
4. Роль управлінської еліти в процесах імплементації.

Завдання для самостійного опрацювання.

Підберіть приклади політичної пропаганди як дискурсивного жанру політичного менеджменту.

Методичні рекомендації щодо виконання завдання

Під час виконання завдання використовуйте матеріали навчального посібника: .
 Політичні технології в сучасних владних процесах: навчальний посібник / В. Ф. Смолянчук, С. С. Бульбенчук, Ю. М. Манелюк та ін. Київ: КНЕУ, 2021. 328 с. С. 320-325

Список літератури для самостійної роботи

Основна

1. Бакуменко В.Д., Руденко О.М., Туча В.В. Механізми імплементації політичних рішень в державному управлінні: монографія Київ. : АМУ, 2015. 184 с
2. Використання інформаційних технологій в теорії прийняття рішень: навч. посіб. / О.Є. Лугінін. Одеса : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 238 с
3. Політичні технології в сучасних владних процесах: навчальний посібник / В. Ф. Смолянюк, С. С. Бульбенюк, Ю. М. Манелюк та ін. Київ: КНЕУ, 2021. 328 с.
4. Політичні технології в сучасних владних процесах: навчальний посібник / В. Ф. Смолянюк, С. С. Бульбенюк, Ю. М. Манелюк та ін. Київ: КНЕУ, 2021. 328 с.
5. Сучасні політичні технології: досвід та перспективи реалізації в Україні: матеріали Всеукр. відкрит. наук.-практ. конф. / редкол.: Ія Дегтярьова та ін.. Київ : ДКС-Центр, 2021. 174 с
6. Ус С. А.. Моделі й методи прийняття рішень: навч. посіб. Нац. техн. ун-т Дніпров. політехніка. 2-ге вид., випр Дніпро: НТУ ДП, 2018. 299 с.

Допоміжна

1. Воронов О. І. Теорія і практика прийняття державно-управлінських рішень в індетермінованих умовах: монографія. Одеса : Астропринт, 2017. 270 с.
2. Прийняття управлінських рішень : Конспект лекцій / уклад. О.С. Коврига. Київ, 2019. 50 с.
3. Олещук П.М. Новітні політичні технології інформаційного впливу: монографія / Петро Олещук. Київ : Вадим Карпенко, 2018. 287 с.
4. Теорія прийняття рішень : підручник. / за заг. ред. М.П. Бутка [Бутко М.П., Бутко І.М., Мащенко В.П. та ін.]. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 360 с.
5. Arregui J., Perarnaud C. A new dataset on legislative decision-making in the European Union: the DEU III dataset, *Journal of European Public Policy*. 2022. Vol. 29 (1). P. 12- 22,
6. Kertzer, J.D. Re-Assessing Elite-Public Gaps in Political Behaviour. *American Journal of Political Science*. 2022. Vol. 66. P. 539-553.

Семінарське заняття №9

Тема. Інформаційні технології та їх роль у прийнятті рішень.

Мета: виявити рівень усвідомлення студентами сутності інформаційних технологій та їх особливостей у процесі прийняття рішень; формувати

уміння виявляти різноманітність і роль інформаційних технологій у прийнятті рішень.

Основні поняття: інформаційні технології, внутрішні зв'язки.

Питання для опрацювання

1. Фактори формування інформаційних технологій.
2. Інформаційні технології вироблення і прийняття рішень.
3. Технологія функціонального перетворення інформації і прийняття рішень.
4. Особливості технологій на інформаційному ринку.
5. Стратегії поведінки держави на інформаційному ринку.
6. Інформаційні технології агітаційно пропагандистського типу.
7. Технології PR
8. Інформаційні технології створення іміджу.
9. Політична реклама.
10. Комп'ютерні технології на інформаційному політичному ринку.

Завдання для самостійного опрацювання

1. За допомогою програми Microsoft PowerPoint створити презентацію наукової доповіді, повідомлення лекції.
2. Створити Інтернет – продукт політичної тематики за допомогою програми Microsoft FrontPage (тема на вибір студента).

Методичні рекомендації щодо виконання завдань

До завдання № 1. За допомогою програми PowerPoint на ПК, комп'ютера Mac чи мобільному пристрої ви можете:

- створити презентації з нуля або шаблону.
- додати текст, зображення, картинки та відео;
- вибрати професійне оформлення за допомогою Дизайнера PowerPoint;
- додати переходи, анімацію та переміщення;
- зберегти презентацію в службі OneDrive, щоб мати до неї доступ із комп'ютера, планшета чи телефона;
- надавати спільний доступ іншим користувачам і працювати з ними звідусіль.

До завдання № 2. Виконуючи завдання, використайте рекомендовану літературу і, зокрема,: Гетьманчук, М.П., Грищук, В.К. та Турчин, Я.Б., 2011. *Політологія*. Київ: Знання URL <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-155.html> [Дата звернення 04.03.2023]. С 87-103.

Список літератури для самостійної роботи

Основна

1. Бакуменко В.Д., Руденко О.М., Туча В.В. Механізми імплементації політичних рішень в державному управлінні: монографія. Київ: АМУ, 2015. 184 с.

2. Використання інформаційних технологій в теорії прийняття рішень : навч. посіб. / О. Є. Лугінін. Одеса : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 238 с.
3. Воронов О. І. Теорія і практика прийняття державно-управлінських рішень в індетермінованих умовах: монографія. Одеса : Астропринт, 2017. 270 с.
4. Олещук П.М. Новітні політичні технології інформаційного впливу: монографія / Петро Олещук. Київ : Вадим Карпенко, 2018. 287 с.
5. Політичні технології в сучасних владних процесах: навчальний посібник / В. Ф. Смолянчук, С. С. Бульбенюк, Ю. М. Манелюк та ін. Київ: КНЕУ, 2021. 328 с.
6. Ус С. А. Моделі й методи прийняття рішень: навч. посіб. Нац. техн. ун-т Дніпров. політехніка. 2-ге вид., випр. Дніпро: НТУ ДП, 2018. 299 с.

Допоміжна

1. Бровко Є.О. Світова практика розвитку та використання інформаційнокомунікаційних технологій. *Світ телекомунікації та інформатизації* : зб. матеріалів доп. учасн. Міжнар. наук.-техн. конф. Київ : Київ, 2021. С. 17- 19.
2. International and National Security : Politics, Information, Ecology, Economy : collective monography / ed. by A. Mytko. Kyiv : MPBP «Hordon», 2018. P. 174-181.
3. Глосарій : навчальний енциклопедичний словник-довідник із питань інформаційної безпеки / За заг. ред. д. політ. н., проф. Шуляк А. М. Київ : Гордон, 2019. 580 с.
4. Sacasas L. M. «The Analog City and the Digital City.» *The New Atlantis*, no. 61, 2020, pp. 3–18.
5. Bradshaw, Samantha, and Philip N. Howard. “The global organization of social media disinformation campaigns.” *Journal of International Affairs*, vol. 71, no. 1.5, 2018, pp. 23–32.

Семінарське заняття №10

Тема. Політичне консультування

Мета: допомогти студентам в розумінні сутності, ролі та значення політичного консультування; формувати вміння використовувати політичне консультування.

Основні поняття: політичне консультування, рефлексивне консультування, стадії і способи консультування.

Питання для обговорення

1. Причини виникнення політичного консультування і його завдання.

2. Форми і типи політичного консультування.
3. Критерії ефективності процесу політичного консультування.
4. Стадії і способи консультування.

Завдання для самостійного опрацювання

1. Створіть Інтернет – продукт політичної тематики за допомогою програми Microsoft Front Page (тема - на вибір).
2. Наведіть приклад ролі комп'ютерних технологій на інформаційно - політичному рівні.

Методичні рекомендації щодо виконання завдань

До завдання № 1. Виконуючи завдання, використайте поданий матеріал. Різновиди реклами в Інтернет-мережі.

Вони використовуються в політичній сфері. Одним із розповсюджених видів Інтернет-реклами, який застосовується в політичній сфері, є банерна. Основне завдання віртуального банера - привернути увагу відвідувачів сайту та зацікавити їх. Для цього використовують яскраві кольори, зміну зображення, відео-уривки тощо. Тобто відвідувач постійно бачить рухливі елементи, за що цей вид реклами часто називають «тизер»(з англ. мови «teaser» – задирака). Під час натискання на такий банер відбувається перехід на електронну сторінку рекламодавця, замовника, політичного суб'єкта, на якій розміщена розширена інформація, що була вказана на банері. Цей вид політичної Інтернет-реклами часто використовують для «чорного піару». В Інтернет-мережі можна знайти безліч банерів, на яких, наприклад, розміщене обличчя політичного діяча та мигаючий негативний підпис, який викликає бажання ознайомитися з цією інформацією більш докладно.

До завдання № 2. Зверніть увагу. Інформаційні технології - невід'ємна складова політологічного знання.

Застосування комп'ютерних технологій в політологічних дослідженнях є прогресивним кроком у політологічній науці. Інформаційні технології позбавляють одноманітності в роботі політолога і суттєво полегшують процес. За допомогою ІТ з'являється можливість зменшити витрати на організацію політологічних досліджень, обробку та аналіз отриманих даних. Мережа Інтернет є джерелом і сховищем інформації, якою можна скористатися в політичних дослідженнях. Разом із цим, можлива публікація результатів роботи політолога. Інформаційні технології є каталізатором в отриманні достовірних даних прикладних досліджень. Нові технічні засоби і прийоми в політичному процесі можуть бути використані для проведення опитувань громадської думки з «моментальним» підбиттям їх результатів

(CAPI). Такі опитування мають більш високу результативність, оскільки характеризуються мобільністю і безконтактністю між дослідником та респондентом, що позбавляє суб'єктивних факторів та заангажованості. У динамічних умовах сучасного суспільства зростає потреба в ефективному інструменті аналізу та прогнозування в соціально-політичній сфері.

Список літератури для самостійної роботи.

Основна

1. Використання інформаційних технологій в теорії прийняття рішень : навч. посіб. / О. Є. Лугінін Одеса : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 238 с.
2. Дзюбенко Ю. М. Зовнішнє та внутрішнє політичне консультування: переваги та недоліки. *Актуальні проблеми політики*. 2019. № 63. С.73–81
3. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Захист інформації: міжнародні відносини та політичний консалтинг : навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2022. 312 с.
4. Наумкіна С. М., Дяченко О. В. Блогосфера як потужний інструмент сучасної політичної діяльності. Політичні трансформації сучасного суспільства: колективна монографія /за наук. редакцією Т. Шаравари. Київ: ЛіраК, 2021. 216 с.
5. Політичні технології в сучасних владних процесах: навчальний посібник / В. Ф. Смолянчук, С. С. Бульбенюк, Ю. М. Манелюк та ін. Київ: КНЕУ, 2021. 328 с.
6. Політичне консультування як феномен масових комунікацій: монографія, / А. В. Литвин, Є. В. Магда, Л. Є. Смола, Т. В. Фісенко. Харків: Факт, 2017. 200 с.
7. Шевчук О.В. Політична маніпуляція: поняття, концепції, механізм реалізації. *Актуальні проблеми політики*. 2021. Вип. 68. С. 83–89

Допоміжна

1. Вайєр А.М. Політичні технології як чинник процесу демократизації громадянського суспільства / А.М. Вайєр, А.В. Іванова. *Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. редкол.), Л.І. Кормич (голов. ред.), І.М. Милосердна (відп. ред.); Південноукр. центр гендер. проблем*. Одеса : Гельветика, 2020. Вип. 65. С. 33-40.
2. Вонсович .С.Г. Пропаганда як технологія у виборчих кампаніях. *Матеріали ХХХІІІ Міжнародної науково– практичної інтернет– конференції «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії» збірник*

- наукових праць./ [редкол.: В.П. Коцур (гол.ред.),С.М. Рик,Г.Л. Токмань,Н.В. Ігнатенко Переяслав, 2020. С.29– 31.
3. Вонсович С.Г. Вектори трактування політичного процесу в політичній науці *Політикус*. 2021. № 5. С.7–12.
 4. Чупрін Р. В. Політичний консалтинг : методичні рекомендації. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 56 с
 5. Panagopoulos C. «Political Consultants, Campaign Professionalization, and Media Attention.» *PS: Political Science and Politics*, vol. 39, no. 4, 2006, pp. 867–869.
 6. Rubanov V. The subject matter and functions of political consulting. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Issues of Political Science*, 41, 2022. Pp.40-44.

Семінарське заняття № 11

Тема. Виборчі технології

Мета: допомогти студентам усвідомити і конкретизувати виборчі технології; формувати навички у використанні і застосуванні виборчих технологій.

Основні поняття: виборчі технології, пропорційна виборча система, мажоритарна виборча система, змішана виборча система.

Питання для обговорення

1. Виборчі системи.
2. Виборчий процес і виборча кампанія.
3. Виборчі технології.
4. Аналіз передвиборної ситуації.
5. Стратегія виборчої кампанії.
6. Адресні групи.
7. Імідж кандидата.
8. Тактичні технології у виборчих кампаніях.
9. Конкурентна боротьба у виборчому процесі.

Завдання для самостійної роботи

1. Змодельуйте фрагмент ділової гри: «Виступ кандидата перед виборцями».
2. Підготуйте об'єктивну інформацію про настрої, інтереси, ціннісні орієнтації виборців.

Методичні рекомендації щодо виконання завдань

До завдання № 1. Виконуючи завдання, зверніть увагу на навчальний посібник: Гелей С. Д., С. М. Рутар Політологія: навчальний посібн., 9-те вид.,

переробл. і доп. Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2015. С. 196-198. Для моделювання фрагменту ділової гри, використайте інтернет-ресурси.

До завдання № 2. Виконуючи завдання, використайте поданий матеріал у навчальному посібнику: Гелей С. Д., С. М. Рутар Політологія: навчальний посібн., 9-те вид., переробл. і доп. Львів : Видавництво Львівської комерційної академії, 2015. С. 200-204.

Список літератури для самостійної роботи.

Основна

1. Абетка політична. Вплив громадян на ухвалення політичних рішень : навчальний посібник / за наук. ред. док. наук держ. упр. О.В.Радченка; редакторупорядник М.Д. Городок, автори-упоряд. С.В. Герасимчук, М.Д.Городок, А.В. Карташов. Вид. 11-е, доп. і перероб. Київ : Вид-во Березовська, 2016. 76 с.
2. Нестерович В.Ф. Виборча кампанія : словник сленгових термінів та виразів. Київ : Ліра-К, 2020. 647 с.
3. Кузь О. М. Виборчі технології в модерному електоральному процесі США та Україні: монографія. Харків : ІНЖЕК, 2012. 250 с.
4. Магда Є.Вплив соціальних мереж на політичне консультування в умовах гібридної агресії. *Evropský politický aprávní diskurz*. 2017.Sv.4,Vyd.2.С. 130-135.
5. Перемога на виборах: технології, кампанії, принципи : практичний посібник / Городок М. Д., Карташов А. В., Романенко Є. О., Стасюк В. Ю., за заг. ред. М. Д. Городка Київ : 2016. 264 с.
6. Чубатенко О. «Основні концептуальні підходи до поняття «виборчі технології» *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2020. Випуск 30, с. 220–225
7. Szyjewski G. Conducting a secret ballot elections for virtual meetings. *Procedia Computer Science*. 2021. Vol. 192. P. 4448–4457.

Допоміжна

1. Використання інформаційних технологій в теорії прийняття рішень: навч. посіб. / О.Є. Лугінін. Одеса : ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 238 с.
2. Кіянка І.Б. Популізм в історії та сучасності: ідеологічні течії, рухи та політичні технології: монографія. Львів : Простір-М, 2016. 386 с.
3. Березовська-Чміль О., Кобець Ю. Політичний конфлікт гібридного типу: глобальний та регіональний виміри. *Науково-теоретичний альманах Грани*, 2020. 23(8), С. 93-101.

4. Воронов О.І. Теорія і практика прийняття державно-управлінських рішень в індетермінованих умовах: монографія. Одеса : Астропринт, 2017. 270 с.
5. Єхнич А.В. Інфокомунікаційні технології як чинник впливу на електоральний простір. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55. С. 162-166.
6. Сучасні політичні технології: досвід та перспективи реалізації в Україні: матеріали Всеукр. відкрит. наук.-практ. конф. / редкол.: Ія Дегтярєва та ін.. Київ : ДКС-Центр, 2021. 174 с
7. Grovera P., Kumar A., Yogesh K., Dwivedib K., Janssenc M. Polarization and acculturation in US Election 2016 outcomes – Can twitter analytics predict changes in voting preferences. *Technological Forecasting and Social Change*. 2019. Vol. 145. P. 438–460

Форми поточного і підсумкового контролю та критерії оцінювання

Поточний контроль здійснюється з метою перевірки рівня підготовки здобувачів вищої освіти за визначеною темою; забезпечення зворотного зв'язку між викладачем та здобувачами вищої освіти, управління навчальною мотивацією здобувачів. Поточний контроль здійснюється у формі усного опитування, виступів здобувачів при обговоренні теоретичних питань, виконанні практичних завдань. Форма модульного контролю: модульна контрольна робота.

Формою підсумкового контролю є екзамен.

Критерії оцінювання результатів навчання

Поточний і модульний контроль (60 балів)			Екзамен	Сума
Змістовий модуль 1 (60 балів)				
Поточний контроль	Самостійна робота	МКР	40	100
25 балів	10 балів	25 балів		

Форми поточного і підсумкового контролю та критерії оцінювання

Поточний контроль здійснюється з метою перевірки рівня підготовки здобувачів вищої освіти за визначеною темою; забезпечення зворотного зв'язку між викладачем та здобувачами вищої освіти, управління навчальною мотивацією здобувачів.

Оцінювання на семінарських заняттях відбувається за 12 бальною системою відповідно до критеріїв визначених «Положенням про рейтингову систему оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка». Максимальний бал оцінки поточної успішності здобувачів вищої освіти на навчальних заняттях рівний 12.

Відповіді студентів на практичних заняттях оцінюються за 12-бальною системою за наступними критеріями

Рівні навчальних досягнень	Оцінка в балах (за 12- бальною)	Критерії оцінювання

	шкалою)	
Початковий (понятійний)	1	Здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на рівні засвоєння окремих термінів, фактів без зв'язку між ними: відповідає на запитання, які потребують відповіді „так” чи „ні”. Здобувач порушує принципи академічної доброчесності.
	2	Здобувач вищої освіти мало усвідомлює мету навчально-пізнавальної діяльності, робить спробу знайти способи дій, розповісти суть заданого, проте відповідає лише за допомогою викладача на рівні „так” чи „ні”; може самостійно знайти в підручнику відповідь. Здобувач порушує принципи академічної доброчесності.
	3	Здобувач вищої освіти намагається аналізувати на основі елементарних знань і навичок; виявляє окремі властивості; робить спроби виконання вправ, дій репродуктивного характеру; за допомогою викладача робить прості розрахунки за готовим алгоритмом. Здобувач порушує принципи академічної доброчесності.
Середній (репродуктивний)	4	Здобувач вищої освіти володіє початковими знаннями, знає близько половини навчального матеріалу, здатний відтворити його, провести за зразком розрахунки; орієнтується у поняттях, визначеннях; самостійне опрацювання навчального матеріалу викликає значні труднощі. Здобувач переважно дотримується принципів академічної доброчесності.
	5	Здобувач вищої освіти знає більше половини навчального матеріалу, розуміє сутність навчальної дисципліни, може дати визначення понять, категорій (однак з окремими помилками); вміє працювати з

		<p>підручником, самостійно опрацьовувати частину навчального матеріалу; робить прості розрахунки за алгоритмом, але окремі висновки не логічні, не послідовні. Здобувач переважно дотримується принципів академічної доброчесності.</p>
	6	<p>Здобувач вищої освіти розуміє основні положення навчального матеріалу, може поверхнево аналізувати події, ситуації, робить певні висновки; відповідь може бути правильною, проте недостатньо осмисленою; самостійно відтворює більшу частину матеріалу; вміє застосовувати знання під час розв'язування розрахункових завдань за алгоритмом, користуватися додатковими джерелами. Здобувач переважно дотримується принципів академічної доброчесності.</p>
<p>Достатній (алгоритмічно дієвий)</p>	7	<p>Здобувач вищої освіти правильно і логічно відтворює навчальний матеріал, оперує базовими теоріями і фактами, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними; вміє наводити приклади на підтвердження певних думок, застосовувати теоретичні знання у стандартних ситуаціях; за допомогою викладача може скласти план реферату, виконати його і правильно оформити; самостійно користуватися додатковими джерелами; правильно використовувати термінологію; скласти таблиці, схеми. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.</p>
	8	<p>Знання здобувачем вищої освіти досить повні, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях; вміє аналізувати, робити висновки; відповідь</p>

		повна, логічна, обґрунтована, однак з окремими неточностями; вміє самостійно працювати, може підготувати реферат і обґрунтувати його положення. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
	9	Здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим матеріалом, застосовує знання у дещо змінених ситуаціях, вміє аналізувати і систематизувати інформацію, робить аналітичні висновки, використовує загальновідомі докази у власній аргументації; чітко тлумачить поняття, категорії, нормативні документи; формулює закони; може самостійно опрацьовувати матеріал, виконує прості творчі завдання; має сформовані типові навички. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
Високий (творчо- професійний)	10	Здобувач вищої освіти володіє глибокими і міцними знаннями та використовує їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та суперечності різних процесів; робить аргументовані висновки; практично оцінює сучасні тенденції, факти, явища, процеси; самостійно визначає мету власної діяльності; розв'язує творчі завдання; може сприймати іншу позицію як альтернативну; знає суміжні дисципліни; використовує знання, аналізуючи різні явища, процеси. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
	11	Здобувач вищої освіти володіє узагальненими знаннями з навчальної дисципліни, аргументовано використовує їх у нестандартних ситуаціях; вміє знаходити джерела інформації та аналізувати їх, ставити

		і розв'язувати проблеми, застосовувати вивчений матеріал для власних аргументованих суджень у практичній діяльності (диспути, круглі столи тощо); спроможний за допомогою викладача підготувати виступ на студентську наукову конференцію; самостійно вивчити матеріал; визначити програму своєї пізнавальної діяльності; оцінювати різноманітні явища, процеси; займає активну життєву позицію. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
	12	Здобувач вищої освіти має системні, дієві знання, виявляє неординарні творчі здібності у навчальній діяльності; використовує широкий арсенал засобів для обґрунтування та доведення своєї думки; розв'язує складні проблемні завдання; схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити і розв'язувати проблеми, самостійно здобувати і використовувати інформацію; займається науково-дослідною роботою; логічно та творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої здібності й нахили; використовує різноманітні джерела інформації; моделює ситуації в нестандартних умовах. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.

Відвідування занять. Очікується, що всі студенти відвідають лекційні та семінарські заняття курсу. Студенти мають інформувати викладача про неможливість відвідати заняття. У будь-якому випадку студенти зобов'язані дотримуватися термінів виконання усіх видів робіт, передбачених курсом.

«Положення про організацію освітнього процесу в КПНУ імені Івана Огієнка»

URL: <https://drive.google.com/file/d/1ZbMN35h-7ZSJBOVvL2bTCaLtRbcQA86/view>

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

Після вивчення освітнього компоненту здобувачі пишуть модульну контрольну роботу.

Модульна контрольна робота виконується у письмовій формі. До її написання допускаються усі студенти. Позитивну оцінку за МКР не рекомендується покращувати.

Невиконання МКР оцінюється 0 балів.

Здобувачі вищої освіти, які за результатами виконання модульних контрольних робіт отримали рейтинговий бал менший 60 % від максимальної кількості балів, виділених на цей вид роботи, а також ті, що не з'явилися для виконання або не виконали завдань, вважаються такими, що мають академічну заборгованість за результатами поточного контролю, ліквідація якої є обов'язковою.

Формою проведення модульної контрольної роботи є письмова відповідь на запропоновані запитання. Максимальна кількість балів за МКР – 25. Для зарахування модульної контрольної роботи мінімальна кількість набраних балів повинна становити не менше 15, у іншому випадку МКР потрібно виконати повторно.

Оцінювання модульної контрольної роботи

Шкала ECTS	Бали	Критерії оцінювання
«відмінно»	25-23 бали	Здобувач вищої освіти у відповідях на варіант МКР демонструє глибокі знання з Політичної регіоналістики, повною мірою володіє матеріалом, що дозволяє виявляти розуміння змісту предмету, його основних положень, категоріального апарату тощо, може обґрунтовувати свої судження, аргументуючи правильну відповідь, логічно та послідовно формулює текст відповідей на поставлені завдання.
«добре»	22-19 балів	Результати відповідей здобувача вищої освіти на варіант МКР відповідають тим самим вимогам, що й для оцінки «відмінно», але при цьому здобувач допускає певні неточності та незначні помилки. Здобувач володіє матеріалом, правильно відповідаючи на поставлені завдання, логічно формулює відповіді, намагаючись аргументувати їх.

«задовільно»	18-15 балів	Відповіді здобувача вищої освіти на варіант МКР дозволяють виявити знання і розуміння основних положень предмета, певне володіння категоріальним апаратом, проте характеризуються фрагментарністю, відсутністю повноти та аргументованості. Здобувач допускає помилки при відповідях на питання МКР, не вміє достатньо обґрунтувати свої судження.
«незадовільно»	14 і менше	Відповіді здобувача вищої освіти на варіант МКР не виявили знань та розуміння основних положень предмета, що спричинило значну кількість помилок або, взагалі, повну/часткову відсутність відповідей. Здобувач не вміє логічно побудувати відповідь, обґрунтувати свої судження, плутається у розумінні категоріального апарату тощо.

Критерії оцінювання самостійної роботи (завдання репродуктивного, частково-пошукового, творчого характеру)

Завдання оцінюється в 10-8 балів, якщо: автором чітко поставлена проблема і представлена власна точка зору стосовно її вирішення; проблема розкрита на високому теоретичному рівні, простежені системні зв'язки предмету дослідження, подані обґрунтування заявлених характеристик з коректним використанням соціологічних та політологічних термінів, що мають відношення до теми завдання; надана аргументація власної думки з опорою на соціально-політичний аспект в контексті проблематики завдання; відповідь розгорнуто розкриває заявлену тему.

Завдання оцінюється в 6-8 балів, якщо: представлена власна точка зору (позиція, ставлення) стосовно вирішення проблеми; тема розкрита з конкретним використанням соціологічних та політологічних та спеціальних понять у контексті відповіді (теоретичні зв'язки та обґрунтування явно не простежуються); надана аргументація власної думки з опорою на факти розвитку соціально-політичних уявлень з проблематики завдання; відсутня відповідь на одне із запитань або запитання не розкрито в повній мірі, зокрема не проаналізовані деякі суттєві характеристики предмету розгляду.

Завдання оцінюється в 4-6 балів, якщо: представлена власна точка зору (позиція, ставлення) при розкритті проблеми; проблема розкрита при формальному використанні соціологічних та політологічних та спеціальних термінів; дана аргументація своєї думки з опорою на факти розвитку соціально-політичних уявлень без теоретичного обґрунтування; відсутня

відповідь два питання або заявлена тема розкрита не до кінця, а саме: опущена значна частина суттєвих характеристик явища, тобто розкриті лише деякі суттєві характеристики предмету дослідження.

Завдання оцінюється в 2-4 бали, якщо: представлена власна точка зору(позиція, ставлення) при розкритті проблеми; проблема розкрита на буденному(а не теоретичному) рівні; аргументація власної думки слабо пов'язана з розкриттям проблеми; опущений аналіз суттєвих характеристик явища, тобто розкриті лише несуттєві характеристики предмету дослідження.

Завдання оцінюється в 0 балів, якщо: відповідь має реферативний характер без соціологічного та політологічного аналізу; вона є плагіатом, тобто коли автор скористається нечесним шляхом представлення чужих думок власними.

Академічна доброчесність. Очікується, що роботи студентів будуть їх оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Відсутність посилань на використані джерела, фабрикування джерел списування, втручання в роботу інших студентів становлять, але не обмежують приклади можливої академічної недоброчесності. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі студента є підставою для її не зарахування викладачем, незалежно від масштабів плагіату чи обману.

URL: <https://integrity.kpnu.edu.ua/>

Неформальна освіта. Визнання КПНУ ім. І. Огієнка результатів навчання, здобутих шляхом формальної або інформальної освіти регламентовано «Положенням про результатів навчання, здобутих шляхом формальної або інформальної освіти».

У випадку, якщо здобувач освіти отримав знання у неформальній та інформальній освіті, зарахування результатів навчання здійснюється згідно Порядку визнання результатів навчання здобувачів вищої освіти, отриманих шляхом здобуття неформальної/інформальної освіти в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, зокрема, якщо їх тематика відповідає змісту навчальної дисципліни (окремій темі або змістовому модулю).

В неформальній освіті:

- закінчення професійних курсів, семінарів або тренінгів, тематика яких відповідає змісту навчальної дисципліни (окремій темі або змістовому модулю);

- підготовка конкурсної наукової роботи;

- призове місце на Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт;

- призове місце на Всеукраїнській студентській олімпіаді;

В інформальній освіті:

- наявність наукової публікації.

Екзамен (40 балів)

Якщо здобувач вищої освіти не відпрацював пропущені навчальні заняття, не виправив оцінки 0,1,2,3, отримані на навчальних заняттях; не виконав або виконав МКР, завдання самостійної та індивідуальної роботи менше ніж на 60% від максимальної кількості балів, виділених на ці види робіт, він вважається таким, що має академічну заборгованість за результатами поточного контролю.

Здобувачі вищої освіти, які не мають академічної заборгованості за результатами поточного контролю допускаються до екзамену.

Здобувачі вищої освіти, які мають академічну заборгованість за результатами поточного контролю, зобов'язані ліквідувати її в терміни, визначені графіком навчального процесу.

Здобувачі вищої освіти, які мають академічну заборгованість за результатами підсумкового контролю у формі екзамену, зобов'язані ліквідувати її в терміни, визначені графіком ліквідації академічної заборгованості.

В умовах застосування дистанційних технологій навчання організація поточного і семестрового контролю відбувається відповідно до «Порядку організації поточного та семестрового контролю із застосуванням дистанційних технологій навчання в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (зі змінами)» (https://drive.google.com/file/d/15qM6nA_NtvOZxOYz4Hzc8DZNgnAiL_zz/view).

Екзамен проводиться у формі письмового опитування за питаннями екзаменаційного білета. Білет іспиту складається з трьох питань.

Питання екзаменаційного білета оцінюються відповідно до таких критеріїв:

високий рівень 40 - 36 б.	Здобувач виявляє глибокі фундаментальні знання теорії, повно викладає вивчений матеріал, виявляє розуміння предмета висловлювання, формулює своє бачення проблеми, виявляє розуміння матеріалу, може обґрунтовувати свої судження, наводити необхідні приклади, викладає матеріал логічно, послідовно. Здобувач дотримується принципів академічної доброчесності.
достатній рівень 35 – 30 б.	Якщо відповідь здобувача відповідає тим самим вимогам, що і для високого рівня, але він допускає 1-2 помилки, які сам виправляє, і 1-2 недоліки в послідовності викладу матеріалу. Здобувач уміє наводити власні приклади на підтвердження нових думок. Здобувач дотримується

	принципів академічної доброчесності.
середній рівень 29 – 24 б.	Якщо здобувач виявляє знання і розуміння основних положень дисципліни, але викладає матеріал неповно і допускає неточності у визначенні понять; не вміє досить глибоко і доказово обґрунтовувати свої судження і наводити приклади; викладає матеріал непослідовно. Здобувач переважно дотримується принципів академічної доброчесності.
початковий рівень менше як 23 б.	Якщо здобувач виявляє незнання більшої частини вивченого матеріалу, не володіє методичним апаратом, допускає помилки у формулюванні понять, які спотворюють їх зміст, хаотично і невпевнено викладає матеріал. Здобувач неспроможний виконати стандартні завдання навіть. Під час підготовки до відповіді (або в процесі відповіді) наявні ознаки академічної недоброчесності.

Рейтингова оцінка з кредитного модуля

Рейтингова оцінка з кредитного модуля – сумарна підсумкова оцінка за багатобальною шкалою рівня засвоєння здобувачем вищої освіти певного кредитного модуля (навчальної дисципліни) упродовж його вивчення.

Таблиця відповідності шкал оцінювання навчальних досягнень здобувачів вищої освіти

навчальних досягнень здобувачів вищої освіти Рейтингова оцінка з навчальної дисципліни	Оцінка за шкалою ECTS	Національна шкала оцінювання
90-100	A	зараховано
82-89	B	
75-81	C	
67-74	D	
60-66	E	
35-59	FX	Не зараховано (з можливістю повторного складання)
1-34	F	Не зараховано (з обов'язковим повторним курсом)

Перескладання рейтингових оцінок (від 60 і більше балів) з метою їх підвищення дозволяється лише у виняткових випадках за погодженням з деканом факультету та з дозволу ректора університету.

Умови визначення успішного засвоєння освітнього компоненту «Технології політичних процесів»:

- кредити присвоюються здобувачам вищої освіти після завершення навчальної дисципліни та успішного оцінювання досягнутих ними результатів навчання;

- критерієм успішного проходження здобувачем вищої освіти оцінювання результатів навчання є досягнення ним мінімального порогового рівня оцінок за кожним запланованим результатом навчання освітнього компоненту та мінімального порогового рівня оцінки за освітнім компонентом загалом, яких складає 60 % від максимально можливої кількості балів, визначеної відповідними нормативними документами Університету;

- здобувач вищої освіти вважається таким, що має академічну заборгованість за результатами поточного контролю, якщо він не відпрацював пропущені навчальні заняття, не пересклав оцінки 0, 1, 2, 3 отримані на навчальних заняттях, не виконав або виконав модульну контрольну роботу, завдання самостійної та індивідуальної робіт з оцінкою, що становить менше 60 % від максимальної кількості балів, виділених на ці види робіт;

- здобувач вищої освіти, який має академічну заборгованість з освітнього компоненту за результатами поточного контролю, не допускається до екзамену. Рішення про недопущення за поданням викладача приймає декан факультету, його оприлюднюють до початку екзамену. У відомості обліку успішності роблять запис «не допущено»;

- здобувач вищої освіти допускається до складання екзамену після ліквідації академічної заборгованості за результатами поточного контролю;

- здобувач вищої освіти підготувався до екзамену з освітнього компонента, якщо його рейтингова оцінка за результатами екзамену є більшою або рівною 24 балам (60 % від максимально можливої для даної форми контролю кількості балів). Рейтингову оцінку такого здобувача вищої освіти з освітнього компонента визначають як суму рейтингової оцінки за результатами поточної успішності та рейтингової оцінки за результатами екзамену;

- якщо допущений до екзамену здобувач вищої освіти не підготувався (його рейтингова оцінка за результатами екзамену є меншою 24 балів), то бали за екзамен до рейтингової оцінки поточної успішності не додаються,

виставляють підсумкову оцінку з освітнього компоненту FX за шкалою ЄКТС та «незадовільно» за національною шкалою;

- здобувачам вищої освіти, які за результатами підсумкового контролю у формі екзамену отримали незадовільну оцінку, дозволяють ліквідувати академічну заборгованість після належної підготовки;

- ліквідацію академічної заборгованості за результатами семестрового контролю дозволяють до початку наступного семестру в час, визначений графіком ліквідації академічної заборгованості, та допускають не більше двох разів: перший раз – викладачеві, другий – комісії яку створюють за розпорядженням декана факультету;

- відповідь здобувача вищої освіти, який ліквідує академічну заборгованість на засіданні комісії, оцінюють за 100-бальною шкалою без урахування рейтингової оцінки поточної успішності;

- за неуспішного проходження оцінювання результатів навчання за освітнім компонентом кредити здобувачі вищої освіти не присвоюють;

- якщо здобувач вищої освіти, допущений до семестрового контролю не з'явився на семестровий екзамен, у відомості обліку успішності викладач записує «не з'явився». Про незалежні від здобувача вищої освіти причини (у тому числі непрацездатність у зв'язку із хворобою), які підтверджують неможливість його присутності на екзамені, він має негайно повідомити декана факультету.

В умовах застосування дистанційних технологій навчання організація поточного і семестрового контролю відбувається відповідно до «Порядку організації поточного та семестрового контролю із застосуванням дистанційних технологій навчання в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (зі змінами)» URL : https://drive.google.com/file/d/15qM6nA_NtvOZxOYz4Hzc8DZNgnAiL_zz/view.

Рекомендовані джерела та література

1. Абетка політична. Вплив громадян на ухвалення політичних рішень : навчальний посібник / за наук. ред. док. наук держ. упр. О.В.Радченка; редакторупорядник М.Д. Городок, автори-упоряд. С.В. Герасимчук, М.Д.Городок, А.В. Карташов. Вид. 11-е, доп. і перероб. Київ: Вид-во Березовська, 2016. 76 с.
2. Адаптивні зміни політичного поля України в умовах війни : монографія / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майбороди. Київ: ІПіЕнд ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2023. 672 с.
3. Азарова Т.В., Абрамов Л.К., «Соціальні технології. Частина 1». ІСКМ, Кіровоград 2004, 104 с.
4. Бакуменко В.Д., Руденко О.М., Туча В.В. Механізми імплементації політичних рішень в державному управлінні: Монографія. Київ : АМУ, 2015. 184 с.
5. Бахметьев А. Є. Особливості проведення виборчих кампаній при різних виборчих системах. *«Політичне життя»*. 2021. № 4.С.4-9.
6. Беглиця В.П., Ярошенко В.М. Місце публічних консультацій у прийнятті політичних рішень. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія : Політологія. 2014. Т. 248, Вип. 236. С. 64-70.
7. Бельська Т. Політична культура як ціннісна складова громадянського суспільства. *Публічне управління: теорія та практика*.2014. Вип. 3. С. 66–72.
8. Березовська-Чміль О., Кобець Ю. Політичний конфлікт гібридного типу: глобальний та регіональний виміри. *Науково-теоретичний альманах Грани*, 2020. 23(8), С. 93-101.
9. Боднар І. Р. Сучасні реалії інформаційного суспільства: проблеми становлення та перспективи розвитку: монографія Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2013. 320 с.
10. Бровко Є.О. Світова практика розвитку та використання інформаційнокомунікаційних технологій. *Світ телекомунікації та інформатизації* : зб. матеріалів доп. учасн. Міжнар. наук.-техн. конф. Київ : Київ, 2021. С. 17- 19.
11. Бульбенюк С. С. Соціопсихологічна природа політичної влади: монографія.Київ: КНЕУ, 2013. 215 с.
12. Бульбенюк С. С., Манелюк Ю. М. Провідні напрями змін політологічного дискурсу на етапі розгортання «п'ятої інформаційної революції». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін*. Київ: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. Випуск 21. С. 42-47.
13. Вайєр А. М. Місце політичних рішень в процесі розвитку сучасної України. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 63. С. 194–205
14. Вайєр А. М. Політичні технології як чинник процесу демократизації громадянського суспільства / А. М. Вайєр, А. В. Іванова. *Актуальні проблеми*

політики: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. редкол.), Л. І. Кормич (голов. ред.), І. М. Милосердна (відп. ред.); Південноукр. центр гендер. проблем. Одеса : Гельветика, 2020. Вип. 65. С. 33-40.

15. Використання інформаційних технологій в теорії прийняття рішень : навч. посіб. / О. Є. Лугінін Одеса: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 238 с.

16. Висоцький О. Ю. Технології легітимації політичної влади: теорія та практика: монографія. Дніпропетровськ: Пороги, 2010. 318 с.

17. Вінникова Н.А. Проблема транспарентності політичних рішень. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2015. Вип. 17. С. 93–98

18. Вонсович С.Г. Пропаганда як технологія у виборчих кампаніях. *Матеріали XXXIII Міжнародної науково – практичної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії»* збірник наукових праць./ [редкол.: В.П. Коцур (гол.ред.),С.М. Рик,Г.Л. Токмань,Н.В. Ігнатенко Переяслав, 2020. С.29– 31.

19. Вонсович С. Г. Вектори еволюції теорії легітимності як атрибута влади: минуле і сучасність. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Історія. Політологія*. 2021. Вип. 31-32. С. 94-102.

20. Вонсович С. Г. Політична криза як фактор транзиту. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2013. Вип. 6(1). С. 54-58.

21. Вонсович С. Г. Специфіка і перебіг політичного транзиту: центрально східно-європейський варіант. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. зб. наук. праць. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2013. Вип. 114 (II). Київ, 2013. С. 3–9.

22. Вонсович С.Г. Аналіз політичних технологій тоталітарного режиму. Зб. наук. праць. *Політологічні студії*. 2010. Вип 1. С. 63-71.

23. Вонсович С.Г. Вектори трактування політичного процесу в політичній науці *Політикус*. 2021. № 5.С.7–12.

24. Вонсович С.Г. Використання політичних і психологічних технологій з метою впливу на суспільство. *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. праць. Кам'янець– Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. О. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець– Подільський. 2010. Вип. 7. С. 116– 127.

25. Вонсович С.Г. Влада як ресурс спроможності держави: політологічний дискурс. *Літопис Волині*. 2023.№29. С. 142-147.

26. Вонсович С.Г. Демократичний транзит та його складові. *Нова парадигма: журнал наукових праць*. Київ: НПУ імені М. П Драгоманова, 2011. Вип. 100. С. 123– 131.

27. Вонсович С.Г. До питання про формування тенденцій неототалітаризму як суспільного розвитку/ *Дні науки філософського факультету– 2006*: матеріали доповідей та виступів міжнародної наукової конференції (12– 13 квітня 2006 року): Київ. 2006. Ч. VII. С. 110– 116.

28. Вонсович С.Г. Європейський вибір України. *Європа виклики для України*: збірник матеріалів Всеукраїнського круглого столу із міжнародною участю (до 100 – річчя від заснування Кам'янець – Подільського національного університету імені Івана Огієнка) Кам'янець – Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. С.28– 31.

29. Вонсович С.Г. Застосування технологій інформаційно– психологічного впливу в управлінні політичними процесами. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць Кам'янець – Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. О. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець – Подільський Аксіома, 2008. Вип. 2. С. 75– 85.

30. Вонсович С.Г. Комунікаційний аспект неототалітаризму. *Політологічний вісник*: зб. наук. праць. Київ.2009. Вип. 40. С. 110– 119.

31. Вонсович С.Г. Латентність політичного транзиту в теорії конвергенції. *Materialy VIII Miedzynarodowej naukowo– praktycznej konferencji. Nauka i innowacja 2012 (7– 15 pazdziernika)*. Historia.Filozofia. Politologija. Przemysl. Nauka i studia. 2012 Volume 8.str. 86–89.

32. Вонсович С.Г. Модернізаційні процеси в Україні: проблеми періодизації *Наукові праці Кам'янець – Подільського державного університету*: зб. за підсумками звіт. наук. конф. викладачів і аспірантів: вип. 3, у 3 т. Кам'янець– Подільський: Кам'янець – Подільський державний університет, редакційно– видавничий відділ, 2004. Т.1.С.85– 87.

33. Вонсович С.Г. Особливості транзиту в умовах кризовості політичної системи:теоретичний аспект. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія*. 2014. Т. 22, вип. 24(2). С. 207-213.

34. Вонсович С.Г. Політична маніпуляція у міждисциплінарному контексті: основні підходи. *Регіональні студії*. 2024. Вип. 36. С.22-26.

35. Вонсович С.Г. Політичний аналіз і прогноз: навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2023. 228 с

36. Вонсович С.Г. Політичний транзит в контексті неототалітарного вектора світової політичної системи. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 118(1). С. 25-34.

37. Вонсович С.Г. Пропаганда неототалітаризму: формування концепту. *Політологічний вісник*: зб. наук. праць. Київ. 2009. Вип. 37. С. 175– 185.

38. Вонсович С.Г. Пропаганда як політична технологія тоталітаризму. *Політологічний вісник*: зб. наук. праць. Київ. 2008. Вип. 36. С. 193– 202.

39. Вонсович С.Г. Ремінісценції теорії революції у ретроспективно-політологічному дискурсі. *Регіональні студії*. 2021.Вип. 27..С.111-115.

40. Вонсович С.Г. Розвиток трансформаційних процесів українського суспільства крізь призму політичної свідомості. *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. праць. Кам'янець– Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Інститут психології імені Г. О.Костюка АПН

України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Кам'янець–Подільський: Аксіома, 2011. Вип. 13. С. 30–39.

41. Вонсович С.Г. Теоретичні моделі тоталітаризму та їх еволюція. *Політологічний вісник: збірник наукових праць*. 2004. Вип. 16. С.123–132.

42. Воронов О. І. Теорія і практика прийняття державно-управлінських рішень в індетермінованих умовах: монографія. Одеса: Астропринт, 2017. 270 с.

43. Гантінгтон С. Політичний порядок у мінливих суспільствах. Київ: Наш формат, 2020. 448 с.

44. Гапоненко В. А. Зв'язки з громадськістю: навч. посіб. / В. А. Гапоненко, В. А. Рихлік ; М-во освіти і науки України, Держ. ВНЗ Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. Київ : КНЕУ, 2015. 238 с.

45. Глосарій : навчальний енциклопедичний словник-довідник із питань інформаційної безпеки / За заг. ред. д. політ. н., проф. Шуляк А. М. Київ : Гордон, 2019. 580 с.

46. Говлет Міхаель, Рамеш Магадеван. Дослідження державної політики: цикли та підсистеми політики. Львів, 2004. 204 с.

47. Готун А. М. маркетинг у політичній діяльності: аналіз сучасних моделей та інструментів використання. *Наукові праці МАУП*. 2014. Вип. 42(3). С. 21-30.

48. Дал Роберт А. Поліархія. Участь у політичному житті та опозиція / О.Д. Білогорський (пер.з англ.). Харків: Каравела, 2002. 216 с.

49. Денисюк С. Технології політичні. *Політологія: енциклопедичний словник* / В.М. Денисенко, Л.Я. Угрин, Н.М. Хома; за ред. д-ра філос. наук, проф. В.П. Мельника. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 406 с.

50. Дерлоу Дес. Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішень: Пер. з англ. Київ : Наукова думка, 2001. 242 с.

51. Дзюбенко Ю. М. Зовнішнє та внутрішнє політичне консультування: переваги та недоліки. *Актуальні проблеми політики*. 2019. № 63. С.73–81

52. Дяченко О. В. Особливості мовно-маніпулятивного впливу за різних типів політичного режиму. *Актуальні проблеми політики*. 2016. Вип. 58. С. 29-40.

53. Єхнич А.В. Інфокомунікаційні технології як чинник впливу на електоральний простір. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55. С. 162-166.

54. Зельман О. М. Виборчі технології та політична реклама як інструмент становлення політичного лідера. *Грані*. 2016. № 1. С. 30-34.

55. Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях / За ред. В.Кулика. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 328 с.

56. Інформаційна складова державної політики та управління : монографія / С. Г. Соловйов та ін. ; заг. ред. Н. В. Грицяк ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, каф. інформ. політики та електрон. урядування. Київ : К.І.С., 2015. 320 с.

57. Калюжна Ю. І. Легітимація політичної влади: ціннісно-нормативні детермінанти. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки : зб. наук. пр. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : ХНПУ, 2015. Вип. 2 (8). Ч. 1. С. 94–102.*
58. Каменчук Т. О. Прийняття політичного рішення як результат здійснення політичної компетентності. *Політикус. 2018. Вип. 2. С. 35-38.*
59. Канеман Д. Мислення швидке й повільне. Як ефективно використовувати ресурс уваги та ухвалювати рішення в умовах невизначеності. Київ: Наш формат, 2017. 480 с.
60. Кирилюк Н. А. Державні політичні рішення як елемент інформаційної політики. *Соціально-гуманітарний вісник. 2020. Вип. 36. С. 127-128.*
61. Кіянка І.Б. Популізм в історії та сучасності: ідеологічні течії, рухи та політичні технології: монографія. Львів : Простір-М, 2016. 386 с.
62. Климанська Л. Соціально-комунікативні технології в політиці: таємниці політичної «кухні». Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. 332 с.
63. Козьма В.В. Особистість і політика: між традицією та модернізацією. Київ. Альфа -ПК, 2019. 328 с.
64. Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. [для студентів, аспірантів і викл. вищ. закл. освіти України] / Г. І. Луцишин ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів: Львів. політехніки, 2015. 200 с
65. Кузь О. М. Виборчі технології в модерному електоральному процесі США та Україні: монографія. Харків : ІНЖЕК, 2012. 250 с.
66. Курас І., Михальченко М. Політичні реформи як гасло і реальність модернізації *Актуальні проблеми внутрішньої політики. Київ: НАДУ, 2004. Вип. 1. С. 3-14*
67. Куриленко А.В. Значення символу для легітимації політичної влади в контексті діалогу влади та громадянського суспільства. *Політологічний вісник, №87. 2021. С.194-205*
68. Кухта Б, Красівський О, Ліпенцев А. Політологія (Історія і теорія політичної науки): Курс лекцій. Львів. Кальварія, 2004. 272с.
69. Лесечко М.Д., Чемерис А.О. Рудніцька Р.М. Технологія прийняття управлінських рішень у державному управлінні та місцевому самоврядуванні. Львів, 2003. 166 с.
70. Лисий А. О Загальнотеоретичні підстави процесу прийняття політичних рішень. *Державне управління та місцеве самоврядування, 2020, вип. 1(44)С. 12-19*
71. Лісовський П.М., Лісовська Ю.П. Захист інформації: міжнародні відносини та політичний консалтинг : навчальний посібник. Київ : Ліра-К, 2022. 312 с.
72. Магда Є. Вплив соціальних мереж на політичне консультування в умовах гібридної агресії. *Evropský politický aprávní diskurz. 2017. Sv.4, Vyd.2. С. 130-135.*

73. Мазур О.Г. Політичне рішення і процес його прийняття: специфіка національних та суспільно-політичних умов. *Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Серія: Політологія. Севастополь*. 2013. Вип. 145. С. 128–132

74. Наумкіна С. М., Дяченко О. В. Блогосфера як потужний інструмент сучасної політичної діяльності. Політичні трансформації сучасного суспільства: колективна монографія /за наук. редакцією Т. Шаравари. Київ: ЛіраК, 2021. 216 с.

75. Нестерович В.Ф. Виборча кампанія : словник сленгових термінів та виразів. Київ : Ліра-К, 2020. 647 с.

76. Новакова О.В., Пашина Н.П. П 88 Аналіз державної політики: навчальний посібник. Вид. 2-е, перероб.. і доп. Маріуполь: Вид-во Маріупольського державного університету, 2017. 304 с.

77. Олещук П.М. Новітні політичні технології інформаційного впливу: Київ : Вадим Карпенко, 2018. 287 с.

78. Основи стратегічного прогнозування політичних ситуацій та процесів навчальний посібник. Воловик В.І., Лепський М.А., Гугнін Е.А., Кудінов І.О. та ін.; за заг. ред. М.А. Лепського; 2-ге видання. Запоріжжя: ЗНУ, 2015. 464 с.

79. Основні підходи до аналізу та оцінювання державної політики : наук. розробка / Е. А. Афонін, В. В. Голубь, Л. В. Гонюкова та ін. ; за заг. ред. В. В. Тертички, Г. Л. Рябцева. Київ. Псіхея, 2016. 48 с.

80. Охріменко О. О., Кухарук А. Д. Міжнародний консалтинг: навч. посіб. Київ: НТУУ КПІ, 2016. 184 с.

81. Перемога на виборах: технології, кампанії, принципи : практичний посібник / Городок М. Д., Карташов А. В., Романенко Є. О., Стасюк В. Ю., за заг. ред. М. Д. Городка Київ : 2016. 264 с.

82. Подвірна Н.С. Вплив процесу глобалізації на прийняття політичних рішень. *Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках, Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія, Соціологія, Політологія (3)*, 2016. С.65-74.

83. Політичне консультування як феномен масових комунікацій: монографія / А. В. Литвин, Є. В. Магда, Л. Є. Смола, Т. В. Фісенко. Харків : Факт, 2017. 200 с

84. Політичні конфлікти та кризи: мобілізаційні чинники громадянської активності: монографія / Г.П. Щедрова, Г.В. Щолокова, Р.М. Ключник, А.О. Перфільєва, В.Ю. Медяник / за ред. Г.П. Щедрової. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2019. 200 с.

85. Політичні технології в сучасних владних процесах: навчальний посібник / В. Ф. Смолянюк, С. С. Бульбенюк, Ю. М. Манелюк та ін. Київ: КНЕУ, 2021. 328 с.

86. Політичні технології регулювання міжетнічної та міжконфесійної взаємодії у новітніх українських реаліях: аналіт. доп. /Римаренко С. Ю. та ін.; за ред. С. Ю. Римаренка; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАНУ, 2014. 186 с.

87. Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2015. 817 с.
88. Поліщук О. О. Вибірчі технології: сутність та різновиди. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2015. № 4. С. 106-112.
89. Поліщук О. О. Історія поняття «політичні технології». *«Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія, 1(28), 2016. С.186–195.
90. Поліщук О. О. Генезис категорії «політичні технології». *Політичне життя*. 2018. № 3. С. 59-62.
91. Почапська О. І. (Не)безпека в цифровому світі. Навчальний посібник / Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2024. 59 с.
92. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни: монографія. Київ : Вид. дім Києво-Могилянська академія, 2015. 497 с.
93. Приймак В. М. Прийняття управлінських рішень: навч. посібн. / В. М. Приймак. Київ: Атіка, 2008. 240 с.
94. Прийняття державно-управлінських рішень в індетермінованих умовах: проблеми, сучасні методи, технології забезпечення ефективності: матеріали наук.-методол. семінару молодих учених Нац. акад. держ. упр. при Президентові України / під заг. ред. проф. С. К. Хаджирадєвої. Миколаїв: Смельянова Т. В. 2018. 265 с.
95. Прийняття управлінських рішень: Конспект лекцій / уклад. О.С. Коврига. Київ, 2019. 50 с.
96. Реформування державної політики в Україні: теоретико-методологічні засади дослідження та впровадження/ авт. кол.: Ребкало В. А. (керівник) та ін. ; за заг. ред. В. В. Тертички, В. А. Шахова ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ ; Львів, 2012. 351 с.
97. Ролінський І. Еволюція концептуальних уявлень про сутність виборчих технологій як чинника демократії. *Сучасне суспільство*. 2022, Випуск 1 (24). С.64-76.
98. Рубанов В.В. Предмет і функції політичного консалтингу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*, 2022, випуск 41..С.40-44
99. Саймон Г. Адміністративна поведінка. Дослідження процесів прийняття рішень в організаціях, що виконують адміністративні функції . Київ : АртЕк, 2001. 392 с
100. Свирид З.В. Типологія та функції політичного консалтингу. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія: Питання політології*. 2014. №. 26. С. 123–130
101. Сергієнко Т.І. Особливості та технології прийняття і впровадження політичних рішень в умовах сьогодення. *Гуманітарний вісник*. ЗДІА. 2017. Вип. 69. С.189–194

102. Ситник Г. П., Зубчик О. А., Орел М. Г., Штельмашенко М. Г. Політико-правове забезпечення публічного управління та адміністрування: підручник / за ред. Г.П.Ситника. Вінниця: ФОП Кушнір Ю. В., 2020. 504 с.
103. Слободянюк Е. Шлях до серця виборця. Головна книга до виборчих кампаній: від місцевих до президентських. Харків. Фоліо, 2019. 250 с.
104. Соціальна конфліктологія: підручник / Л. Й. Гуменюк; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2015. 563 с.
105. Соціальні технології: заради чого? яким чином? з яким результатом? За ред. В. Подшивалкіної. Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2015. 546 с.
106. Столярович П. Виборчі системи та технології. Аналіз недоліки та переваги *Виборчі системи та виборчі технології: актуальні проблеми*. Київ: ГО «Молодіжна Альтернатива», 2010. 76 с.
107. Стрелков В. Методологія дослідження технологій делегітимації президентської влади. *Літопис Волині*, №22, 2021. С.83-87
108. Сучасні політичні технології: досвід та перспективи реалізації в Україні: матеріали Всеукр. відкрит. наук.-практ. конф. / редкол.: Ія Дегтярьова та ін.. Київ : ДКС-Центр, 2021. 174 с
109. Теорія прийняття рішень : підручник. / за заг. ред. М.П. Бутка [Бутко М.П., Бутко І.М., Мащенко В.П. та ін.]. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 360 с.
110. Тисячний В. Процес девіації політичної системи України в умовах її моноцентричності та воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*, 1(67), 2023. С.49-58.
111. Ус С. А. Моделі й методи прийняття рішень: навч. посіб. Нац. техн. ун-т Дніпров. політехніка. 2-ге вид., випр. Дніпро: НТУ ДП, 2018. 299 с
112. Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад. Від промислової революції до глобалізації демократії. Київ: Наш формат, 2019. 608 с.
113. Хворост Х. В. Психологічні засади інформаційної позиції особистості : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 168 с.
114. Хмельников А. О. Ефективні політичні рішення: особливості контексту локального політичного менеджменту. *Політикус*. 2022. Вип. 2. С. 66-69.
115. Чабанна М. Неінституційний підхід до аналізу процесу прийняття політичних рішень. *Політичний менеджмент*. 2010. № 2. С. 29-37.
116. Чалдині Р. Психологія впливу; пер. з англ. Микити Скоробогатова. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2015. 366 с.
117. Чубатенко О. «Основні концептуальні підходи до поняття «виборчі технології» *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*. 2020. Випуск 30, С. 220–225
118. Чупрін Р. В. Політичний консалтинг: методичні рекомендації. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 56 с

- 119.Шведа Ю. Вибори від А до Я: Настільна книга менеджера виборчої кампанії. Львів. 2015. 384 с.
- 120.Шевчук О.В. Політична маніпуляція: поняття, концепції, механізм реалізації. *Актуальні проблеми політики*. 2021. Вип. 68. С. 83–89.
- 121.Arregui J., Perarnaud C. A new dataset on legislative decision-making in the European Union: the DEU III dataset, *Journal of European Public Policy*. 2022. Vol. 29 (1). P. 12- 22,
- 122.Barbara Vis. Prospect Theory and Political Decision Making. *Political Studies Review*. 2011. №9(3). pp. 334–343
- 123.Binmore Ken. «Game Theory.» *Rational Decisions*, STU-Student edition, Princeton University Press, 2009, pp. 25–34.
- 124.Bradshaw, Samantha, and Philip N. Howard. “The global organization of social media disinformation campaigns.” *Journal of International Affairs*, vol. 71, no. 1.5, 2018, pp. 23–32.
- 125.Democracy in the Digital Age: Challenges to Political Life in Cyberspace by Anthony G. Wilhelm. New York: Routledge, 2000. 192 p
- 126.Eijk Cees van der. «Political Conflicts.» *The Essence of Politics*, Amsterdam University Press, 2018, pp. 71–84.
- 127.Emina K. Public Administration and Ethics in Digital Era. *PINISI Discretion Review*. *Pinisi Discretion Review*, vol. 3, issue 2, 2020. pp. 243- 260
- 128.Farnham, B. Impact of the Political Context on Foreign Policy Decision-Making. *Political Psychology*, 25(3), 2004 ,pp. 441–463.
- 129.Ferrali R, et al. «It Takes a Village: Peer Effects and Externalities in Technology Adoption.» *American Journal of Political Science*, vol. 64, no. 3, 2020, pp. 536–553.
- 130.Ferrara F. «Institutional Development: The Dynamics of Power and (De)Legitimation.» *The Development of Political Institutions: Power, Legitimacy, Democracy*, University of Michigan Press, 2022, pp. 1–16.
- 131.Gainous J., Marlowe A. D., Wagner K. M.. Traditional Cleavages or a New World: Does Online Social Networking Bridge the Political Participation Divide? *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 26(2), 2013. pp145–158.
- 132.Grovera P., Kumar A., Yogesh K., Dwivedib K., Janssenc M. Polarization and acculturation in US Election 2016 outcomes – Can twitter analytics predict changes in voting preferences. *Technological Forecasting and Social Change*. 2019. Vol. 145. P. 438–460
- 133.Higgins L, and Marie-Christine L. «Biopoetics: technologies of the worldly self.» *Heterotopic World Fiction: Thinking Beyond Biopolitics with Woolf, Foucault, Ondaatje*, Academic Studies Press, 2022, pp. 99–238.
- 134.Howard P. N. «Deep Democracy, Thin Citizenship: The Impact of Digital Media in Political Campaign Strategy.» *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 597, 2005, pp. 153–170.
- 135.Vonsovych S.G. Political Culture as a Structural Precondition of Political Transit. *Spheres of Culture: Journal of Philology, History, Social and Media*

Communication, Political Science, and Cultural Studies. Lublin: Ingvarr, 2013.
Vol. 4. P. 330–340.

Інтернет-ресурси:

Мережа аналітичних центрів України	http://www.intellect.org.ua/
Український центр політичного менеджменту	http://www.politik.org.ua/
Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України	https://ipiend.gov.ua/
Школа політичної аналітики НаУКМА	https://spa.ukma.edu.ua/
Центр прикладних політичних досліджень	http://penta.org.ua/
Human Rights Watch	https://www.hrw.org/
Freedom House	https://freedomhouse.org/
Open Secrets.org	https://www.opensecrets.org/
Politico	https://www.politico.com/
You Tube	https://www.youtube.com/@portnikov
European Political Science Review (EPSR)	https://ecpr.eu/ContentPage.aspx?ID=129